

ПРВИ ДЕО - Пречишћени текст - одредбе Правилника, Наставни програм за четврти разред основног образовања и васпитања, Сврха, циљеви и задаци програма образовања и васпитања, Обавезни и препоручени садржаји обавезних и изборних предмета, Обавезни наставни предмети - Српски језик, Матерњи језици припадника националних мањина - Албански, Бугарски, Мађарски, Румунски, Русински, Словачки, Хрватски и Босански језик, Српски као нематерњи језик, Страни језик (заједнички део програма) и Математика

Други део - Пречишћени текст - Природа и друштво, Ликовна култура, Музичка култура, Физичко васпитање, Изборни наставни предмети - Верска настава, Грађанско васпитање - сазнање о себи и другима, Народна традиција, Рука у тесту - откривање света, Чуvari природе, Од играчке до рачунара, Матерњи језик са елементима националне културе - Мађарски, Ромски, Румунски, Русински, Словачки, Хрватски, Бошњачки језик, Буњевачки говор и Украјински језик са елементима националне културе, Македонски језик са елементима националне културе, Чешки језик са елементима националне културе, Влашки говор са елементима националне културе, Шах, Школски програм и Препоруке за остваривање програма слободних активности (Хор и оркестар)

Трећи део - Основни текст - одредбе Правилника, Наставни програм за четврти разред основног образовања и васпитања, Сврха, циљеви и задаци програма образовања и васпитања, Обавезни и препоручени садржаји обавезних и изборних предмета, Обавезни наставни предмети - Српски језик, Матерњи језици припадника националних мањина - Албански, Бугарски, Мађарски, Румунски, Русински, Словачки и Хрватски језик, Српски као нематерњи језик, Страни језик (заједнички део програма) и Математика

Четврти део - Основни текст - Природа и друштво, Ликовна култура, Музичка култура, Физичко васпитање, Изборни наставни предмети - Верска настава, Грађанско васпитање - сазнање о себи и другима, Народна традиција, Рука у тесту - откривање света, Чуvari природе, Од играчке до рачунара, Матерњи језик са елементима националне културе - Мађарски, Ромски, Румунски, Русински, Словачки, Хрватски, Бошњачки и Украјински језик са елементима националне културе, Школски програм и Препоруке за остваривање програма здравственог васпитања и Препоруке за остваривање програма слободних активности (Хор и оркестар)

Пети део - Измене и допуне

Правилник о наставном програму за четврти разред основног образовања и васпитања

Правилник је објављен у "Службеном гласнику РС - Просветни гласник", бр. 3/2006, 15/2006, 2/2008, 3/2011, 7/2011-I, 7/2011-II, 1/2013, 11/2014, 11/2016-I, 11/2016-II и 7/2017.

Напомена Редакције: Због нејасноће доносиоца Правилника 7/2011-II, за текст измене и допуне који се односи на чешки језик није могуће урадити пречишћени текст.

Члан 1.

Овим правилником утврђује се наставни програм за четврти разред основног образовања и васпитања.

Члан 2.

Наставни програм за четврти разред основног образовања и васпитања одштампан је уз овај правилник и чини његов саставни део.

Члан 3.

Наставни програм за четврти разред основног образовања и васпитања примењује се почев од школске 2006/2007. године.

Члан 4.

Овај правилник ступа на снагу осмог дана од дана објављивања у "Просветном гласнику".

Ред. бр.	Б. ИЗБОРНИ НАСТАВНИ ПРЕДМЕТИ ³	ПРВИ РАЗРЕД		ДРУГИ РАЗРЕД		ТРЕЋИ РАЗРЕД		ЧЕТВРТИ РАЗРЕД	
		нед.	год.	нед.	год.	нед.	год.	нед.	год.
1.	Верска настава/грађанско васпитање ⁴	1	36	1	36	1	36	1	36
2.	Народна традиција	1	36	1	36	1	36	1	36
3.	Рука у тесту - Откривање света	1	36	1	36	1	36	1	36
4.	Чуvari природе	1	36	1	36	1	36	1	36
5.	Лепо писање	1	36	1	36	1	36	1	36
6.	Од играчке до рачунара	1	36	1	36	1	36	1	36
7.	Матерњи језик/говор са елементима националне културе	2	72	2	72	2	72	2	72
8.	Шах	1	36	1	36	1	36	1	36
	У К У П Н	2-3*	72-108*	2-3*	72-108*	2-3*	72-108*	2-3*	72-108*
	У К У П Н	21-24*	756-864*	22-25*	792-900*	23-26*	828-936*	23-26*	828-936*

3. Школа је дужна да са листе изборних предмета, поред обавезних изборних наставних предмета, понуди још три изборна, од којих ученик бира један предмет према својим склоностима.

4. Ученик бира један од понуђених обавезних наставних предмета изучава га до краја првог циклуса.

* Број часова за ученике припаднике националних мањина.

НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА ЧЕТВРТИ РАЗРЕД ВАСПИТАЊА

1. СВРХА, ЦИЉЕВИ И ЗАДАЦИ ПРОГРАМА ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА

Сврха програма образовања

- Квалитетно образовање и васпитање, које омогућава стицање језичке, математичке, научне, уметничке, културне, здравствене, еколошке и информатичке писмености, неопходне за живот у савременом и сложеном друштву.

- Развијање знања, вештина, ставова и вредности које оспособљавају ученика да успешно задовољава сопствене потребе и интересе, развија сопствену личност и потенцијале, поштује друге особе и њихов идентитет, потребе и интересе, уз активно и одговорно учешће у економском, друштвеном и културном животу и допринос демократском, економском и културном развоју друштва.

Циљеви и задаци програма образовања су:

- развој интелектуалних капацитета и знања деце и ученика нужних за разумевање природе, друштва, себе и света у коме живе, у складу са њиховим развојним потребама, могућностима и интересовањима;
- подстицање и развој физичких и здравствених способности деце и ученика;
- оспособљавање за рад, даље образовање и самостално учење, у складу са начелима сталног усавршавања и начелима доживотног учења;
- оспособљавање за самостално и одговорно доношење одлука које се односе на сопствени развој и будући живот;
- развијање свести о државној и националној припадности, неговање српске традиције и културе, као и традиције и културе националних мањина;
- омогућавање укључивања у процесе европског и међународног повезивања;
- развијање свести о значају заштите и очувања природе и животне средине;
- усвајање, разумевање и развој основних социјалних и моралних вредности демократски уређеног, хуманог и толерантног друштва;
- уважавање плурализма вредности и омогућавање, подстицање и изградња сопственог система вредности и вредносних ставова који се темеље на начелима различитости и добробити за све;
- развијање код деце и ученика радозналости и отворености за културе традиционалних цркава и верских заједница, као и етничке и верске толеранције, јачање поверења међу децом и ученицима и спречавање понашања која нарушавају остваривање права на различитост;
- поштовање права деце, људских и грађанских права и основних слобода и развијање способности за живот у демократски уређеном друштву;
- развијање и неговање другарства и пријатељства, усвајање вредности заједничког живота и подстицање индивидуалне одговорности.

2. ОБАВЕЗНИ И ПРЕПОРУЧЕНИ САДРЖАЈИ ОБАВЕЗНИХ И ИЗБОРНИХ ПРЕДМЕТА

ОБАВЕЗНИ НАСТАВНИ ПРЕДМЕТИ

СРПСКИ ЈЕЗИК

Циљ и задаци

Циљ наставе српског језика јесте да ученици овладају основним законитостима српског књижевног језика на којем ће се усмено и писмено правилно изражавати, да упознају, доживе и оспособе се да тумаче одабрана књижевна дела, позоришна, филмска и друга уметничка остварења из српске и светске баштине.

Задаци наставе српског језика:

- развијање љубави према матерњем језику и потребе да се он негује и унапређује;
- основно описмењавање најмлађих ученика на темељима ортоепских и ортографских стандарда српског књижевног језика;
- поступно и систематично упознавање граматике и правописа српског језика;
- упознавање језичких појава и појмова, овладавање нормативном граматиком и стилским могућностима српског језика;
- оспособљавање за успешно sluжање књижевним језиком у различитим видовима његове усмене и писмене употребе и у различитим комуникационим ситуацијама (улога говорника, слушаоца, саговорника и читаоца);
- развијање осећања за аутентичне естетске вредности у књижевној уметности;
- развијање смисла и способности за правилно, течно, економично и уверљиво усмено и писмено изражавање, богаћење речника, језичког и стилског израза;
- увежбавање и усавршавање гласног читања (правилног, логичког и изражајног) и читања у себи (доживљајног, усмереног, истраживачког);
- оспособљавање за самостално читање, доживљавање, разумевање, свестрано тумачење и вредновање књижевноуметничких дела разних жанрова;
- упознавање, читање и тумачење популарних и информативних текстова из илустрованих енциклопедија и часописа за децу;
- поступно, систематично и доследно оспособљавање ученика за логичко схватање и критичко процењивање прочитаног текста;
- развијање потребе за књигом, способности да се њоме самостално sluже као извором сазнања; навикавање на самостално коришћење библиотеке (одељењске, школске, месне); поступно овладавање начином вођења дневника о прочитаним књигама;
- поступно и систематично оспособљавање ученика за доживљавање и вредновање сценских остварења (позориште, филм);
- усвајање основних теоријских и функционалних појмова из позоришне и филмске уметности;
- упознавање, развијање, чување и поштовање властитог националног и културног идентитета на делима српске књижевности, позоришне и филмске уметности, као и других уметничких остварења;
- развијање поштовања према културној баштини и потребе да се она негује и унапређује;
- навикавање на редовно праћење и критичко процењивање емисија за децу на радију и телевизији;
- подстицање ученика на самостално језичко, литерарно и сценско стваралаштво;
- подстицање, неговање и вредновање ученичких ваннаставних активности (литерарна, језичка, рецитаторска, драмска, новинарска секција и др.);
- васпитавање ученика за живот и рад у духу хуманизма, истинољубивости, солидарности и других моралних вредности;
- развијање патриотизма и васпитавање у духу мира, културних односа и сарадње међу људима.

ЧЕТВРТИ РАЗРЕД

Оперативни задаци:

- проширивање знања о простој реченици и њеним деловима;
- савладавање основних појмова о променљивим и непроменљивим речима;
- оспособљавање за изражајно читање и казивање;
- поступно оспособљавање ученика за самостално тумачење основне предметности књижевног текста и сценских дела (осећања, фабула, радња, ликови, поруке, стилогеност сценског израза);
- навикавање на сажето и јасно усмено и писмено изражавање према захтевима програма;

- савладавање основа методологије израде писмених састава.

ЈЕЗИК

Грамматика

Обнављање и утврђивање знања усвојених у претходним разредима.

Уочавање речи које у говору и писању мењају свој основни облик (променљиве речи) - без дефиниција и захтева за променом по падежима и временима. Уочавање речи које задржавају свој основни облик у свим ситуацијама (непроменљиве речи) без именована врста тих речи.

Реченица - појам глаголског предиката (лични глаголски облик); уочавање речи и групе речи (синтагма) у функцији објекта и прилошких одредаба за место, време и начин. Појам субјекта; уочавање речи у функцији атрибута уз именицу и именичког скупа речи (именичка синтагма). Ред реченичних чланова у реченици.

Именице - збирне и градивне; род и број - појам и препознавање.

Придеви - присвојни и градивни - уочавање значења, рода и броја у реченици.

Заменице - личне; род и број личних заменица; лична заменица у функцији субјекта у реченици - појам и препознавање.

Бројеви - главни (основни) и редни - појам и препознавање у реченици.

Глаголи - појам и основна значења презента, перфекта и футура; вежбе у реченици заменом глаголских облика у времену, лицу и броју.

Управни и неуправни говор.

Утврђивање и систематизација садржаја обрађених од I до IV разреда.

Правопис

Употреба великог слова у писању: имена држава и покрајина и њихових становника; имена насеља (градова, села) и њихових становника.

Писање управног и неуправног говора (сва три модела).

Наводници. Заграда.

Писање присвојних придева изведених од властитих имена (-ов/-ев, -ин/-ски).

Писање сугласника ј у придевским облицима на -ски, и у личним именима и презименима.

Писање скраћеница типа: итд., сл., нпр. и скраћеница које означавају имена држава.

Понављање, увежбавање и проверавање оспособљености ученика за примену обрађених правописних правила.

Ортоепија

Уочавање наглашених и ненаглашених речи: вежбе у изговарању акценатских целина. Вежбе за отклањање грешака које се јављају у говору ученика.

Изговор свих сугласника и гласовних група у складу са књижевнојезичком нормом ч, ћ, ц, ђ, х; - дс - (људских), - ио, - ао итд. Вежбе за отклањање грешака које се јављају у говору и писању ученика.

Уочавање диференцијалне (дистинктивне) функције акцента у речима истог гласовног састава, а различитог акцента.

КЊИЖЕВНОСТ

Лектира

Лирика

Народна песма: *Наджњева се момак и девојка*

Народна песма: *Јеленце*

Јован Јовановић Змај: *Циганин хвали свога коња*

Војислав Илић: *Јесен*

Десанка Максимовић: *Пауково дело*

Душан Радовић: *Плави зец*

Драган Лукић: *Друг другу*

Мирослав Антић: *Јуначка песма*

Бранислав Црнчевић: *Мрав добра срца*

Бранко Ћопић: *Мјесец и његова бака*

Стеван Раичковић: *Ка да то буде*

Милован Данојлић: *Трешња у цвету*

Добрица Ерић: *Свитац пшеничар и воденичар*

Љубивоје Ршумовић: *Аждаја своје чеду тепа*

Избор из поезије Милована Данојлића

Федерико Гарсија Лорка: *Луцкаста песма*

Епика

Народна песма: *Јетрвица адамско колено*

Народна песма: *Стари Вујадин*

Народна приповетка: *Међед, свиња и лисица*

Народна бајка: *Пепелуга*

Народна прича: *Најбоље задужбине*

Јанко Веселиновић: *Град*

Исидора Секулић: *Позно јесење јутро*

Мирослав Демак: *Виолина*

Бранислав Нушић: *Прва љубав*

Бранко В. Радичевић: *Прича о дечаку и Месецу*

Бранислав Црнчевић: *Босоноги и небо*

Гроздана Олујић: *Олданини вртони* и друге бајке (избор)

Светлана Велмар-Јанковић: *Књига за Марка (Златно јагње, Стефаново дрво)*

Ханс Кристијан Андерсен: *Ружно паче*

Рене Гијо: *Бела Грива*

Луис Керол: *Алиса у земљи чуда*

Браћа Грим: *Трнова ружица*

Антоан де Сент Егзипери: *Мали принц* (одломак)

Михаел Енде: *Бескрајна прича* (одломак)

Драма

Гвидо Тартаља: *Подела улога*

Александар Поповић: *Пепелуга*

Добрица Ерић: *Чик, да погодите због чега су се посвађали два златна брата*

Допунски избор

Поред наведених дела, наставник и ученици слободно бирају најмање три, а највише још пет дела за обраду.

Научно-популарни и информативни текстови

Милутин Миланковић: *Кроз васиону и векове* (одломак)

Михајло Пупин: *Од пашњака до научењака* (одломак)

Избор из књига, енциклопедија и часописа за децу.

Читање текста

Читање наглас и у себи као увод у разговор о тексту. Усмерено читање (с претходно датим задацима): откривање карактеристика ликова (поступци, речи, изглед, особине), радњи, догађаја, природних појава и описа; уочавање језичко-стилских слика.

Читање усклађено с врстом и природом текста (лирски, епски, драмски, научно-популарни, новински итд.). Подстицање ученика на варијације у темпу, јачини и интонацији гласа и на логичко паузирање при читању.

Усмерено читање у себи: брзо схватање садржине, тражење одговарајућих података о лику, опису, осећањима и начину њиховог приказивања.

Казивање напамет научених поетских и прозних целина и одломака. Сценске импровизације.

Тумачење текста

Уочавање и тумачење песничких слика, тока радње, главних ликова и основних порука у књижевном делу. Уочавање значајних појединости у опису природе (откривање чулних дражи: визуелних, акустичких, кинетичких, тактилних, мирисних и других). Указивање на значајна места, изразе и речи којима су изазвани поједини утисци у поетским, прозним и драмским текстовима.

Уочавање и именовање садржинских целина у прозним текстовима; стварање плана. Запажање чинилаца који у разним ситуацијама делују на поступке главних јунака (спољашње и друштвене околности, унутрашњи подстицаји - осећања, намере, жеље). Уочавање и тумачење израза, речи и дијалога којима су приказани поступци, сукоби, драматичне ситуације и њихови узроци, решења и последице.

Књижевни појмови

Лирика

Основни мотив и споредни мотиви у лирској песми.

Визуелни и аудитивни елементи у песничкој слици. Песничка слика као чинилац композиције лирске песме.

Дужина стиха према броју слогова - препознавање.

Понављања у стиху, строфи, песми - функција.

Персонификација као стилско средство.

Сликовитост као обележје песничког језика.

Обичајне народне лирске песме - основна обележја.

Лирска песма - основна обележја.

Епика

Тема и идеја у епском делу.

Фабула: хронолошки редослед догађаја, елементи фабуле (увод, заплет, расплет).

Односи међу ликовима; основни типови (врсте) карактеризације.

Приповедач, приповедање; дијалог, монолог, опис у епском делу.

Прича и роман - разлике.

Роман за децу - основна обележја.

Драма

Ликови у драмском делу. Ремарке (дидаскалије). Драмска радња - начин развијања радње. Драмски текстови за децу.

Функционални појмови

Подстицање ученика да схватају и усвајају појмове: главно, споредно, машта, збиља, утисак, расположење, интересовање, околност, ситуација, испољавање; подстрек, услов, поређење, проценивање, тврдња, доказ, закључак; дивљење, одушевљење, љубав (према човеку, домовини, раду, природи); привлачност, искреност, правичност, племенитост.

ЈЕЗИЧКА КУЛТУРА

Основни облици усменог и писменог изражавања

Препричавање текста са променом граматичког лица. Препричавање са изменом завршетка фабуле. Препричавање текста у целини и по деловима - по датом плану, по заједнички и самостално сачињеном плану.

Причање у дијалогској форми; уношење дијалога, управног говора у структуру казивања - по заједнички и самостално сачињеном плану. Причање према самостално одабраној теми. Настављање приче инспирисане датим почетком. Састављање приче по слободном избору мотива.

Описивање слика које приказују пејзаже, ентеријере, портрете. Описивање сложенијих односа међу предметима, бићима и појавама.

Извештавање о обављеном или необављеном задатку у школи или код куће - у облику одговора на питања.

Усмена и писмена вежбања

Ортоепске вежбе: увежбавање правилног изговора речи, исказа, реченица, пословица, брзалица, загонетака, питалица, краћих текстова; слушање звучних записа, казивање напамет лирских и епских текстова; снимање казивања и читања, анализа снимка и вредновање.

Диктати: са допуњавањем, изборни, слободни, контролни диктат.

Лексичке и семантичке вежбе: грађење речи - формирање породица речи; изналажење синонима и антонима, уочавање семантичке функције акцента; некњижевне речи и туђице - њихова замена језичким стандардом; основно и пренесено значење речи.

Синтаксичке и стилске вежбе: састављање и писање реченица према посматраним предметима, слици и заданим речима; састављање и писање питања о тематској целини у тексту, на слици, у филму; писање одговора на та питања.

Преписивање реченица у циљу савладавања правописних правила.

Коришћење уметничких, научнопопуларних и ученичких текстова као подстицаја за сликовито казивање. Вежбе за богађење речника и тражење погодног израза. Уопштено и конкретно казивање. Промена гледишта. Уочавање и отклањање безначајних појединости и сувишних речи у тексту и говору. Отклањање празнословља и туђица. Отклањање нејасности и двосмислености.

Увежбавање технике израде писменог састава: анализа теме, одређивање њеног тежишта; посматрање, уочавање и избор грађе; распоређивање појединости; елементи композиције.

Осам домаћих писмених задатака и њихова анализа на часу. Четири школска писмена задатка - по два у првом и другом полугодишту. Један час за израду и два часа за анализу задатака и писање побољшане верзије састава.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Језик (граматика и правопис)

У настави језика ученици се оспособљавају за правилну усмену и писмену комуникацију стандардним српским језиком. Отуда захтеви у овом програму нису усмерени само на језичка правила и граматичке норме већ и на њихову функцију. На пример, реченица се не упознаје нису као граматичка јединица (са становишта њене структуре), већ и као комуникативна јединица (са становишта њене функције у комуникацији).

Основни програмски захтев у настави граматике *јесте да се ученицима језик представи и тумачи као систем. Ниједна језичка појава не би требало да се изучава изоловано, ван контекста у којем се остварује њена функција.* У I и II разреду у оквиру вежби слушања, говорења, читања и писања ученици запажају језичке појаве без њиховог именовања, да би се од III до VIII разреда у концентричним круговима и континуираним нивоима граматички садржаји изучавали поступно и селективно у складу са узрастом ученика.

Поступност се обезбеђује самим избором и распоредом наставних садржаја, а конкретизација нивоа обраде, као врста упутства за наставну праксу у појединим разредима, назначена је описно формулисаним захтевима: запажање, уочавање, усвајање, појам, препознавање, разликовање, информативно, употреба, обнављање, систематизација и другима. Указивањем на *ниво програмских захтева* наставницима се помаже у њиховим настојањима да *ученике не оптереће* обимом и дубином обраде језичке грађе.

Селективност се остварује избором најосновнијих језичких законитости и информација о њима.

Таквим приступом језичкој грађи у програму наставници се усмеравају да тумачење граматичких категорија заснивају на њиховој функцији коју су ученици у претходним разредима учили и њоме, у мањој или већој мери, овладали у језичкој пракси. Поступност и селективност у програму граматике најбоље се уочавају на садржајима из синтаксе и морфологије од I до VIII разреда. Исти принципи су, међутим, доследно спроведени и у осталим областима језика. На пример, алтернацију сугласник *к, г, х*, ученици ће прво запажати у грађењу речи и деκлинацији у V разреду, а вежбама и језичким играма у том и претходним разредима навикавати се на правилну употребу тих консонаната у говору и писању; елементарне информације о палатализацији добиће у VI разреду, а усвојена знања о битним гласовним особинама српског језика обновити и систематизовати у VIII разреду. Тим начином ће ученици стећи основне информације о гласовним променама и алтернацијама, оспособиће се за језичку праксу, а неће бити оптерећени учењем описа и историје тих језичких појава.

Елементарне информације из *морфологије* почињу се ученицима давати од II разреда и поступно се из разреда у разред проширују и продубљују. Од самог почетка ученике треба навикавати да уочавају основне морфолошке категорије, на пример: у II разреду поред уочавања речи које именују предмете и бића, уводи се и разликовање рода и броја код тих речи а у III разреду разликовање лица код глагола. Тим путем ће се ученици поступно и логички уводити не само у морфолошке већ и у синтаксичне законитости (разликовање лица код глагола - лични глаголски облици - предикат - реченица). Речи увек треба уочавати и обрађивати у оквиру реченице, у којој се запажају њихове функције, значења и облици.

Програмске садржаје из *акцентологије* не треба обрађивати као посебне наставне јединице. Не само у настави језика, већ и у настави читања и језичке културе, ученике треба у сваком разреду уводити у програмом предвиђене стандардне акценатске норме а сталним вежбањем, по могућству уз коришћење аудио снимака, ученике треба навикавати да чују правилно акценатовану реч а у крајевима где се одступа од акценатске норме да разликују стандардни акценат од свога акцента.

Правопис се савлађује путем систематских вежбања елементарних и сложених које се организују често, разноврсно и различитим облицима писмених вежби. Поред тога, ученике врло рано треба упућивати на служење правописом и правописним речником (школско издање).

Вежбе за усвајање и утврђивање знања из граматике до нивоа његове практичне примене у новим говорним ситуацијама проистиче из програмских захтева, али су у великој мери условљене конкретном ситуацијом у одељењу - говорним одступањима од књижевног језика, колебањима, грешкама које се јављају у писменом изражавању ученика. Стога се садржај вежбања у настави језика мора одређивати на основу систематског праћења говора и писања ученика. Тако ће настава језика бити у функцији оспособљавања ученика за правилно комуницирање савременим књижевним српским језиком.

У *настави граматике* треба примењивати следеће поступке који су се у пракси потврдили својом функционалношћу:

- подстицање свесне активности и мисаоног осамостаљивања ученика;
- сузбијање мисаоне инерције и ученикових имитаторских склоности;
- заснивање тежишта наставе на суштинским вредностима, односно на битним својствима и стилским функцијама језичких појава;
- уважавање ситуационе условљености језичких појава;
- повезивање наставе језика са доживљавањем уметничког текста;
- откривање стилске функције, односно изражајности језичких појава;
- коришћење уметничких доживљаја као подстицаја за учење матерњег језика;
- систематска и осмишљена вежбања у говору и писању;
- што ефикасније превазилажење нивоа препознавања језичких појава;
- неговање примењеног знања и умења;
- континуирано повезивање знања о језику са непосредном говорном праксом;
- остваривање континуитета у систему правописних и стилских вежбања;
- побуђивање учениковог језичког израза животним ситуацијама;
- указивање на граматичку сачињеност стилских изражајних средстава;
- коришћење прикладних илустрација одређених језичких појава.

У настави граматике изразито су функционални они поступци који успешно сузбијају ученикову мисаону инертност, а развијају радозналост и самосталност ученика, што појачава њихов истраживачки и стваралачки однос према језику. Наведена усмерења наставног рада подразумевају његову везаност за животну, језичку и уметничку праксу, односно за одговарајуће текстове и говорне ситуације. Због тога је указивање на одређену језичку појаву на изолованим реченицама, истргнутим из контекста, означено као изразито непожељан и нефункционалан поступак у настави граматике. Усамљене реченице, лишене контекста, постају мртви модели, подобни да се формално копирају, уче напамет и репродукују, а све то спречава свесну активност ученика и ствара погудну основу за њихову мисаону инертност.

Савремена методика наставе граматике залаже се да тежиште обраде одређених језичких појава буде засновано на суштинским особеностима, а то значи на њиховим битним својствима и стилским функцијама, што подразумева занемаривање формалних и споредних обележја проучаваних језичких појава.

У настави језика нужно је посматрати језичке појаве у животним и језичким околностима које су условиле њихово значење. Ученике ваља упутити на погодне текстове и говорне ситуације у којима се одређена језичка појава природно јавља и испољава. Текстови би требало да буду познати ученицима, а ако пак нису, треба их прочитати и о њима разговарати са ученицима.

Наставник ваља да има на уму и то да упознавање суштине језичке појаве често води преко доживљавања и схватања уметничког текста, што ће бити довољна јак подстицај за наставника да што чешће упућује ученике да откривају стилску функцију (изражајност) језичких појава. То ће допринети развијању ученикове радозналости за језик, јер уметничка доживљавања чине граматичко гравиво конкретнијим, лакшим и применљивијим. Код ученицима постане приступачна стилска (изражајна, експресивна) функција језичке појаве, прихватају је као *стваралачки поступак*, што је врло погодан и подстицајан пут да знања о језику брже прелазе у *умења*, да се на тај начин доприноси бољем писменом и усменом изражавању, али и успешнијој анализи књижевних текстова.

Нужно је да наставник увек има на уму пресудну улогу умесних и систематских *вежбања*, односно да наставно гравиво није усвојено док се добро не увежба. То значи да вежбања морају бити саставни чинилац обраде наставног гравива, примене, обнављања и утврђивања знања.

Методика наставе језика, теоријски и практично, упућује да у настави матерњег језика треба што пре превазићи нивое препознавања и репродукције, а стрпљиво и упорно неговати више облике знања и умења - *применљивост* и *стваралачтво*. У настојањима да се у наставној пракси удовољи таквим захтевима, функционално је у свакој погодној прилици знања из граматике ставити у функцију тумачења текста (уметничког и популарног), чиме се оно уздиже од препознавања и репродукције на нивое умења и практичне примене.

Практичност и применљивост знања о језику и његово прелажење у умење и навике посебно се постиже неговањем *правописних* и *стилских вежби*.

Ученике, такође, континуирано треба подстицати да своја знања о језику повезују са комуникативним говором. Један од изразито функционалних поступака у настави граматике јесу вежбања заснована на коришћењу примера из непосредне говорне праксе, што наставу граматике приближава животним потребама у којима се примењени језик појављује као свестрано мотивисана људска

активност. Настава на тај начин постаје практичнија и занимљивија, чиме ученику отвара разноврсне могућности за његова стваралачка испољавања.

Ситуације у којима се испољавају одређене језичке појаве може и сам наставник да поставља ученицима, да их спретно подсећа на њихова искуства, а они ће казивати или писати како у изазовним приликама говорно реагују.

Целовити сазнајни кругови у настави граматике, који започињу мотивацијом, а завршавају сазнавањем, резимирањем и применом одређеног градива, у савременом методичком приступу, поготову у проблемски усмереној настави, отварају се и затварају више пута током наставног часа. Такав сазнајни процес подразумева учестало спајање индукције и дедукције, анализе и синтезе, конкретизације и апстракције, теоријских обавештења и практичне обуке.

Савремена методика наставе истиче низ саодносних методичких радњи које ваља применити у наставној обради програмских јединица из језика и које омогућују да сваки целовит сазнајни пут, почев од оног који је уоквирен школским часом, добије своју посебну структуру.

Обрада нових наставних (програмских) јединица подразумева примену следећих методичких радњи:

- Коришћење погодног *полазног текста* (језичког предлошка) на коме се увиђа и објашњава одговарајућа језичка појава. Најчешће се користе краћи уметнички, научно-популарни и публицистички текстови, а и примери из писмених радова ученика.

- Коришћење исказа (примера из пригодних, текућих или запамћених) *говорних ситуација*.

- Подстицање ученика да полази текст *доживе* и *схвате* у целини и појединостима.

- Утврђивање и обнављање знања о познатим језичким појавама и појмовима који *непосредно доприносе* бољем и лакшем схватању новог градива. (Обично се користе примери из познатог текста.)

- Упућивање ученика да у тексту, односно у записаним исказима из говорне праксе, *уочавају примере* језичке појаве која је предмет сазнавања.

- Најављивање и бележење *нове наставне јединице* и подстицање ученика да запажену језичку појаву *истраживачки сагледају*.

- Сазнавање *битних својстава* језичке појаве (облика, значења, функције, промене, изражајних могућности...).

- Сагледавање језичких чињеница (примера) са *разних становишта*, њихово упоређивање, описивање и класификовање.

- Илустровање и *графичко представљање* језичких појмова и њихових односа.

- *Дефинисање језичког појма*; истицање својства језичке појаве и уочених законитости и правилности.

- Препознавање, објашњавање и примена сазнатог градива у новим околностима и у примерима које наводе сами ученици (непосредна дедукција и прво вежбање).

- Утврђивање, обнављање и примена стеченог знања и умења (даља вежбања, у школи и код куће).

Наведене методичке радње међусобно се допуњују и прожимају, а остварују се у сукцесивној и синхроној поставци. Неке од њих могу бити остварене пре наставног часа на коме се разматра одређена језичка појава, а неке и после часа. Тако, на пример, добро је да текст на коме се усваја градиво из граматике буде раније упознат, а да поједине језичке вежбе буду предмет ученичких домаћих задатака. Илустровање, на пример, не мора бити обавезна етапа наставног рада, већ се примењује кад му је функционалност неоспорна.

Паралелно и здружено у наведеном сазнајном путу теку све важне логичке операције: запажање, упоређивање, закључивање, доказивање, дефинисање и навођење нових примера. То значи да часови на којима се изучава граматичко градиво немају одељене етапе, односно јасно очигљиве прелазе између њих. Нешто је видљивији прелаз између индуктивног и дедуктивног начина рада, као и између сазнавања језичке појаве и увежбавања.

Књижевност

Увођење најмлађих ученика у свет књижевности али и осталих, тзв. некњижевних текстова (популарних, информативних), представља изузетно одговоран наставни задатак. Управо, на овом ступњу школовања стичу се основна и не мало значајна знања, умења и навике од којих ће у доброј мери зависити не само ученичка књижевна култура већ и његова општа култура на којој се темељи укупно образовање сваког школованог човека.

Лектира

Укинута је неприродна и непотребна подела на домаћу и школску *лектиру*, па тако извори за обраду текстова из лектире, поред читанки, постају књиге лектире за одређени узраст и сва остала приступачна литература.

Дата је лектира за одређен разред, разврстана по књижевним родовима - *лирика, епика, драма*, да би се кроз све програме могла пратити одговарајућа и разложна пропорција и имати увид у то.

Текстови из *лектире* представљају програмску окосницу. Учитељ има начелну могућност да понуђене текстове прилагођава конкретним наставним потребама, али је обавезан и на слободан избор из наше народне усмене књижевности и тзв. некњижевних текстова - према програмским захтевима.

Разлике у укупној уметничкој и информативној вредности појединих текстова утичу на одговарајућа методичка решења (прилагођавање читања врсти текста, опсег тумачења текста у зависности од сложености његове унутрашње структуре, повезивање и груписање са одговарајућим садржајима из других предметних подручја - граматике, правописа и језичке културе и сл.).

Читање и тумачење текста

Особеност и деликатност овог предметног сегмента нису толико у програмираним садржајима колико су у узрасним могућностима најмлађих ученика да дате садржаје ваљано усвоје, те да се стеченим знањима и умењима функционално служе и у свим осталим наставним околностима. Сходно томе, читање и тумачење текста у млађим разредима превасходно је у функцији даљег усавршавања гласног читања, уз постепено, систематско и доследно увођење у технику читања у себи, као и усвајање основних појмова, односа и релација које садржи у себи прочитани текст.

Читање текста, према томе, на млађем узрасном нивоу има сва обележја првог и темељног овладавања овом вештином као знањем, нарочито у првом разреду. Посебно је важно да ученици приступно и функционално усвоје ваљано *читање наглас* које у себи садржи неке од важнијих чинилаца логичког читања (изговор, јачина гласа, паузирање, интонационо прилагођавање и др.) и које ће природно тежити све већој изражајности током другог разреда (наглашавање, емоционално подешавање, темпо и сл.) чиме се у доброј мери олакшава усвајање технике изражајног читања (трећи разред). Притом, од особите је важности да се свако читање наглас и сваког ученика понаособ (а нарочито у првом разреду) - осмишљено, критички и добронамерно вреднује. Сваки ученик, наиме, након што је прочитао неки текст наглас, треба од својих другова у разреду и учитеља да сазна шта је у том читању било добро, а шта евентуално треба мењати да би оно постало још боље.

Поступност, систематичност и доследност посебно долазе до изражаја у оспособљавању ученика за *читање у себи*. Овај вид читања у млађим разредима представља сложенији наставни захтев, иако са становишта искусног, формираног читача то не изгледа тако. Читање у себи, наиме, садржи низ сложених мисаоних радњи које ученик треба симултано да савлада, а посебан проблем представља тзв. унутрашњи говор. Зато се код већине ученика првог разреда ово читање најпре испољава у виду тихог читања (тихи жагор, мрмљање), да би касније, али упорним вежбањем, добило своја потребна обележја. Међу њима свакако ваља истаћи различите видове мотивисања, подстицања и усмерења, чиме се олакшава доживљавање и разумевање текста који се чита, те тако читање у себи, са становишта методике савремене наставе књижевности, постаје незаобилазни услов за ваљано тумачење текста.

Тумачење текста у млађим разредима представља изузетно сложен и деликатан програмски захтев. Текст је темељни програмски садржај који има водећу и интеграциону наставну улогу јер око себе окупља и групише одговарајуће садржаје и из осталих предметних подручја. Али, због узрасних ограничења у рецепцији, тумачењу и усвајању основних структурних а нарочито уметничких чинилаца текста, потребно је испољити много инвентивности, систематичности и упорности у оспособљавању ученика за постепено уочавање, препознавање, а затим образлагање и спонтано усвајање његове основне предметности.

У првом разреду тумачење текста има израита обележја спонтаног и слободног *разговора* са ученицима о релевантним

појединостама - просторним, временским, акционим - у циљу провере разумевања прочитаног, односно у функцији активног увежбавања и ваљаног усвајања читања наглас и у себи. Инвентивним мотивисањима, подстицањима и усмерењима (ко, где, када, зашто, како, чиме, због чега, шта је радосно, тужно, смешно, занимљиво, необично и сл.) - ученицима се омогућава да уочавају, запажају, откривају, упоређују, објашњавају, образлажу дате појавности које чине предметност прочитаног текста.

У другом разреду приступ тумачењу текста скоро је у свему исти као и у претходном разреду, само што су захтеви, по природи ствари, нешто увећани а програмски садржаји адекватно допуњени (самостално саопштавање утисака о прочитаном тексту, заузимање властитих ставова о важнијим појавностима из текста и речито образлагање и одбрана таквих схватања, откривање и схватање порука у тексту, препознавање одељка, уочавање карактеристичних језичких и стилских појмова и сл.).

Ученике треба систематски и на ваљан начин подстицати на укључивање у библиотеку (школску, месну), формирање одељењске библиотеке, приређивање тематских изложби књига, слушања/гледање звучних/видео записа са уметничким казивањима текста, организовање сусрета и разговора са писцима, литерарних игара и такмичења, вођење дневника о прочитаним књигама (наслов, писац, утисци, главни ликови, одабране реченице, необичне и занимљиве речи и сл.), формирање личне библиотеке, цедетеке, видеотеке и др.

Таквим и њему сличним методичким приступом читању и тумачењу текста, при чему посебну пажњу ваља посветити улози ученика као значајног наставног чиниоца (његовом што већем осамостаљивању, слободном истраживању и испољавању, пружању могућности за властито мишљење), остварују се нека од темељних начела методике савремене наставе и књижевности, међу којима су свакако поступно и осмишљено увођење ученика у сложени свет књижевноуметничког дела и симултано али и планско богађење, усавршавање и неговање његове језичке културе.

Читање од III до VIII разреда

Тумачење текста заснива се на његовом читању, доживљавању и разумевању. При томе је квалитет схватања порука и непосредно условљен квалитетом читања. Зато су разни облици усмереног читања основни предуслов да ученици у настави стичу сазнања и да се успешно уводе у свет књижевног дела.

Изражајно читање негује се систематски, уз стално повећавање захтева и настојање да се што потпуније искористе способности ученика за постизање високог квалитета у вештини читања. Вежбања у изражајном читању изводе се плански и уз солидно наставничко и ученичко припремање. У оквиру своје припреме наставник благовремено одабира погодан текст и студиозно проучава оне његове особности које утичу на природу изражајног читања. У складу са мисаоно-емотивним садржајем текста, наставник заузима одговарајући став и одређује ситуациону условљеност јачине гласа, ритма, темпа, интонације, пауза, реченичног акцента и гласовних трансформација. При томе се повремено служи аудио снимцима узорних интерпретативних читања.

Пошто се изражајно читање, по правилу, увежбава на претходно обрађеном и добро схваћеном тексту, то је конкретно и успешно тумачење штива неопходан поступак у припремању ученика за изражајно читање. У оквиру непосредне припреме у VI, VII и VIII разреду повремено се и посебно анализирају психички и језичкостилски чиниоци који захтевају одговарајућу говорну реализацију. У појединим случајевима наставник (заједно са ученицима) посебно приређује текст за изражајно читање на тај начин што у њему обележава врсте пауза, реченичне акценте, темпо и гласовне модулације.

Изражајно читање увежбава се на текстовима различите садржине и облика; користе се лирски, епски и драмски текстови у прози и стиху, у наративном, дескриптивном, дијалошком и монолошком облику. Посебна пажња посвећује се емоционалној динамици текста, његовој драматичности и говорењу из перспективе писца и појединих ликова.

У одељењу треба обезбедити одговарајуће услове за изражајно читање и казивање - ученицима у улози читача и говорника ваља обезбедити место испред одељењског колектива, у одељењу створити *добру слушалачку публику*, заинтересовану и способну да критички и објективно процењује квалитет читања и казивања. Посредством аудио снимка, ученицима повремено треба омогућити да чују своје читање и да се критички осврћу на своје умење. На часовима обраде књижевних дела примењиваће се ученичка искуства у изражајном читању, уз стално настојање да сви облици говорних активности буду коректни и уверљиви.

Читање у себи је најпродуктивнији облик стицања знања па му се у настави поклања посебна пажња. Оно је увек усмерено и истраживачко; помоћу њега се ученици оспособљавају за свакодневно стицање информација и за учење.

Вежбе читања у себи непосредно се уклапају у остале облике рада и увек су у функцији свестранијег стицања знања и разумевања не само књижевног дела, већ и свих осмишљених текстова.

Примена текст методе у настави подразумева врло ефикасне вежбе за савладавање брзог читања у себи с разумевањем и доприноси развијању способности ученика да читају флексибилно, да усклађују брзину читања са циљем читања и карактеристикама текста који читају.

Квалитет читања у себи подстиче се претходним усмеравањем ученика на текст и давањем одговарајућих задатака, а потом и обавезним проверавањем разумевања прочитаног текста, односно остварења добијених задатака. Информативно, продуктивно и аналитичко читање најуспешније се подстичу самосталним истраживачким задацима који се ученицима дају у припремном поступку за обраду текста или обраду садржаја из граматике и правописа. Тим путем се унапређују логика и брзина читања, а нарочито брзина схватања прочитаног текста, чиме се ученици оспособљавају за самостално учење.

Ученици старијих разреда уводе се у "летимично" читање које је условљено брзином и стварно прочитаним текстом. Оно се састоји од брзог тражења информације и значења у тексту, при чему се не прочита свака реч, већ се погледом "пролази" кроз текст и чита се на прескок (међунаслови, поднаслови, први редови у одељцима, увод, закључак). При вежбању ученика у "летимичном" читању, претходно се задају одговарајући задаци (тражење одређених информација, података и сл.), а потом проверава квалитет њиховог остварења и мери време за које су задаци извршени. "Летимичним" читањем ученици се такође оспособљавају да ради подсећања, обнављања, меморисања, читају подвучене и на други начин означене делове текста приликом ранијег читања "с оловком у руци", које треба систематски спроводити као вид припремања ученика за самосталан рад и учење.

Изражајно казивање напамет научених текстова и одломака у прози и стиху значајан је облик рада у развијању говорне културе ученика. Ваља имати у виду да је убедљиво говорење прозног текста полазна основа и неопходан услов за природно и изражајно казивање стихова. Зато је пожељно да се повремено, на истом часу, наизменично увежбава и упоређује говорење текстова у прози и стиху.

Напамет ће се учити разни краћи прозни текстови (нарација, дескрипција, дијалог, монолог), лирске песме разних врста и одломци из епских песама. Успех изражајног казивања знатно зависи од *начина учења и позичког усвајања текста*. Ако се механички учи, као што понекад бива, усвојени аутоматизам се преноси и на начин казивања. Зато је посебан задатак наставника да ученике навикне на осмишљено и интерпретативно учење текста напамет. Током вежбања треба створити услове да казивање тече "очи у очи", да говорник посматра лице слушалаца и да с публиком успоставља емоционални контакт. Максимална пажња се посвећује свим вредностима и изражајним могућностима говорног језика, посебно - природном говорничком ставу, поузданом преношењу информација и сугестивном казивању.

Тумачење текста од III до VIII разреда

Са обрадом текста почиње се после успешног интерпретативног читања наглас и читања у себи. Књижевноуметничко дело се чита, према потреби и *више пута*, све док не изазове одговарајуће доживљаје и утиске који су неопходни за даље упознавање и проучавање текста. Разни облици поновљеног и усмереног читања дела у целини, или његових одломака, обавезно ће се примењивати у обради лирске песме и краће прозе.

При обради текста примењиваће се у већој мери јединство аналитичких и синтетичких поступака и гледишта. Значајне појединости, елементарне слике, експресивна места и стилско-језички поступци неће се посматрати као усамљене вредности, већ их треба сагледавати као функционалне делове виших целина и тумачити у природном садејству с другим уметничким чиниоцима. Књижевном делу приступа се као сложеном и непоновљивом организму у коме је све условљено узрочно-последичним везама, подстакнуто животношћу и уобличено стваралачком маштом.

Ученике треба ревносно навикавати на то да своје утиске, ставове и судове о књижевном делу подробније доказују чињеницама из самога текста и тако их оспособљавати за самосталан исказ, истраживачку делатност и заузимање критичких ставова према произвољним оценама и закључцима.

Наставник ће имати у виду да је тумачење књижевних дела у основној школи, поготову у млађим разредима, у *начелу предтеоријско* и да није условљено познавањем стручне терминологије. То међутим, нимало не смета да и обичан "разговор о шљиви" у млађим разредима буде стручно заснован и изведен са пуно инвентивности и истраживачке радозналости. Вредније је пројектовање ученика поводом неке уметничке слике и њено интензивно доживљавање и конкретизовање у учениковој машти него само сазнање да та слика формално спада у ред метафора, персонификација или поређења. Зато се још од првог разреда ученици навикавају да слободно испољавају своје утиске, осећања, асоцијације и мисли изазване сликовитом и фигуративном применом песничког језика.

У свим разредима обрада књижевног дела треба да буде проткана решавањем *проблемских питања* која су подстакнута текстом и уметничким доживљавањем. На тај начин стимулисаће се ученичка радозналост, свесна активност и истраживачка делатност, свестраније ће се упознати дело и пружати могућност за афирмацију ученика у радном процесу.

Многи текстови, а поготову одломци из дела, у наставном поступку захтевају умесну *локализацију*, често и вишеструку. Ситуирање текста у временске, просторне и друштвено-историјске оквире, давање неопходних података о писцу и настанку дела, као и обавештења о битним садржајима који претходе одломку - све су то услови без којих се у бројним случајевима текст не може интензивно доживети и правилно схватити. Зато прототипску и психолошку реалност, из које потичу тематска грађа, мотиви, ликови и дубљи подстицаји за стварање, треба дати у пригодном виду и у оном обиму који је неопходан за потпуније доживљавање и поузданије тумачење.

Методика наставе књижевности већ неколико деценија, теоријски и практично, развија и стално усавршава наставников и учеников *истраживачки, проналазачки, стваралачки и сатворачки* однос према књижевноуметничком делу. Књижевност се у школи *не предаје и не учи*, већ *чита, усваја*, у њој се *ужива* и о њој *расправља*. То су путеви да настава књижевности шири ученикове духовне видике, развија истраживачке и стваралачке способности ученика, критичко мишљење и уметнички укус, појачава и култивише литерарни, језички и животни сензибилитет.

Модерна и савремена организација наставе матерњег језика и књижевности подразумева *активну улогу ученика* у наставном процесу. У савременој настави књижевности ученик не сме бити пасивни слушалац који ће у одређеном тренутку репродуковати "научено градиво", односно наставникова предавања, већ активни субјекат који *истраживачки, стваралачки и сатворачки* у ч у проучавању књижевноуметничких остварења. е

Ученикова активност треба да свакодневно пролази кроз све три радне етапе; пре часа, у току часа и после часа. У свим етапама ученик се мора систематски навикавати да у току читања и проучавања дела *самостално* решава бројна питања и задатке, који ће га у пуној мери емоционално и мисаоно ангажовати, пружити му задовољство и побудити истраживачку радозналост. Такви задаци биће најмоћнија мотивација за рад што је основни услов да се остваре предвиђени интерпретативни домети. Наставник ваља да постави задатке који ће ученика подстицати да *учава, открива, истражује, процењује и закључује*. Наставникова улога јесте у томе да осмишљено помогне ученику тако што ће га подстицати и усмеравати, настојећи да развија његове индивидуалне склоности и способности, као и да адекватно вреднује ученичке напоре и резултате у свим облицима тих активности.

Проучавање књижевноуметничког дела у настави је *сложен процес* који започиње наставниковим и учениковим *припремањем* (мотивисање ученика за читање, доживљавање и проучавање уметничког текста, читање, локализовање уметничког текста, истраживачки припремни задаци) за тумачење дела, своје најпродуктивније видове добија у *интерпретацији* књижевног дела на наставном часу, а у облицима *функционалне примене стечених знања и умења* наставља се и после часа: у продуктивним *обнављањима знања* о обрађеном наставном градиву, у *поређеним изучавањима* књижевноуметничких дела и *истраживачко-интерпретативним приступима* новим књижевноуметничким остварењима. Средишње етапе *процеса проучавања* књижевноуметничког дела у настави јесу *методолошко и методичко з а интерпретације и њено р в а а ња* на наставном часу.

У заснивању и развијању наставне интерпретације књижевноуметничког дела основно методолошко одређење треба да буде *превасходна усмереност интерпретације према уметничком тексту*. Савремена методика наставе књижевности одређила се, дакле, за *унутрашње (иманентно) изучавање уметничког текста*, али она никако не превиђа нужност примене и *вантекстовних гледишта* да би књижевноуметничко дело било ваљано и поуздано протумачено.

Уз наведена *методолошка* одређења, наставна интерпретација књижевноуметничког дела ваља да удовољи и захтевима које јој поставља *методика наставе књижевности*: да буде оригинална, *естетски мотивисана, свестрано усклађена са наставним циљевима и значајним дидактичким начелима*, да има *солствену кохерентност и поступност*, а да методолошка и методичка поступања на свакој деоници интерпретације остварују *јединство анализе и синтезе*.

О оквиру *основне методолошке оријентације* да наставна интерпретација књижевноуметничког дела у највећој мери буде усмерена *према уметничком тексту*, примат припада одређењу да се *динамика интерпретације* усклађује са *водећим уметничким вредностима* књижевног остварења, тако што ће оне бити *чиниоци обједињавања* интерпретативних токова кроз свет дела. Једно од најважнијих начела које поштује тако заснована и одређена наставна интерпретација јесте *удовољавање захтеву да се тумачењем водећих вредности обухвати, односно проучи, дело, целини*. Пошто су *обједињена поставка* и односи *свестраних међусобних прожимања природне датости* уметничких чинилаца у делу, тумачењем водећих уметничких вредности обухватају се и упознају и *сви други битни чиниоци* уметничке структуре, међу којима сваки у интерпретацији добија онолико места колико му припада у складу са уделом који има у општој уметничкој вредности дела. У наставној интерпретацији књижевноуметничког дела *обједињавајући и синтетички* чиниоци могу бити: *уметнички доживљаји, текстовне целине, битни структурни елементи* (тема, мотиви, уметничке слике, фабула, сјике, књижевни ликови, поруке, мотивациони поступци, композиција), *облици казивања, језичко-стилски поступци и литерарни (књижевноуметнички) проблеми*.

У сваком конкретном случају, дакле, на ваљаним *естетским, методолошким и методичким* разлозима ваља утемељити избор оних вредносних чинилаца према којима ће бити усмеравана динамика наставне интерпретације књижевноуметничког дела. Зато *методолошки и методички прилази* књижевноуметничком делу, које теоријски и практично заснива и развија савремена методика наставе књижевности, *не познају и не признају* утврђене *методолошке и методичке системе* које би требало применити у интерпретацији сваког појединог дела. То значи да нема познатих и једном заувек откривених путева којима се улази у свет сваког појединог књижевноуметничког остварења, већ су ти путеви унеколико увек другачији у приступу *сваком поједином књижевноуметничком делу - онолико колико је оно аутономно, самосвојно и непоновљиво уметничко остварење*.

Књижевни појмови

Књижевне појмове ученици ће упознавати уз обраду одговарајућих текстова и помоћу осврта на претходно читалачко искуство. Тако ће се, на пример, током обраде неке родољубиве песме, а уз поредбени осврт на две-три раније прочитане песме исте врсте, развијати појам родољубиве песме и стицати сазнање о тој лирској врсти. Упознавање метафоре биће погодно тек када су ученици у претходном и предтеоријском поступку откривали изражајност извесног броја метафоричких слика, кад неке од њих већ знају напамет и носе их као уметничке доживљаје. Језичко-стилским изражајним средствима прилази се с доживљајног становишта; полазиће се од изазваних уметничких утисака и естетичке сугестије, па ће се потом истраживати њихова језичко-стилска условљеност.

Функционални појмови

Функционални појмови се не обрађују посебно, већ се у току наставе указује на њихова примењена значења. Ученици их спонтано усвајају у процесу рада, у текућим информацијама на часовима, а уз паралелно присуство речи и њоме означеног појма. Потребно је само подстицати ученике да наведене речи (а и друге сличне њима) *разумеју и схвате и да их примењују* у одговарајућим

ситуацијама. Ако, на пример, на захтев да се уоче и објасне *околности* које утичу на понашање неког лика, ученик наведе те околности, онда је то знак (и провера) да је тај појам и одговарајућу реч схватио у пуном значењу.

У усменом и писменом изражавању узредно ће се проверавати да ли ученици правилно схватају и употребљавају речи: *узрок, услов, ситуација, порука, однос* и сл. Током обраде књижевних дела, као и у оквиру говорних и писмених вежби, настојаће се да ученици откривају што више *особина, осећања и душевних стања* појединих ликова, при чему се те речи бележе и тако спонтано богати речник функционалним појмовима.

Функционалне појмове *не треба ограничити на поједине разреде*. Сви ученици једног разреда неће моћи да усвоје све програмом наведене појмове за тај разред, али ће зато спонтано усвојити знатан број појмова који су у програмима старијих разреда. Усвајање функционалних појмова је непрекидан процес у току васпитања и образовања а остварује се и проверава у *току* остваривања садржаја свих програмско-тематских подручја.

Језичка култура

Оперативни задаци за реализацију наставних садржаја овог подручја јасно указују да је континуитет у свакодневном раду на богаћењу ученичке језичке културе једна од примарних методичких обавеза, почев од уочавања способности сваког детета за говорно комуницирање у тзв. *претходним испитивањима* деце приликом уписа у први разред, па преко различитих вежби у говору и писању до ученичког самосталног излагања мисли и осећања у току наставе, али и у свим осталим животним околностима у школи и ван ње, где је ваљано језичко комуницирање услов за потпуно споразумевање. Правилна артикулација свих гласова и графички узорна употреба писма, напуштање локалног говора и навикавање на стандардни књижевни језик у говору, читању и писању, оспособљавање за слободно препричавање, причање и описивање, и уз функционалну примену усвојених и правописних правила, разноврсна усмена и писмена вежбања која имају за циљ богаћење ученичког речника, сигурно овладавање реченицом као основном говорном категоријом и указивање на стилске вредности употребе језика у говору и писању и др. - основни су наставни задаци у остваривању програмских садржаја из језичке културе.

Ово предметно подручје нешто је другачије конципирано у односу на претходне програме. Најпре, установљен је другачији, примеренији назив који је истовремено и једноставнији и свеобухватнији од раније коришћених термина. Исто тако, преуређена је структура програмских садржаја који у новој поставци делују прегледно, систематично и препознатљиво, без непотребних понављања и конфузије. Јер, на основу укупне разредне наставе, постоје језички појмови које ученик овог узраста треба доступно, систематично и ваљано (а то значи - трајно) да усвоји, па су и замишљени као програмски садржаји (захтеви). А до њиховог трајног и функционалног усвајања, скоро без изузетака, пут води преко бројних и разноврсних облика усмених и писмених језичких испољавања ученика, а то су најчешће: *језичке игре, вежбе, задаци, тестови* и сл. На пример, најмлађег ученика ваља, између осталог, оспособити да самостално, убедљиво и допадљиво описује оне животне појаве које језичким описом (дескрипцијом) постају најпрепознатљивије (предмети, биљке, животиње, људи, пејзаж, ентеријер и др.). Зато се *описивање* као програмски захтев (садржај) јавља у сва четири разреда. А остварује се, усваја као знање и умење применом оних облика који ће ефикасним, економичним и функционалним поступањима у наставним околностима ученичку и језичку културу учинити поузданом и трајном. А то су: говорне вежбе, писмене вежбе (или осмишљено комбиновање говора и писања), писмени радови, изражајно казивање уметничких описних текстова, аутодиктат и сл. А то важи, у мањој или већој мери и за све остале врсте ученичког језичког изражавања.

Основни облици усменог и писменог изражавања у млађим разредима представљају темељне програмске садржаје за стицање, усавршавање и неговање ваљане и поуздане језичке културе најмлађег ученика. Неки од тих облика (препричавање, причање) присутни су и у претходним испитивањима деце за упис у школу што значи да на њих ваља гледати као на језичко искуство које полазници у извесној мери већ поседују. Студа и потреба да се са усавршавањем и неговањем тих основних облика говорног комуницирања отпочне и пре формалног описмењавања ученика.

Препричавање разноврсних садржаја представља најједноставнији начин ученичког језичког испољавања у наставним околностима. И док се у поменутих претходним испитивањима као и у припремама за усвајање почетног читања репродуковању одређених садржаја приступа слободно, већ од краја тзв. букварске наставе па надаље ваља му приступити плански, осмишљено и континуирано. То значи, најпре, да се унапред зна (а то се дефинише у оперативним плановима рада учитеља) које ће садржаје ученик препричавати у наставним околностима. Њихов избор треба да обухвати не само текстове, и не само оне из читанки, већ и из других медијских области (штампа, позориште, филм, радио, телевизија и сл.). Потом, ученике ваља благовремено мотивисати, подстицати и усмеравати на овај вид језичког изражавања, а то значи - омогућити им да се самостално припреме за препричавање али у које ће истовремено бити интегрисани и одговарајући програмски захтеви. Ваља, затим, водити рачуна о томе да се начелно препричавају само они садржаји који су претходно протумачени/анализирани или о којима се са ученицима водио макар приступни разговор. Коначно, и препричавање, као и све остале видове ученичког изражавања, треба на одговарајући начин вредновати (најбоље у разреду и уз свестрано учествовање ученика и подршку учитеља).

Причање у односу на препричавање јесте сложенији облик језичког изражавања ученика, јер док је препричавање углавном репродуковање прочитаног, одслушаног или виђеног садржаја, причање представља особен вид стваралаштва које се ослања на оно што је ученик доживео или произвео у својој стваралачкој машти. Зато причање тражи посебан интелектуални напор и језичку израђеност, те ученика свестрано ангажује: у избору тематске грађе и њених значајних појединости, у компоновању одабраних детаља и у начину језичког уобличавања свих структурних елемената приче. Методички приступ овом значајном облику усавршавања и неговања ученике језичке културе у основи је исти као и код препричавања (ваљано функционално локализовање у плановима рада, осмишљено повезивање са сродним садржајима из осталих предметних подручја, а нарочито са читањем и тумачењем текста, осмишљено и инвентивно мотивисање, усмеравање и подстицање ученика да у причању остваре што свестранију мисаону и језичку перспективу, умешно вредновање ученичких домаћаја у причању и др. Посебно треба водити рачуна о томе да причање у функцији читања и тумачења текста (у тзв. уводном делу часа) не прерасте у схематизовано и површно набрајање/именовање одређених појавности, а да се притом занемари индивидуални приступ ученика датој предметности, те да изостане стварање приче као целовите менталне представе, довољно препознатљиве и ваљано мисаоно и језички уобличене. Тако, на пример, уводни разговори о домаћим и дивљим животињама поводом басне која се чита и тумачи неће дати жељене резултате на нивоу уводних говорних активности ако се такве животиње само класификују по познатој припадности, именују или само набрајају, као што ће *слободно причање* о неким необичним, занимљивим, али стварним и појединачним сусретањима ученика са датим животињама, у којима су доживљени радост, изненађење, одушевљење, радозналост, упитаност, страх и сл. - створити праву истраживачку атмосферу на часу. Причање, пак, коликогод било изазовно у свим својим сегментима за језичко испољавање најмлађих ученика - начелно ваља реализовати као део ширег наставног контекста у коме ће се саодносно и функционално наћи и други облици језичког изражавања, а нарочито описивања.

Описивање јесте најсложенији облик језичког изражавања на нивоу најмлађих разреда. Оно је мање или више заступљено у свакодневном говору, јер је неопходно за јасно представљање суштинских односа између предмета, ствари, бића и других појмова и појава у свакој животној ситуацији. Јер, док је за препричавање основа одређени садржај, за причање подстицај неко *догађање, доживљај*, дотле за описивање нису неопходне неке посебне околности, већ се оно користи кад год се дође у додир са *појавностима* које у свакодневном језичком комуницирању могу скренути пажњу на себе. Но, због бројних узрасних ограничења у раду са најмлађим ученицима, овој врсти језичкога комуницирања ваља приступити посебно одговорно и уз нарочито поштовање принципа наставне условности и поступности у захтевима: оспособљавање ученика да пажљиво посматрају, уочавају, откривају, запажају, упоређују, па тек онда дату предметност да мисаоно заокруже и језички уобличе. Исто тако, ученике овог узрасног нивоа ваља подстицати и усмеравати да из сложеног процеса описивања најпре усвоје неколика општа места којима се могу служити све дотле док се не оспособе за самостални и индивидуални приступ овом захтевном језичком облику. У том смислу ваља их навикавати да локализују оно што описују (временски, просторно, узрочно), да уоче, издвоје и заокруже битна својства/особине

(спољашње и условно унутрашње) и да се одреде према посматраној предметности (први покушаји формирања личног става/односа према датој појави). Исто тако, неопходна је поуздана процена планирања вежби у описивању са усмеренима/подстицањима у односу на она вежбања у којима може доћи до изражаја ученичка самосталност и индивидуалност. Како се, пак, описивање врло често доводи у блиску везу са читањем и тумачењем текста (нарочито књижевноуметничког) то је потребно стално усмеравати ученичку пажњу на она места у таквим текстовима која обилују описним елементима, а посебно када се описују предмети, ентеријер, билге и животиње, књижевни ликови, пејзаж и сл., јер су то и најбољи обрасци за спонтано усвајање описивања као трајне вештине у језичком комуницирању. Пошто је за описивање потребан већи мисаони напор и дуге време за остварење дуге замисли - ваља предност дати писменој форми описивања над усменој. Остали општи методички приступи овом значајном облику језичког изражавања исти су или слични као и код препривања и причања (од планирања, преко реализације планираних активности, до вредновања постигнутог и функционалног повезивања са сродним садржајима какви су и усмена и писмена вежбања за стицање, усавршавање и неговање језичке културе ученика).

Усмена и писмена вежбања, како им и сам назив каже, замишљена су као допуна основних облика језичког изражавања, почев од најједноставнијих (изговор гласова и преписивање речи), преко сложенијих (лексичке, семантичке, синтаксичке вежбе, остале вежбе за савладавање узорног говора и писања), до најсложенијих (домаћи писмени задаци и њихово читање и свестрано вредновање на часу). Свака од програмираних вежби планира се и остварује у оном наставном контексту у коме се јавља потреба за функционалним усвајањем дате језичке појаве или утврђивања, обнављања или систематизовања знања и примене тих знања у конкретной језичкој ситуацији. То значи да се, начелно, све те или њима сличне вежбе не реализују на посебним наставним часовима већ се планирају у склопу основних облика језичког изражавања (препривање, причање, описивање) или одговарајућих програмских садржаја осталих предметних подручја (читање и тумачење текста, граматика и правопис, основе читања и писања). Управо у осмишљеним саодносним поставкама та вежбања вишеструко утичу на подизање нивоа ученичке језичке културе.

Природно је да се планским остварењем програмских садржаја из језичке културе отпочне тек у другом полугодишту првог разреда (пошто се савлада елементарна техника читања и писања). Међутим, јасно је да се многи од њих симултано остварују већ у периоду припрема за читање и писање, као и у периоду учења, усвајања основне писмености. Јер, без потребне језичке развијености (слободан разговор, препривање краћих садржаја, аналитичко-синтетичке гласовне вежбе и сл.) не може се успоставити неопходна говорна комуникација, преко потребна за усвајање појмова гласа и слова. Касније, она постаје основа за остварење наставних садржаја и из свих осталих подручја овог предмета (као и укупне разредне наставе), али се истовремено и сама шири и продубљује до нивоа јасног, правилног, садржајно и стилски примереног језичког општења у усменој и писменој форми. Тиме језичка култура у највећој мери доприноси јединству целовитости наставе српског језика и чини да се она реализује у функционалном повезивању наизглед различитих програмских садржаја али који се најбоље остварују управо у таквој методичкој спрези.

МАТЕРЊИ ЈЕЗИЦИ ПРИПАДНИКА НАЦИОНАЛНИХ МАЊИНА

АЛБАНСКИ ЈЕЗИК

ЧЕТВРТИ РАЗРЕД

HYRJE

Ky program është konceptuar dhe organizuar në kuadër të kategorive, përkatësisht të tri aktiviteteve të uptueshmërisë: të dëgjuarit dhe të folurit; të lexuarit; të shkruarit. Kategoritë janë zëbërthyer në nënkategori: kulturë e të dëgjuarit dhe e të folurit; njohuri e të lexuarit dhe kulturë e të shkruarit; tekste letrare dhe joletrare; njohuri gjuhësore.

Përmes kategorive dhe nënkategorive realizohen përmbajtjet programore të cilat i janë përshtatur moshës, nivelit shpirtëror dhe psikik të nxënësëve.

Realizimi dhe përvetësimi i këtij programi varet kryesisht nga metodat, teknikat dhe fleksibiliteti i mësimdhënies, nga angazhimi, Merësimi dhe shkathtësitë individuale të mësimdhënësit.

QËLLIMET

- Të përvetësojë dhe të zgjerojë shkathtësitë e komunikimit
- Të përvetësojë dhe të zbatojë njohuritë e fituara gjuhësore
- Të kuptojë dhe të analizojë tekste letrare dhe joletrare
- Të zbatojë njohuritë e fituara për modelet e teksteve letrare dhe joletrare

OBJEKTIVAT

Nxënësit duhet të jetë në gjendje:

Të njohë:

Tekste të shkurtra letrare dhe joletrare

Llojet letrare

Të kuptojë:

Tekste të shkurtra letrare dhe joletrare

Fjalët e ndryshueshme

Të zbatojë:

Njohuritë e fituara gjuhësore: fonetike dhe gramatikore

Njohuritë e fituara për modelet e teksteve letrare dhe joletrare

Të analizojë:

Tekste të shkurtra letrare dhe joletrare

Të zhvillojë qëndrimet dhe vlerat

Në kuptimin e të menduarit të pavarur për atë që dëgjon, që flet, që lexon apo shkruan.

Në kuptimin e sjelljes personale (qëndrimi, mirësjellja, toleranca, vullneti, bashkëpunim etj.)

SHKATHTËSITË E KOMUNIKIMIT

I. Të dëgjuarit dhe të folurit

II. Të lexuarit

III. Të shkruarit

TËRËSITË TEMATIKE

1. Kulturë e të dëgjuarit dhe të folurit, kulturë e të lexuarit dhe e të shkruarit;

2. Tekste letrare dhe joletrare

3. Njohuri gjuhësore

Vërejtje: Përmbajtjet e tërësive tematike realizohen në funksion të tri shkathtësive të komunikimit: I. Të dëgjuarit dhe të folurit; II. Të lexuarit; dhe III. Të shkruarit.

Tërësitë tematike	Përmbajtja	Rezultatet

- Kulturë e të dëgjuarit dhe të folurit; - Kulturë e të lexuarit; - Kulturë e të shkruarit.	Jeta në klasë, në shkollë, në shtëpi, në rreth ... Orientimi në hapësirë; Rrëfime personale: koha e lirë, dëshirat, shqetësimet dhe ambiciet e tyre; Festa, urime, falënderime, letra, adresa, ftesa, porosi, njoftime; Mediat: radio, TV, revistat për fëmijë; Kinema, teatër; Drejtëshkrim	Zhvillon të menduarit e pavarur, krijon disa rregulla dhe jep këshilla për veprime të gabuara; Mësohet për t' u orientuar në hapësirë dhe në vende të ndryshme; Rrëfimet dhe shkruan për veten, dëshirat dhe ambiciet; Shkruan tekste të shkurtra mbi bazën e modeleve; Njeh dhe dallon gjuhën e mediave dhe karakteristikat e tyre (informacion i marrë në tri mënyra: në radio-dëgjim, në TV i dëgjuar dhe i shikuar dhe në revista- lexim) Shikon, diskuton dhe përshkruan ngjarjen e filmi, dramës; Përdor drejt shenjat e pikësimit, ndarjen e fjalëve në fund të rreshtit dhe shkronjën e madhe.
Tërësitë tematike	Përmbajtja	Rezultatet
- Tekstet letrare dhe joletrare	Tregime, poezi, tekste të shkurtra dramatike, përrallëza, përralla, fjalë të urta, gjëgjëza; Figurat stilistike: hiperbola, personifikimi, litota; Proza, poezia, pjesa skenike-dallimet (vargu, dialogu, shkrini në prozë).	Lexon tekste të ndryshme me intonacionin e duhur; Dallon tekste të shkurtra letrare dhe joletrare; Komenton tekste të shkurtra letrare dhe joletrare; Njeh dhe përdor figurat stilistike: të personifikimit, të hiperbolës dhe të litotës; Analizon dhe vlerëson tekste të shkurtra letrare dhe joletrare; Pasuron fjalorin me fjalë e shprehje të reja.
Tërësitë tematike	Përmbajtja	Rezultatet
- Njohuri gjuhësore	Emra të përveçëm dhe të përgjithshëm; Trajtat e mrave; Mbiemrat e nyjshëm dhe të panyjshëm; Përemrat vetorë; Numërori; Foljet në kohën e tashme, të ardhme, të kryer dhe të pakryer të mënyrës dëftore; Ndajfolja: e kohës, e vendit dhe e mënyrës; Parafjalët: me, nga, prej, më, në... Fjalitë e thjeshtë dhe fjalitë e zgjeruar, fjalitë kryesore dhe dytësore të fjalisë; Lidhja dhe përshtatja e kallëzuesit me kryefjalën; Llojet e fjalive: dëftore, pyetëse dhe habitore; Drejtëshkrim	Dallon emrat e përveçëm dhe emrat e përgjithshëm; Dallon emrat në trajtë shquar dhe të pashquar; Dallon mbiemrat e nyjshëm nga mbiemrat e panyjshëm; Përdor drejtë përemrat vetorë; Dallon numërorët si fjalë që tregojnë numra; Zgjedhon foljen në mënyrën dëftore; Identifikon ndajfoljet dhe pyetjet me të cilat gjenden ato; Dallon disa nga parafjalët më të përdorshme; Kupton pjesët e fjalisë të cilat janë të domosdoshme në përbërjen e saj; Kupton marrëdhëniet dhe bën përshtatjen e kallëzuesit me kryefjalën; Dallon dhe përdor fjalitë të llojeve të ndryshme: dëftore, pyetëse, habitore; Shkruan dhe përdor drejt emrat e përveçëm, mbiemrat, numërorët, parafjalët dhe shenjat e pikësimit të llojet e fjalive.

QASJET NDËRLËNDORE DHE NDRPROGRAMORE

Mjeti themelor i komunikimit është gjuha. Lëndët e tjera shkollë mësohen përmes saj dhe me të. Mirëpo, lidhje më të përafërta, përmbajtjet programore të lëndës së gjuhës shqipe kanë me lëndët:

- Edukatë qytetare
- Edukatë muzikore
- Edukatë figurative
- Punëdore

Lidhja ndërlëndore ndikon në mënyrë të drejtëpërdrejtë në formimin e përgjithshme të personalitetit të nxënësit.

Janë një sërë temash nga fusha të ndryshme, p.sh. të drejtat e fëmijëve, edukimi shëndetësor, ekologjia, barazia gjinore etj., që mund të trajtohen dhe të hillohen si lidhje ndërprogramore.

UDHËZIME METODOLOGJIKE

Për realizimin e planit dhe të programit të gjuhës shqipe mësimdhënësi është kompetent për zgjedhjen e metodave dhe të teknikave të mësimdhënies dhe të mësimnxënies. Metodot dhe teknikatë përzgjedhura nga mësimdhënësi duhen përshtatur me aftësitë dhe njohuritë e mëparshme të nxënësëve, me nevojat dhe kërkesat e tyre, me mjedisin (shkollën, klasën) dhe materialin mësimor.

Gjatë mësimdhënies është e rëndësishme të përdoren teknika dhe strategji të shumëllojshme për të përkrahur stilet e ndryshme të nxënies së nxënësëve. Për realizimin me sukses të metodave dhe teknikave mësimdhënies, gjatë planifikimit, duhet t' i përshtatet mënyrës se si mësojnë nxënësit, cilat teknika mundësojnë realizimin e përmbajtjes mësimore dhe të objektivave të caktuar.

Varësisht nga përmbajtja mësimore, mësimdhënësi mund të përdorë disa nga këto metoda dhe teknika të mësimdhënies:

Puna individuale, në çifte, në grupe, me tërë klasën etj.;

Metoda e hulumtimit, kërkimit, demonstrimit, interpretimit, diskutimit etj.;

Teknika: Xhigsou (me këmbime);

Klaster (pema e mendimeve);

Brainstorming (vërshim i shpejtë i ideve ose stuhi mendimesh);

D.R.T.A (veprimtaria e të menduarit dhe e të lexuarit të drejtuar);

Ditari dypjesësh;

Pesëvargëshi;

Dramatizimi;

Ese;

Parashikimi me temat paraprake;

Diagrami i Venit etj.

Kombinimi i këtyre metodave dhe teknikave gjatë procesit mësimor ka për qëllim të thyejë monotoninë e oerës mësimore, që nxënësit të jenë aktivë, të bëhen përgjegjës për të nxënit e tyre, të zhvillojnë mendimin kritik, të zgjidhin probleme. Ti zbatojnë në praktikë (në jetën e përditshme) njohuritë e fituara: të zhvillojnë shkathtësitë e krijimit dhe të vlerësimit.

Përdorimi i metodave dhe i teknikave të reja të mësimdhënies sugjeron nxënësin në qendër të aktiviteteve të të nxënit, pastaj bashkëpunimin e nxënësve, duke u mbështetur në modelin e mësimin nga njëri-tjetri. Ky lloj i të mësuarit do të jetë më i sukseshëm. Nëse nxënësit përfshihen më shumë në veprimtari të ndryshme gjatë të nxënit, edhe rezultatet do të jenë më të mira.

Mësimdhëniesi duhet të dijë se ka edhe disa karakteristika që ndikojnë në mësimdhënie, p.sh. qëndrimi, përvoja, rezultati, qartësia dhe llojshmëria në mësimdhënie, përdorimi i ideve të nxënësve etj.

VLERËSIMI

Vlerësimi është një fushë e rëndësishme në procesin edukativo- arsimor. Vlerësimi ka të bëjë me mënyrat dhe teknikat që përdoren për përparimin e nxënësve dhe rezultatet e tyre mësimore.

QËLLIMET

- Të sigurojë informacione identifikuese për arritjet e nxënësve;

- Të përcaktojë përparimin e nxënësve;

- Të sigurojë realizimin e objektivave të përcaktuar;

- Të motivojë nxënësit.

Rekomandohen kryesisht këta tipa të vlerësimit:

- Vlerësimi me gojë;

- Vlerësimi i aktiviteteve debatuese;

- Vlerësimi i detyrave të shtëpisë;

- Testet për një temë apo grup temash;

- Testet në fund të një kategorie;

- Testet në fund të gjysëmjetorit;

- Testet në fund të vitit etj.

LITERATURA

- Tekstet që hartohen sipas këtij programi.

- Tekste të tjera alternative.

- Shefik osmani - Leximi 4

- Bahri Beci etj. - Gjuha shqipe 4

KL. IV

Pëmbajtja programore

Lektyrë shollore

1. Triiing... Triiing

2. Vehbi Kikaj "Kafazët e verës"

3. Qamil Batalli "Klasa e zbukuruar"

4. Mark Krasniqi "Përtaci"

5. Naum Prifti "Takimi me një të panjohur"

6. Migjeni "Luli i vocër"

7. Kur vilet rushi

8. Jovan V. Gëte "Lulja e pyllit"

9. Dritëro Agolli "Harabeli"

10. Odhise Grillo "Fjala është shumë e vogël"

11. Ndre Mjeda "Dimri"

12. Rifat Kukaj "Kosova"

13. Mark Tuen "Tomi njihet me princin"

14. Nexhat Halimi "Mbrëmje në Ulqin"

15. Agim Vinca "E kujtoj mësuësin"

16. Faik Konica "E bija e mbretit dhe trëndafilii"

17. Adem Gajtani "Kënga për princeshën e zogjëve"

18. Nga folklori "Një qyp me florinj"

19. Arif Demolli "Fjalët"

20. Agim Deva "Dy duar për tre fëmijë"

21. Ymer Elshani "Lisat"

22. Martin Camaj "Lepuroshi"

23. K. Kolodi "Pinoku në shkollë"

24. Mitrush Kuteli "Rozafati"

25. Nga enciklopedia për fëmijë "Truri elektronik"

26. Ali Huruglica "Gjyshja ime"

27. Populli "Dashuria për vendin"

28. Asdreni "Dua"

29. Ismail Kadare "Princesha Argjiro"

Leximi 4 Shefik Osmani etj.

Lektyra Shtëpiake

1. Sami Frashëri "Të vegjëlit"

2. Vedat Kokona "Lulja dhe shega"

3. Ezopi "Përrallza"

4. Rifat Kikaj "Shtëpia ime ka sy"

5. Xhani Rodari "Aventurat e Çipolinës"

Gramatikë

1. Teksti dhe fjalia

2. Dialogu

3. Ligjëratat e drejtë dhe e zhdrejtë

4. Shenjat e pikësimit në ligjëratën e drejtë

5. Veprimet brenda fjalive

6. Veprimet brenda fjalisë
7. Llojet e fjalive
8. Format pohore dhe mohore të fjalive
9. Kryefjala
10. Folja dhe zgjedhimi i saj
11. Zgjedhimi i foljeve në kohën e tashme
12. Zgjedhimi i foljeve në kohën e ardhme
13. Zgjedhimi i foljeve në kohën e pakryer
14. Zgjedhimi i foljeve në kohën e kryer të thjeshtë
15. Zgjedhimi i foljeve në kohën e kryer
16. Grupet e lëvizshme dhe grupet e palëvizshme
17. Rrethanori
18. Rrethanori i vendit
19. Rrethanori i kohës
20. Rrethanori i kohës
21. Kundrinori i drejtë
22. Kundrinori i zhdrejtë me dhe pa parafjalë
23. Grupi emëror- përcaktori
24. Emri- lakimi i emrave mashkullorë
25. Lakimi i emrave femëror në numrin njëjës
26. Lakimi i emrave femëror në numrin shumës
27. Mbiemri
28. Kallëzuesori i kryefjalës
29. Përemrat pronor
30. Ndajfolja
31. Lidhëzat
32. Fjalja e thjeshtë dhe fjalja e përbërë

Gjuha shqipe 4 Bahri Beci etj.

Të shkruajmë- të shprehurit me shkrim

1. Shkruajmë për pushimet
2. Gjuajmë peshq
3. Në shkollë
4. Në shtëpi, punojmë të gjithë
5. Përshkruajmë sendet
6. Shetitje në vjeshtë
7. Fëmijët kanë dëshirë të udhëtojnë
8. Shkruajmë për kohën e lirë
9. Letër shokut
10. Shkojmë në shkollë
11. Të mësojmë të përshkruajmë
12. Etleva përgatiti një ëmbëlsirë
13. Shkruajmë për emisionet televizive
14. Përshkruajmë shtëpinë sipas dëshirës
15. Dëshirat tona për vitin e ri
16. U shkruajmë kartolina shokëve
17. Shkruajmë për veprimtaritë sportive
18. Përshkruajmë lojërat që na pëlqejmë
19. Fëmijët ndihmojnë të gjymtuarit
20. Na u fikën dritat
21. Një histori e trilluar
22. Ditë pranvere
23. Shkruajmë për librat që kemi lexuar
24. Ngjarje të papritura
25. Veshjet tona
26. Ta mbrojmë mjedisin
27. Përpunojmë prodhimet tona
28. T'i ruajmë lulet
29. Të shkruajmë për monumentet
30. Të njohim shenjat rugore
31. Një udhëtim i paharruar
32. Miri njihet me dy fëmijë të huaj

БУГАРСКИ ЈЕЗИК

БЪЛГАРСКИ ЕЗИК

Цел и задачи

Целта на обучението по български език е учениците да овладеят основните закономерности на българския език който правилно ще се изразяват в устна и писмена форма, да бъдат в състояние да тълкуват подбрани литературни произведения, произведения на сценичното, филмово и други видове изкуства на българското и световно наследство.

Задачи на обучението по български език са:

- развиване на любов към майчински език и необходимост за негово развиване и усъвършенстване;
- основно описменяване на учениците од първоначалния курс на основа на ортоепски и ортографски стандарти на българския книжовен език;
- етапно и систематично запознаване с граматиката и правописа на български език;
- запознаване с езикови явления и понятия, овладяване с нормативната граматика и стилистичните възможности на българския език;
- оспособяване за успешно служене с книжовния език в различите му форми на писмена и устна употреба и в различите комуникационни ситуации (роля на говорителя, слушателя, събеседника и читателя);
- развиване на усет за автентични естетически стойности в художествената литература;
- развиване на смисъл и способности за правилно, гладко, икономическо и убедително усно и писмено изразяване, обогатяване на речника, езиково и стилистично изразяване;

- упражняване и устъвършенствене на гласно четене (правилно, логическо и изразително) и четене наум (прочувствително, насочено, изследователско);
- оспособяване за самостоятелно четене, доживяване, разбиране, всестранно тълкуване и оценяване на художествени произведения от различен жанр;
- запознаване, четене и тълкуване на популярни и информативни текстове от илюстрирани енциклопедии и списания за деца;
- постепенно, систематично и последователно оспособяване на учениците за логическо схващане и критическа оценка на прочетен текст;
- развиване на необходимост за книга, способности да могат с нея самостоятелно да си служат като извор на знания; развиване на навик за самостоятелно ползване на библиотека (класови, училищни и градски); постепенно свикване с начина за водене на бележник за прочетените книги;
- постепенно и систематично оспособяване на учениците за преживяване и оценяване на сценични произведения (театър, филм);
- усвояване на основните теоретични и функционални понятия от областта на театралното и филмово изкуство;
- запознаване, развиване, пазене и тачене на собствения национален и културен идентитет на произведения от българската литература, театралното и филмово изкуство, както и на останали художествени постижения;
- развиване на почит към културното наследство и нужда същото да се зачита и подобрява;
- привикване за редовно следене и критическо преценяване на детски радио и телевизионни предавания;
- подтикване на учениците на самостоятелно езиково, литературно и сценично творчество;
- подтикване, развиване и ценене на ученическите извънкласови дейности (секции: литературна, езикова, рецитаторска, драматична, журналистическа и др.);
- възпитаване на учениците за живот и работа в духа на хуманизма, честността, солидарността и други етични стойности;
- развиване на патриотизъм и възпитаване в духа на мира, културните отношения и сътрудничество между хората.

ЧЕТВЪРТИ РАЗРЕД

ЧЕТВЪТИ КЛАС

Образователни задачи:

- разширяване на знанията за простото изречение и неговите части;
- овладяване на основните понятия за изменяемите и неизменяемите части на речта;
- оспособяване за изразително четене и казване;
- постепенно оспособяване на учениците за самостоятелно тълкуване на основните понятия за литературния текст и сценичните произведения (чувства, фигура, действие, образи, поръки, стилогенност на сценичния изказ);
- овладяване на умения за късо и ясно устно и писмено изразяване според изискванията на Програмата;
- овладяване с основни техники за писане на съчинение.

ЕЗИК

Граматика

Повторение и затвърдяване на знанията придобити в предишните класове. Забелязване на думи при говорене и писане, които променят основната си форма (изменяеми думи) - без дефиниции. Забелязване на думи, които не променят основната си формата във всички ситуации (неизменяеми думи) - само изменуване, без дефиниции.

Изречение - понятие за глаголно сказуемо, забелязване на група думи (словосъчетание) във функция на допълнение, и обстоятелствено пояснение за време, място и начин. Понятие за подлог, забелязване на думи, които имат функция на определение до съществителното и група думи до съществителното име. Словоред на изречението.

Съществителни имена: събирателни, мисловни и отглаголни. Понятието и разпознаване. Членуване на тези видове съществителни имена.

Прилагателни имена: качествени и относителни; род, число, членуване и степенуване.

Местоимения: лични местоимения: род, число и лице. Кратки форми на личните местоимения - забелязване. Личното местоимение в роля на подлог в изречението. Понятие и разпознаване.

Числителни имена: основни и редни - понятие и разпознаване в изречението.

Глаголи: понятие и основни значения на сегашно време, бъдеще време, минало несвършено и минало неопределено време. Положителна и отрицателна форма. Лексикално значение и употреба в изречение.

Пряка и непряка реч.

Утвърждаване и систематизация на учебния материал от 1. - 4. клас.

Правопис

Употреба на главна буква при писане на имена на държави, области, народи: имена на села и градове и жителите им.

Правопис на пряка и непряка реч: всички варианти.

Употреба на кавички, скоби и тирета.

Правопис на прилагателни имена с двойно -н-. Правопис на фамилни имена с окончание -ев/а, -ов/а: Илиев/а, Стоев/а, Панайтов/а; -ин, -ски: Кунчин, Стамболийски. Присъствие или отсъствие на на съгласната: й.

Писане на съкращения от типа: и тн. / и тъй нататък/, сх./ сходно/, под./ подобно/, нпр./ например/, л-ра/ литература; и съкращения, които означават имена на държави.

Затвърдяване чрез упражнения на прилагането на изучени правописни правила.

Ортоепия

Забелязване на ударени неударени думи в изречението - логическо ударение. Упражнения чрез четене и говорене. Отстраняване на диалектни явления в говора на учениците.

Изговаряне на всички гласни, съгласни и група съгласни. Упражнения за отстраняване на не книжовни форми при учениците.

Забелязване на диференциални функции на ударението в думи от същ звукостроение (омоними).

ЛИТЕРАТУРА

Лирика

Христо Радевски: Първият учебен час

Андрей Германов: Есен

Асен Разцветников: Зимен сън

Емануил Попдимитров: Снежан Човек

Цветан Ангелов: Сурваркарче с гълъб

Народна песен: Марийка и славеи

Народна песен: Два са бора ред по редом расли

Народна песен: Робиня

Народни пословици, поговорки, гатанки

Петко Р. Славейков: Орел, рак и щука
Андрей Германов: Самотна гургулица
Александър Дънков: Елегия
Калина Малина: Мир
Пейо Яворов: Пролет
Асен Босев: Ванко забраванко
Михаил Лъкатник: Райко многознайко
Цветан Ангелов: Глагол
Епос
Константин Константинов: Стариат щърк
Здравко Сребров: Приказка за птичето, семката и младата круша
Емилиан Станев: При хората
Йордан Радичков: Страшилище за снежният човек
Камен Калчев: Сребърният ключ
Народна приказка: Тримата братя и златната ябълка
Народна приказка: Мъдростта на старците
Иван Вазов: Чистият път
Ангел Каралийчев: Майчина съзла
Георги Караславов: Чудната свирка
Елин Пелин: Пролетни гости
Станислав Стратиев: Череша с алени сърца
Ангел Каралийчев: Трима ловци - три умни глави
Петя Дубарова: Из "Дневника"

Драма

Елисавета Багряна: Слънцето и книгата
Ран Босилек: Наддумване

Допълнителен избор

Освоен посочените произведения, учителят с учениците избира още 3-5 произведения за обработка.

Научно-популярни и информативни текстове

Елин Пелин: Ян Бибиан ма Луната (откъс)

Георги Караславов: В морските дълбини

Ангел Каралийчев: Мижо и Клан - Клан

ЙРадичков: Училищното звънче

Подбор на четива от в-к "Другарче"

Избор от енциклопедии и списания за деца

Четене

Четене на глас и наум като увод за разговор върху текста. Четене с цел, с предаврително дадени задачи, откриване на характеристики на героите: поведение, думи, портрет, характеристики; случки и събития; природни явления и описания, забелязване на езиково-стилистичните особености.

Четене, което е съгласувано с вида и природата на текста: лирически, прозаични, драматични, научно-популярни, журналистически и т.н. Подтичане на учениците да се упражняват в осцилации в темпото на гласа, силата и интонацията на гласа, тембъра и в логическата пауза при четене.

Насочено четене наум: бързо разбиране на съдържанието, търсене на дадени сведения за литературния образ, описанието, чувствата и начина по който се изразяват.

Запаметяване на стихотворения и откъси от проза. Сценични импровизации.

Тълкуване на текст

Забелязване и тълкуване на лирическите картини, действието, литературните герои и основните послания и идеи на произведението.

Забелязване на значителни подробности при описанието на природата: откриване на сетивни, визуални, акустични, кинетични, предметни и ароматични прелести.

Забелязване и именуване на съдържателни цялости в прозаичната творба, създаване на план. Забелязване на факти, които в различни обстоятелства влияят на поведението на главните герои: външни и обществени, вътрешни пориви - чувства, желания, цели.

Забелязване и тълкуване на изразите, думите и диалозите с които са представени поведението, стълкновенията, драматичните ситуации и техните причини, речения и последици.

Овладяване на умения - учениците да аргументират становищата си чрез елементи от текста.

Литературни понятия

Лирика

Основни и допълнителни мотиви в лиричната творба. Визуални и аудитивни елементи в поетическата картинка. Поетическата картинка като фактор на композиция на лиричното стихотворение. Дължина на стиховете според броя на сричките-разпознаване.

Повторения в стиха, строфата истихотворението - функция и значение.

Олицетворението, като образно средство.

Обичайни и обредни народни песни - основни отличия.

Лирическо стихотворение - основни отличия.

Епос

Тема и идея в епическата творба.

Фабула; хронологическо развитие на случките: елементи на фабулата: увод, завръзка, кулминация, развързка.

Съотношение между образите. Основна типизация (видове) характеристики.

Разказвач, разказване; диалог, монолог, описание в епическото произведение.

Разказ и томан - разлики. Роман за деца - основни отличия.

Драма

Образи в драмата. Ремарки и реплики Драматично действие, начин за развиване на действието. Драматични текстове за деца.

Функционални понятия

Мотивиране на учениците да разберат и усвоят следните понятия: главновторостепенно, мечта, сериозност, впечатление, разположение, интересование, обстоятелство, проявяване, подтик, условие, сравнение, преценяване, твърдение, доказателство, заключение, възхищение, въздушвление, любов към отечеството, труда, природата; симпатия, искреност, честност, справедливост, благородство.

ЕЗИКОВА КУЛТУРА

Основни форми на устното и писменото изразяване

Преразказване на текстове с промяна на граматическото лице. Преразказване с промяна на края на фабулата. Преразказване на текст изцяло и по части; по общ план и по самостоятелен план.

Разказване във форма на диалог; вмъкване на диалога в пряката реч, по общ план и по самостоятелно подготвен план.

Разказване по свободно избрана тема. Продължение на разказа с дадено начало. Съставяне на разказ по свободно избран мотив.

Описание на картинки, които представят пейзажи, интериори, портрети. Описание на по-сложни отношения между предмети, същества и явления.

Известяване за завършени или незавършени домашни или училищни задачи - във форма на поставени въпроси.

Усмени и писмени упражнения

Говорни упражнения: упражняване правилно изговаряне на думи, изрази и изречения, пословици, поговорки, гатанки, кратки текстове; слушане на звукови записи, декламираше на лирични и епически текстове записване на прочетеното, анализ на записа, съпроводено с оценяване.

Диктовки: с допълване, коментирани диктовки, самодиктовка, диктовка по избор, контролна диктовка.

Лексикални и семантични упражнения: словообразуване, образуване на сродни думи; синоними и антоними, забелязване на семантична функция на ударението; пряко и преносно значение на думите; еднозначни и многозначни думи; нелитературни думи и чужди думи, тяхна подмяна е книжовни думи.

Синтактични и стилни упражнения: съставяне и писане на въпроси за тематична цялост на текст, картинка, филм; писмено отговаряне.

Преписване на изречения с прилагане на правописни правила.

Ползване на художествени, научно-популярни и ученически текстове, като подтик за образно изразяване.

Упражнения за обогатяване на речника и търсене на подходящ изказ. Общо и конкретно изразяване. Промяна на становищата. Забелязване и отстраняване на излишни подробности в текста и говорнето. Отстраняване на чужди думи и тяхна подмяна с книжовни думи. Отстраняване на двусмислие и неяснота.

Упражняване на подреджване думите в изречението според речевите ситуации. Упражняване на техники за писане на писмени съчинения: анализ на тема, определяне на тежестта ѝ, наблюдение, забелязване и подбор на материала, разпределяне на частите, елементи на композицията.

Осем домашни писмени упражнения и техен анализ по време на час.

Четири класни писмени упражнения - по две в полугодие. По един час за подготовка, изработка и поправка.

НАЧИН НА РЕАЛИЗИРАНЕ НА ПРОГРАМАТА

Език (граматика и правопис)

В езиковото обучение учениците са подготвят за правилна устна и писмена комуникация на стандартен български език. Затова изискванията в тази програма не са насочени само на езикови правила и граматични норми, но и на функцията им. Например, изречението не се запознава само като граматична част (от гледната точка на структурата му), но и като комуникативна част (от гледна точна на функцията му в комуникацията).

Основни програмни изисквания в обучението по граматика е учениците да се запознаят с езика и да го тълкуват като система. *Нито едно езиково явление не би трябвало да се изучава изолирано, във от контекста в който се реализира неговата функция.* В I и II клас в рамките на упражненията за слушане, говор, четене и писане учениците забелязват езиковите явления без техните наименования, а от трети до осми клас концентрично и континуирано ще се изучават граматичните съдържания последователно и селективно, имайки предвид възрастта на учениците.

Последователността се осигурява със самия избор и разпределението на учебните съдържания, а конкретизирането на степента за обработка, като напътствия научената практика в отделни класове, посочена е с ясно формулирани изисквания: забелязване, съглеждане, усвояване, понятие, разпознаване, различаване, информативно, употреба, повторение и систематизиране. С посочването на степента на програмните изискванията на учителите се помага в тяхната настойчивост да не обременяват учениците с обем и задълбочена обработка на езиковия материал.

Селективността се провежда с избора на най-основните езикови закономерности и информации, които се отнасят към тях.

С такова отнасяне към езиковия материал в програмата учителите се насочват тълкуването на граматичните категории да обосновават на тяхната функция, която са учениците запазили и научили да ползват на практика в предишните класове. Последователността и селективността в граматиката най-добре се съглеждат в съдържанията по синтаксис и морфология од I до VIII клас. Същите принципи са проведени и в останалите области на езика. Например, алтернативата на съгласните к, г, х, ю, я, учениците най-напред ще забелязват в строежа на думите в V клас, а чрез упражнения и езикови игри в този и в предишните класове ще придобиват навики за правилна употреба на дадените консонанти в говора и писането; елементарни информации за палаталните съгласни ще придобият в шести клас, а придобитите знания за значителните звукови особености в българския език ще се систематизират в VIII клас. По този начин учениците ще придобият основни информации за звуковите промени, ще научат на езикова практика, а няма да бъдат натоварени с описанията и историята на посочените явления.

Елементарни информации по морфология учениците ще от II клас и последователно от клас в клас ще се разширяват и задълбочават. От самото начално учениците ще придобиват навики да забелязват основните морфологични категории, например: във ще II клас освен забелязване на думи, които назовават предмети и същества включва се и разпознаването на род и число на тези думи, а в III клас разпознаване: лицето на глагола. По този начин учениците ще се въвеждат последователно и логически не само в морфологичните, но и в синтактичните закономерности (разпознаване лицето на глагола - лични глаголни форми - сказуемо - изречение). Думите винаги трябва да забелязвам и обработвам в рамките на изречението, в което се забелязват техните функции, значения и форми.

Програмните съдържания, които се отнасят до ударението не трябва да се обработват като отделна методическа единица. Не само в езиковото обучение, но и в обучението по четене и езикова култура, учениците трябва да се учат на книжовната норма, а с постоянни упражнения (по възможност ползване на аудиовизуални записи) учениците трябва да придобиват навики, да слушат правилното произношение на думите.

За обладяване на *правописа* нужно е да се организират системни писмени упражнения, различни по съдържание. Покрай това, на учениците от ранна възраст трябва да се дават напътствия да си служат с правописа и правописния речник (училищно издание).

Упражненията за овладяване и затвърдяване на знанията по граматика до степен прилагането им на практика в нови речеви ситуации произлизат от програмните изисквания, но са обусловени и от конкретната ситуация в класа - говорните отстъпки от книжовния език, колебанията, грешките, които учениците допускат в писменото изразяване. Затова съдържанията за упражненията по езиково обучение трябва да се определени въз основа на систематичното напредване в говора и писането на ученика. По този начин езиковото обучение ще има подготвителна функция в правилното комунициране на съвременен книжовен български език.

В обучението по граматика трябва да се прилагат, следните постъпки, които на практика са се показали със своята функционалност:

- Насърчване на съзнателните дейности и мисловна самостоятелност на учениците.
- Премахване на мисловната инерция и ученически склонности за имитация.
- Обосноваване обучението на съществени ценности, т.е. на значителни свойства и стилистичните функции на езиковите явления.
- Уважаване на ситуационното обуславяне на езиковите явления.
- Съвързване на езиковото обучение с приключенията от художествения текст.
- Откриване на стилистичните функции, т.е. изразителността на езиковите явления.
- Използване на художествените приключения като насърчване за учене на майчиния език.
- Системни и осмислени упражнения в говора и писането.
- По-ефикасно преодпяване на етапите за разпознаване на езиковите явления.
- Съвързване знанията за езика в континуитет с непосредствената говорна практика.
- Осъществяване континуитета в системата на правописни и стилистични упражнения.

- Подбуждане на езиковата изразителност на ученика в ежедневието.
- Указване на граматична съставност от стилистични граматични средства.
- Използване на съответни илюстрации за подходящи езикови явления.

В обучението по граматика функционални са онези постъпки, които успешно премахват мисловна инерция на ученика, а развиват интерес и самостоятелност у учениците, което подтиква тяхното изследователско и творческо отношение към езика. Посочените указания в обучението подразбират неговата свързаност с живота, езиковата и художествена практика, т.е. с подходящи текстове и речеви ситуации. Затова указанието за съответни езикови явления на изолирани изречения извадени от контекста е означено като нежелано и нефункционално постъпване в обучението по граматика. Самотните изречения лишени от контекста биват мъртви модели добри формално да се преписват, да се учат наизуст и да се възпроизвеждат, а всичко това пречи на съзнателната дейност на учениците и създава съответна основа за тяхната мисловна инерция.

Съвременната методика в обучението по граматика се залага центъра на тежестта при обработка на езиковите явления да бъде обоснована на съществени особености, а това означава техните значителни свойства и стилистични функции, което подразбира изоставяне на формалните и второстепенните белези на изучаваните езикови явления.

В езиковото обучение нужно е да се съглеждат езиковите явления в ежедневието и езиковите околности, които обуславят тяхното значение. Учениците трябва да се насочват да използват изгодни текстове и речеви ситуации, в които дадено езиково явление естествено се явява и изказва. Текстове трябва да са познати на учениците, а доколкото песа трябва да се прочетат и да се разговаря върху тях.

Учителят трябва да има в предвид, че запознаването на същността на езиковите явления често води чрез преживелици и разбиране на художествен текст, което ще бъде допълнително насърчване за учителя при даване на напътствия на учениците да откриват стилистичните функции на езиковите явления. Това ще допринесе развитието на ученическия интерес към езика, понеже художествените приключения съчиняват граматичното съдържание по-конкретно, по-леко за прилагане.

Нужно е учителят да има в предвид значителната роля на систематичните упражнения, т.е. учебния материал не е овладян добре ако не е добре упражнен.

Това означава, че упражненията трябва да бъдат съставна част при обработка на учебните съдържания, повторението и затвърдяването на знанията.

Методика по езиково обучение теоретично и практически указва, че в обучението по майчин език трябва по - скоро да се преодолите степените на препознаването и възпроизвеждането, а с търпеливо и упорито старание да възприемат знания и навици - *приложимост* и *творчество*. За да се на практика удовлетвори на тези изисквания, функционално е във всеки момент знанията по граматика да бъдат във функция на тълкуването на текста, с което се издига от препознаването и възпроизвеждането до степен на практическо приложение.

Прилагането на знанията за езика на практика и неговото преминаване в умения и навици се постига с правописни и стилистични упражнения.

Учениците трябва континуирано да се подтикват към свързането на знанията си с комуникативния говор. Една от функционалните постъпки в обучението по граматика е упражняването обосновано в използването на примери от непосредствената говорна практика, което обучението по граматика доближава од ежедневиите потребности, в които се езика явява като мисловна човешка дейност. Обучението по този начин бива попрактично интересно, което на ученика прави удовлетворение и дава възможности за неговите творчески прояви.

Съвременната методика на обучение изтъква поредица от методически похвати, които трябва да се прилагат в програмните съдържания по езиково знание и които дават възможност да всеки съзнателен път, започвайки от този, който е в рамките на учебния час, получи своята структура.

Обработката на нови програмни съдържания подразбира прилагане на следните методически похвати:

- Използване на подходящ текст върху който се съглежда и обяснява дадено езиково явление. Най-често се използват кратки художествени, научно популяри и публицистични текстове като и примери от писмените упражнения на учениците.

- Използване на изкази (примери от подходящи, текущи или запоменени), в речевите ситуации.

- Насърчване на учениците да подходящия текст разберат цялостно и подробно.

- Затвърдяване и повторение на знанията за научените езикови явления и понятия, които непосредствено допринасят за по-леко разбиране на учебния материал (ползват се примери от учен текст).

- Насърчване на учениците да забелязват в текста примери от езикови явления, които са предмет на опознаването.

- Съобщаване и записване на новия узор и насърчване на учениците да забелязаните езикови явления изследователски съгледат.

- Осъзнаване важните свойства на езиковите явления (форми, значения, функции, промени, изразителни възможности...).

- Разглеждане на езиковите факти от различна гледна точка, тяхната компарация, описване и класификация.

- Илюстриране и графическо представяне на езиковите понятия и техните отношения.

- Дефиниране на езиковото понятие; изтъкване свойствата на езиковите явления и забелязаните закономерности и правилности.

- Разпознаване, обяснение и прилагане на овладения учебен материал в нови ситуации и от примерите, които дават самите ученици (непосредствена дедукция).

- Затвърдяване, повторение и прилагане на усвоените знания и умения (поредни упражнения в училището и у дома).

Посочените методически постъпки помежду си се допълват и реализират се в непрекъснато и синхронно предположение. Някои от тях могат да бъдат реализирани преди започването на часа в който се разглежда даденото езиково явление, а някои след завършването на часа. Така например текст, който се използва за усвояване на знания по граматика трябва да бъде запознат предварително, а някои езикови упражнения са задача за домашна работа. Илюстрирането, например, не трябва да бъде обезателен етап в учебната работа, но се прилага когато му е функционалността безспорна.

Паралелно и сдружено в посочения съзнателен път протичат всички важни логически операции: наблюдение, съпоставка, заключение, доказателство, дефиниране и даване на нови примери. Това означава, че часовете в които изучава съдържанието по граматика нямат отделни етапи, т.е. ясно забележими преходи помежду тях. Виден е прехода помежду индуктивния и дедуктивния метод на работа, като и осъзнаването на езиковите явления и упражняване.

Литература

Въвеждане на най-малките ученици в света на литературата, и в останалите, така нар. Нелитературни текстове (популярни, информативни) представлява изключително отговорна преподавателска задача. Именно на този степен образование получават се основни и не помалко значителни знания, умения и навици, от които до голяма степен ще зависи ученическата литературна култура, но и неговата обща култура, върху която се изгражда цялото образование на всеки образован човек.

Премахната е неестествената граница между областите *литература* и *извънкласно четене*. Така всички видове текстове за обработка получават еднаква тежест. Литературата, предназначена за даден клас е пазпределаена на литературни родове: лирика, епос, драма. Различията са в тяхната цялостна художествена или информативна стойност, които влияят на определени методически решения (приспособяване на четенето към вида на текста, тълкуване на текста в зависимост от неговата вътрешна структура, връзката и групировката с определени съдържания по други предметни области - граматика, правопис и езикова култура и др.

Текстовете по литература представляват програмна основа. Учителят има начална възможност предложените текстове да приспособи към учебните нужди в своя клас, но задължително трябва да има свободен избор от нашето народно устно творчество и т. Нар. Литературни текстове - към програмните изисквания.

Четене и тълкуване на текст

Особеностите и деликатностите на този предметен сегмент не са толкова в програмирните съдържания, колкото са във

възрастовите възможности на най-малките ученици, дадените съдържания добре да се приемат, за да може получените знания и умения функционално да си служат във всички останали учебни обстоятелства. Въз основа на това, четенето и тълкуването на текста в началните класове е във функция на по-нататъшното усъвършенстване на гласно четене, а след това последователно и систематично въвеждане в техниката на четене наум, както и усвояване на основни понятия, отношения и реалации, която съдържа в себе си прочетения текст.

Четене на текст, преди всичко, на най-малките възрастови групи имат всички белези на първо и основно овладяване на тези умения като знания, предимно в първи клас. Особено е важно учениците постепенно и функционално добре да овладеят четенето на глас, което в себе си съдържа някои от важните особености на логическото четене (изговор, височина на гласа, пауза, интонационно приспособяване и др.), и което естествено ще се стреми към все по-голяма изразителност във втори клас (нагласяване, емоционално приспособяване, темп и др.), с което се по-лесно усвоява техниката на изразителното четене (трети клас). След това, от особена важност е всяко четене на глас и на всеки ученик поотделно, след като е прочен някой текст, трябва от своите другари в класа и учителя да разбере какво е било добро в тога четене, какво трябва да се промени, за да бъде още по-добро.

Последователността и систематичността могат да се използват при оспособяването на ученика за четене наум. Този начин в низшите класове представлява сложен учебен процес, от гледна точка на изкусен оформен читател това не изглежда така. Четенето наум, всъщност съдържа редица сложени мисловни действия, които ученикът трябва спонтанно да овладее, а отделен проблем е т. Нар. Вътрешен говор. Затова при повечето ученици в първи клас това четене най-напред се изразява във вид на тихо четене (тихо мрънкане), за да поне по-късно или чрез упорити упражнения получи необходимите белези. Несъмнено между тях трябва да се изтъкнат различните видове мотивация, подтикване и насоченост, с които по-лесно се доживява и разбира текста, който се чете, та четенето наум, от методическо становище съвременното обучение по литература, става необходимо условие за добро тълкуване на текста.

Тълкуването на текст в долните класове представлява извънредно сложен и деликатен програмен процес. Текстът е основно програмно съдържание, който има водеща и интеграционна роля в обучението, защото около себе си събира определени съдържания и от други предметни области. Но, заради възрастовите ограничения в тълкуването и усвояването на основните структури, а особено художествени фактори на текста необходимо е да се изразят много инвентивности, систематичности и упоритости при оспособяването на учениците за постепенно забелязване, разпознаване, а след това образложение и спонтанно усвояване на неговите основни предметности.

В първи клас тълкуването на текста има изразителни белези на спонтанен и свободен разговор с учениците за относителни подробности - пространствени, временни, акционни - с цел да се провери дали прочетеното е разбрано, т.е. дали е във функция на активни упражнения, добро четене на глас и наум. Чрез инвентивна мотивация, подтик и насърчване (кой, къде, кога, защо, как, с какво, заради какво, какво е радостно, тъжно, смешно, интересно, обикновено и пр.) - на учениците се дава възможност да видят, запомнят, открият, съпоставка, обяснят и анализират дадени неща, които представляват предметност на прочетения текст.

Във втори клас подходът при тълкуване на текста почти е еднакъв као и в първи клас, само че изискванията по своя природа са повече, а програмните съдържания адекватно допълнени (самостоятелно съобщаване на впечатления за прочетения текст, завземане на собствени становища за важни неща в текста и устно образложение, защита на такива становища, откриване и разбиране на посланието в текста, разпознаване на откъса, забелязване на характерни езикови стилни понятия и пр.).

Учениците трябва систематично и на добър начин да се подтикват към включване в библиотеката (училищна, местна) формиране на класова библиотека, подготвяне на книги за изложба, слушане и гледане на видео записи с художествено изказване (говорене, реципиране) на текста, организиране на срещи и разговори с писатели, литературни игри и състезания, водене на дневник за прочетени книги (заглавие, писател, впечатление, главни герои, избрани изречения, необикновени и интересни думи и пр.) - формиране на лична библиотека, видеотека и тн.

Такъв и на него подобен методически подход на четене и тълкуване на текста, при което особено внимание трябва да се обърне на ролята на ученика като значителен учебен фактор (колкото се може по-голяма самостоятелност, свободно проучване и изразяване, да се даде възможност на лично мнение) осъществяват се някои от основните начала на съвременното обучение по литература, между които на най-вероятно постепеното и осмисленото въвеждане на ученика в сложния свят на литературното художествено произведение и планово обогатяване, усъвършенстване и запазване на неговата езикова култура.

Четене од I до VIII клас

Тълкуване на текста засновава се на четенето му, преживяването и разбирането. При това качеството на овладяване на поръките е направо обусловено от качеството на четене. Затова различните форми на насоченото четене са основно предусловие учениците по време на обучението да получават познания и с успех да се насочват в света на литературното произведение.

Изразителното четене се поддържа систематично с постоянна завишаване на изискванията при което колкото се може повече да се използват способностите на учениците за да се получи високо качество в умението на четенето. Тези упражнения провеждат се по план с преждвременна подготовка от страна и на учителя и на учениците. В своята подготовка учителят предварително подбери отговарящ текст и подробно разглежда онези негови страни, които ще съответствуват на изразителното четене. В зависимост от мисловно-емоционалното съдържание на текста, учителят завзема дадена становище и приспособява силата, тембъра, ритъма, темпото, интонацията, паузите, логическото ударение и звуковите трансформации според обстановката. От време на време си служи с фоно записи на образцово четене. Понеже изразителното четене се упражнява върху предварително анализиран и добре разбран текст, по процеса на успешно овладяване и разбиране на текста е необходима постъпка в подготовка на учениците за изразително четене. В рамките на на непосредните подготовки в VI, VII и VIII клас периодически и отделно се нализират психическите и езиковостилистични фактори които изискват дадена говорима реализация. При отделни случаи учителят заедно с учениците подготвя текст за изразително четене с предварително отбелязване на ударението, паузите, темпото и звуковите модуляции.

Изразително четене се упражнява върху различни видове текстове по форма и съдържание; ползват се лирически, прозаични, драматични текстове; в стихотворна и прозаична форма в разказвателна и описателна форма, в форма на диалог и монолог. Особено внимание се обръща на емоционалната динамичност на текста, на неговата драматичност, на писателската реч и речта на героите.

В класа трябва да са обезпечени дадени условия за изразително четене и казване, в класа да се създаде добра слушателска публика, заинтересована и способна критически и обективно да преценява качеството на изразителното четене и казване. С помощта на аудио записи на учениците трябва да се даде възможност да чуят своето четене и критически да се отнасят него. Иа уроци за разработка на литературно произведение ще се прилагат опитите по изразително четене.

Четенето наум е най-продуктивна форма за получаване на знания, затова в обучението му се обръща особено внимание. То винаги е насочено и изследователско; чрез него учениците се оспособяват за всекидневно получаване на нови знания и за учене. Упражненията по четене направо се включват в останалите форми на работа и винаги са във функция на получаване на знания и разбиране не само на литературен текст, а на всички добре обмислени текстове. Прилагането на текст-метод в обучението подразбира твърде ефективни упражнения за овладяване на бързо-то четене наум с разбиране и допринася за равняване на способностите на учениците да четат флексибилно, да хармонизират бързината на четенето с целта на четенето и характеристиките на текста който читат.

Качественото четене наум се подтиква с предварително насочване на учениците към текст и с даване на съответни задачи, а след това задължителна проверка върху разбиране и прочетения текст. Информативното, продуктивното и аналитичното четене най-добре се насърчват със самостоятелни изследователски задачи, които на учениците се дават в подготвителния етап за обработка на текст или за обработка на материал по граматика и правопис. По този начин се подобряват логиката и темпото на четене, а особено бързината на разбиране на прочетения текст, с което учениците се оспособяват за самостоятелно учене. Учениците от по-горните класове се насочват към бегло четене, което е обусловено от бързината и истински прочетен текст. То се състои от бързо търсене на информации и значения в текста, при което не се прочете всяка дума, а поглед се преминава през текста и чете се с прескачане

(междузаглавия, подзаглавия, първите редове в частите, увод, заключение. При упражняване на учениците в бегло четене, предварително се поставят дадени задачи (търсят се дадени информации, сведения и под.), а след това се проверява качеството на тяхното осъществяване и мери се времето за което задачите са реализирани. Учениците с бегло четене за да си припомнят, преговорят и запомнят се оспособяват да четат подчертани и по друг начин предварително обозначени части в текста "с молив в ръка."

Изразително казване на запомнени текстове и откъси в прозаична и о стихотворна форма е значителна форма на работа в развиване на говорната култура на ученика. Убедителното говорене на текст е прелусловие за природно и изразително казване на стихове. Затова е желателно от време на време на един и същ час да се упражняват и сравняват казване на текстове в проза и стих.

Наизуст ще учат къси прозаични текстове (разказване, описание, диалог, монолог), различни видове лирични стихотворения. Успехът на изразителното казване значително зависи от начина на учене и логическото усвояване на текста. Ако се учи механически, както бива понякога, усвоеният автоматизъм се пренася и на начина за казване. Затова отделна задача на учителя е учениците да привикне на осмислено и интерпретативно учене низуст. По време на упражненията трябва да се създадат условия казването да върве "очи в очи", говорителя да наблюдава лицето на слушателя и със публиката да свърже емоционален контакт. Максимално внимание се посвещава на говоримия език с неговите стойности и изразителни възможности и особено на природното поведение на говорителя.

Тълкуване на текста от III до VIII клас

С обработка на текста се започва след успешно интерпретативно четене на глас и четене наум. Литературното произведение се чете според необходимостите и повече пъти, все докато не предизвика дадени преживявания и впечатления, които са необходими за по-нататъшно запознаване и пручване на текста. Различни форми на наповторно и насочено четене на цялото произведение или от откъс, задължително се прилага при обработка на лирични произведения и къси епични текстове.

При обработка на текста ще се прилагат в повечето случаи комбинирани - аналитични и синтетични подходи и становища. Към литературното произведение се подхожда като към сложен и неповторим организъм в който всичко е обусловено от причинно-следствени връзки, подтикнато от жизнен опит и оформено с творческо въображение.

Учениците трябва да свикват своите впечатления, становища и съждения за литературното произведение ревностно и подробно да изказват с доказателства от самия текст и така да се оспособяват за самостоятелен изказ, изследователска дейност и завзимане на критически становища към произволни оценки и заключения.

Учителят ще има напредвид, че тълкуване на литературното произведение в основното училище, особено в долните класове, е по начало предтеоретическо и не е обусловено от познаване на професионална терминология. Това обаче, не пречи да и обикновен разговор за четиво в долните класове бие професионално заснован и реализиран с много инвентивност и изследователска любозителност. По-качествено е проектиране на учениците по дадена художествена картинка и какви впечатления и преживявания тя предизвиква във въображението им. Затова още от първи клас учениците свикват да изказват своите впечатления, чувства, асоциации и мисли предизвикани о картинното и фигуративното прилагане на поетическия език.

Във всички класове обработката на литературното произведение трябва да бъде пропита с решаване на проблемни въпроси, които са подтикнати от текста и художественото преживяване. По този начин ще се стимулира любозителството у учениците, съзнателната активност и изследователската дейност, всеотранно ще се опознае произведението и ще се даде възможност на учениците за афирмация в трудовия процес. Много текстове, а особено откъси от произведения, в образователния процес изискват уместна *локализация*, понякога и многогласова. Приспособяване на текста във временни, пространствени и обществено-исторически рамки, даване на необходимите сведения за писателя и възникване на произведението, както и характерни информации, които предходят на откъса - всичко това са условия без които в повечето случаи текстът не може да бъде интензивно преживян и правилно разбран. Затова психологическата реалност от която произлизат тематичния материал, мотивите, героите трябва да се представяват в подходяща форма и в инзи обем, който е необходим за пълноценно преживяване и сериозно тълкуване.

Методика на обучението по литература вече няколко десетилетия теоретически и практически развива и постоянно усъвършенствува учителското и ученическото *изследователско, изобретателско и творческо* отношение към литературно-художественото произведение. Литературата в училище *не се преподава и не се учи, а се чете, усвоява, с нея се наслаждава* и за нея *се говори*. Това са начините та обучението по литература разширява ученическите духовни хоризонти, да развива изследователските и творческите способности на учениците, тяхното критическо мислене и художествен усет; засилва и култивира литературния, езиковия и жизнения санзибилитет.

Модерната и съвременна организация на обучение по майчин език и литература подразбира *активна роля на учениците* в образователния процес. В съвременното обучение по литература ученикът не трябва да бие пасивен слушател, като в дадени моменти ще преподаде "научения материал", относно преподаването на учителя, а деен субект, който *изследователски, изобретателски и творчески* участва в проучване на литературно-художествените произведения.

Ученическата дейност трябва всекидневно да минава през три работни етапи; преди часа, по време на часа и след часа. През всички етапи ученикът трябва систематично да свиква да по време на четенето и проучването на произведението самостоятелно да решава многобройни въпроси и задачи, които до голяма степен емоционално и мисловно ще го ангажират, ще му предоставят удоволствие и ще му подбудят изследователското любозителство. Такива задачи ще бъдат силна мотивация за работа, които са предусловие да се осъществят предвидените интерпретативни цели. Учителят трябва да постави задачи, които ученика ще подтикват за *забелязване, откриване, изследване, преценяване и прави заключения*. Ролята на учителя с в това да обмислено помогне на ученика, така че ще развива неговите индивидуални способности, като и адекватно да оценява на ученика и неговите резултати във всички форми на дейност.

Проучване на литературно-художественото произведение в обучението е сложен процес, който започва с *подготовки* на учителя и ученика (мотивиране на ученика за четене, пречитане и проучване на художествения текст, четене, локализация на художествения текст, изследователски подготвителни задачи) за тълкуване на произведението. Централни етапи в *процеса на проучване* на литературно-художественото произведение в обучението са методологическо и методично засноваване на интерпретацията и нейно развитие по време на часа.

В засноваването и развиването на интерпретацията на литературно-художественото произведение основно методологическо определение трябва да бъде превъзходна *насоченост на интерпретацията към художествения текст*. Съвременната методика на обучение по литература, следователно се определя за вътрешно (именентно) изучаване на художествения текст, обаче тя никак не пренебрегва необходимата нужност за прилагане и на извънтекстови становища за да литературно-художественото произведение бие качествено и сериозно разтълкувано. Покрай посочените методологически определения, интерпретацията на литературно-художественото произведение трябва да удовлетвори и на изискванията, които й поставя и методиката на обучение по литература: да бие оригинална, естетически мотивирана, всеотранно хармонизирана с целите на обучението и познатите дидактически начала, да има естествена кохерентност и последователност, а методологическите и методичните постъпки на всяка отделна част при интерпретацията осъществяват единството между анализ и синтез.

Рамковите определения на основите на методологическата ориентация при интерпретацията на литературно-художественото произведение трябва до голяма степен да бие насочена към художествения текст. Едно от най-важните начала при интерпретацията на литературно-художественото произведение е да се удовлетвори на изискването- с изясняването на приметите стойности да се обхване произведението изцяло. При интерпретацията на литературно-художественото произведение обединителни и синтетични фактори биват: художествено преживяване, текстови цялости, характерни структурни елементи (тема, мотиви, художествени картински, фабула, сюжет, литературни образи, поръки, мотивационни постъпки, композиция) форми на казване, езиково-стилистични постъпки и литературни проблеми.

Във всеки конкретен случай, следователно, на добри естетически, методологически и методични причини трябва да се засновава подбора на онези стойностни фактори към бъде насочвана динамиката на интерпретиране на литературно-художественото произведение. Няма известни и завинаги открити начини чрез които се навлиза в света на всяко литературно-художественото произведение, а тези начини понякога са различни в подхода на всяко литературно-художественото произведение - до такава степен доколкото то е автономно, самобитно и неповторимо.

Литературни понятия

С литературните понятия учениците ще се запознаят при обработка на дадени текстове и с помощта на текстове и с помощта на ретроспективния преглед в опита на четенето. Така например при обработка на патриотично стихотворение, при което ще се направи къс поглед върху две-три стихотворения от същия вид, обработени по-рано, ще се обработи понятието патриотично стихотворение и ще се усвояват знания на този вид лирика. Запознаване с метафората ще бъде изгодено тогава, когато учениците в предварителни и предтеоретически постъпки са откривали изразителността да даден брой метафорични картини.

Функционални понятия

Функционалните понятия не се обработват отделно, а в процеса на обучението се посочва на тяхната приложимост. Учениците ги спонтанно усвояват в процеса на работа в текущите информации по време на час и с паралелно присъствие на думата и с нея обозначеното понятие. Необходимо е само учениците да се подтикват да приведените думи (както и други сходни на тях) разберат, схванат и да ги приложат в дадени ситуации. Ако, например се изисква да се забележат обстоятелствата, които влияят на поведението на някой литературен герой, ученикът приведе тези обстоятелства, тогава това е знак, че това понятие съответната дума е разбрал в пълното ѝ значение.

При устното и писменото изразяване, между другото ще се проверява дали учениците са добре разбрали и правилно употребяват думите: причина, условие, обстановката, поръка, отншение и под. По време на обработка на литературното произведение, както и в рамките на говорните и писмени упражнения ще се изисква учениците да откриват колкото се може повече особености, чувства, духовни състояния на отделни герои, при което тези думи се записват и така спонтанно се обогатява речника с функционални понятия.

Функционалните понятия не трябва да се ограничават на дадени класове. Всички ученици от един клас няма да могат да усвоят всички по Програмата предвидени понятия на този клас, но затова пък спонтанно ще усвоят значително количество понятия, които са по Програмата в горните класове. Усвояването на функционалните понятия е непрекъснат процес във възпитателно-образователната дейност, а осъществява се и проверката в течение на реализацията на съдържанията по всички програмно-тематични области.

Езикова култура

Оперативните задачи за реализиране на учебните съдържания на тази области ясно показват, че последователността във всекидневната работа за развиване на учебната езикова култура е една от най-важните методически задачи; трябва да се изпитат способностите на всяко дете за говорна комуникация, чрез проверки когато се записват в училище. В първи клас децата започват да упражняват езиковата култура, чрез различни устни и писмени упражнения, последователно се учат за самостоятелно изразяване на мислите, чувствата в обучението, но и във всички области в училището и извън него където има условие за добра комуникация е дялостно разбиране. Правилна артикулация на гласовете и графически точна употреба на писмото, местният говор да се смени със стандартен книжовен език в говората, четенето и писането; свободно да преразказват, описват и правилно да употребяват научените правописни правила. Разновидните устни и писмени упражнения, които имат за цел обогатяване на речника, овладяване на изречението като основна говорна категория и посочване на стилистичните стойности на употреба на езика при говорене и писане и пр. - са основни учебни задачи при осъществяването на програмните съдържания за езикова култура.

Тази предметна област е малко по-различно устроена в отношение на предишните програми. Преди всичко изградено е друго, поподходящо заглавие, което същевременно е по-просто и по-всеобхватно от преди ползваните термини. Също така, преуредена е структурата на програмните съдържания, които сега са по-прегледни, систематични и познати, без повторения и объркване. Въз основа на съвкупното начално обучение, съществуват езикови названия, които ученикът на рази възраст трябва систематично и трайно да усвои, затова са замислени като програмни съдържания (изисквания). До тяхното трайно и функционално усвояване пътят води чрез много разнообразни форми на устни и писмени езикови изказвания на учениците, а това най-често са: езикови игри, упражнения, задачи, тестове и т.н. Например най-малките ученици трябва да се оспособят самостоятелно и убедително добре да описват онези жизнени явления, които с помощта на езиковото описание (дескрипцията) ще бъдат по-познати (предмети, растения, животни, хора, пейзаж, интериор и пр.). Поради това, описването като програмно изискване (съдържание) явява се във всички четири класа. Осъществява се като знание и умение, чрез употреба на такива форми на работа, които чрез ефикасни, икономични и функционални постъпки в учебната среда, учебната езикова култура ще я направят по-трайна и по-достоверлива. Това се говорни упражнения, писмени упражнения, (или умела комбинация на говорене и писане), писмени работи, изразително изказване на художествени текстове, автодиктовка и под. А това важи в по-малка или в по-голяма степен за всички останали видове на учебното езиково изразяване.

Основни форми на устното и писмено изразяване в начални курс представляват програмните съдържания за получаване, усъвършенстване и тачене на правилна и достоверна езикова култура на малкия ученик. Някои от тези форми (преразказване) съществуват в предварителните изследвания на децата когато се записват в първи клас, което означава, че на тях трябва да се гледа като на езиков опит, който първокласниците в известна степен вече имат. Оттук и нуждата, чрез усъвършенстване и опазване на основните форми на говорната комуникация да започне още преди формалното опсменяване на учениците.

Преразказването на разнообразни съдържания представлява най-елементарен начин на езиковото изказване на ученика в обучението. И докато в споменатите предварителни изследвания, както и в подготовките за усвояване на началното четене и репродукция на определени съдържания пристъпва свободно, вече до края на тр. Букварно четене, дори и по-нататък трябва да се постъпи по план, осмислено и последователно. Преди всичко, това означава предварително да се знае (а това се посочва в оперативните разпределения на учителя) кои съдържания ученикът ще преразказва по време на обучението. Техният подбор трябва да обхваща не само текстове, и не само тези от читанката, но и от други източници (печат, театър, филм, радио и телевизия и под.). След това учениците трябва навреме да бъдат мотивирани, подтиквани и насочвани на този вид, езиково изразяване, а това значи да им се даде възможност самостоятелно да се подготвят за преразказване, но в което същевременно ще бъдат интегрирани и дадени програмни изисквания. След това, трябва се внимава да се преразказват само тези съдържания, кои то са анализирани и за които вече е говорено с учениците. Накрая, и преразказването, и всички видове на учебното езиково изразяване, трябва да се оценяват (най-добре в паралелката и с участие на всички ученици и с подкрепа на учителя.)

Говоренето в сравнение с преразказването е по-сложна форма на езиково изразяване на ученика понеже докато преразказването е преди всичко репродукция на прочетеното, изслушаното и видяното съдържание, говоренето представлява особен вид творчество, което се крепи на онова което ученикът е преживял или произвел в своята творческа фантазия. Затова говоренето търси особен интелектуален труд и езиково устройство. Поради което ученикът е всеотрасно ангажиран: в подбора на темите и техните подробности, в композирането на подбрани детайли и в начина на езиковото изобразяване на всички структурни елементи на разказа. Така например в стъпителните разговори за домашните и дивите животни, при обработване на басня, която се чете и тълкува няма да даде желаните резултати на ниво на водни говорни дейности, ако тези животни се самокласифицират по познати признаци, именуват или самооброаяват. Обаче свободното разказване на някои необикновенни, интересни, но реални и индивидуални срещи на ученика с животни, при които е изпитан страх, радост, изненада, въодушевление и т.н. - ще създаде същинска изследователска атмосфера в часа. Говоренето пък, колкото и да се предизвикателно във всички свои сегменти за езиково изказване на малките ученици първоначално трябва да се реализира като част от широк учебен контекст, в който съотносително и функционално ще се намерят и други форми на езиково изразяване, а особено описването.

Описването е най-сложният вид на езиковото изказване за учениците от началните класове. То е в по-малка или в по-голяма степен

застъпено в всекидневния говор, затова защото е необходимо за ясна представа на съществени отношения между предметите, съществата и нещата и другите явления във всекидневния живот. За преразказването в основата с определено съдържание, за говоренето е някое събитие, преживяване, докато за описването не са необходими някои отделни условия, но те се използват когато има достъп с явленията, които във всекидневната езикова комуникация могат да обърнат внимание на себе си. Но поради бройните възрастови ограничения в работата с малките ученици за този вид езикова комуникация трябва да се пристъпи особено отговорно и особено да се спазват принципите на обучението и етапността при изискванията: учениците да се оспособят да гледат внимателно, да откриват, наблюдават и подреждат, а след това тази дадена предметност мисловно и езиково да оформят. Също така, учениците от това възрастово равнище трябва да се подтикват и насърчават от сложения процес на описването хай-напред да овладеят няколко общи места, с които могат да си служат докато не се оспособят за самостоятелен и индивидуален достъп на тази изисквателна езикова форма. В този смисъл трябва да свикват да локализират онова, което описват (във времето, в пространството, с причина), да забелязват, да отделят и оформят характерни свойства и да заемат свое становище към наблюдаваната предметност (пъви опити за оформяне на лично становище/отношение към дадено явление). Също така необходима е достоверна преценка на планираните упражнения при описването с насоченост подтикване в отношение на онези упражнения, в които може да дойде до изражение самостоятелността и индивидуалността на ученика. Понеже описването много често се свързва с четене и тълкуване на текст (особено литературно художествен текст), необходимо е постоянно да се насочва вниманието на ученика върху онези места в такива текстове, които изобилстват с елементи на описание, а особено когато се описват предмети, интериер, растения и животни, литературни образи, пейзаж и под., понеже това са най-добри образци за спонтанно усвояване на описването като трайно умение в езиковото общуване. Понеже за описването с необходим по-голям и мисловен труд и повече време за осъществяване на повече замисли - предимство трябва да се даде на писмената пред уснатата форма на описване. Останалите общи методични подходи на тази важна форма на езиково изразяване същи са или сходни както и при преразказването и говоренето.

Устните и писмените упражнения, както и името говори замислени са като допълнение на основните форми на езиковото изразяване, като се започне от най-простите (изговор на гласове и преписване на думи) през по-сложни (лексикални, семантични, синтактични упражнения, други упражнения за овладяване на правилен говор и писане), до най-сложните (домашни писмени задачи и тяхното четене и всестранно оценяване в час). Всяко от тези програмирани упражнения запланува се и осъществява в онзи учебен контекст, в който е нужно функционално усвояване на дадени езикови явления или затвърдявания, систематизация на знания и проложения на тези знания в дадена езикова ситуация. Това означава по принцип, че всички тези и на тях подобни упражнения не се реализират на отделни учебни часове, но се заплануват заедно с основните форми на езиковото изразяване (преразказване, говорне, описване) или с дадени програмни съдържания на останалите предметни области (четене и тълкуване на текст, граматика и правопис, основи на четене и писане)

МАЂАРСКИ ЈЕЗИК

MAGYAR NYELV

ЧЕТВРТИ РАЗРЕД

IV. OSZTÁLY

Célok és feladatok

Célok:

Az általános iskola negyedik osztályában folytatódik a tanulók kommunikációs képességeinek a fejlesztése. A magyar nyelv tanításának valódi célja a tanulók kifejezőképességének a fejlesztése.

A szóbeli kifejezőképesség fejlesztésében el kell érni a fejlett összefüggő beszéd szintjét. Tudniuk kell folyamatosan és összefüggően beszélni egy ismert témáról.

A szóbeli kommunikációs képességek mellett az írásbeli kommunikáció, azaz az írásbeli kifejezőképesség, vagyis a szövegalkotás terén pedig a hosszabb összefüggő szövegalkotást kell fejleszteni. Mindkét esetben ismerniük kell a szövegalkotás folyamatát, az anyaggyűjtés módjait, a szelektálás szükségességét, a szöveg összetevőit. Célunk, hogy a tanulók tudjanak elbeszélést, leírást, levelet írni.

A korábban és a IV. osztályban tanult nyelvtani fogalmak felismerése és megnevezése, valamint alkalmazása a kommunikációban.

A helyesírási tudnivalók megszilárdítása és újabbak elsajátítása állandó feladata a tanítónak. Nyelvtan és helyesírás összefüggése. A helyesírás nyelvtani alapjainak tudatosítása. A helyesírási ismeretek készségi szintű alkalmazásának fontossága a szövegalkotásban és a szöveg megértésében.

A folyamatos olvasás korábban elsajátított készsége tegye lehetővé az értelmező és bíráló olvasás kialakítását és fejlesztését, mint az ismeret- és élményszerzés egyik legfontosabb eszközét. A tanulók olvasóvá nevelése kiemelt szerepet kapjon.

Az alkotóképesség fejlesztése az írásbeli és szóbeli szövegalkotásban nyilvánul meg, valamint segíti a többi tantárgy terén megvalósítható alkotási lehetőségeket is.

Operatív feladatok:

a megfelelő beszéd, hanglejtés, pontos artikuláció alkalmazása;

az eddigi ismeretek folyamatos gyakorlása;

a magánhangzók helyes ejtése (időtartam, artikuláció);

új nyelvtani ismeretek elsajátítása és azok megszilárdítása;

a suksükölés elkerülése, illetve kiküszöbölése;

az olvasott művek globális és gondolategységenkénti megértése, a cselekmény reprodukálása;

az irodalmi szövegek olvasására való motiválás, biztatás és serkentés;

beszámoló az olvasókönyvön kívüli olvasmányokról;

beszámoló a gyermeksjátó ismeretterjesztő szövegeiről;

lendületes, eszközzintű íráshasználat;

a helyesírási szabályok alkalmazása;

önellenőrzés és hibajavítás.

KOMMUNIKÁCIÓ

A tervezhető heti óraszám 2 óra

Célok és feladatok:

A kommunikációs feladatok között továbbra is szerepel a köznyelvi kiejtés fejlesztése, a környezet nyelvéből származó hibák (nyelvjárási, idegen nyelvi hatás) következetes és folyamatos kiküszöbölése, valamint a kommunikációs szabályok betartása. Továbbá feladat az összefüggő beszéd képességének a fejlesztése, a tématarítás megkövetelése, a lényeg elmondására való összpontosítás, a gondolatmenet követése.

A helyes és kifejező beszéd alkalmazása beszélgetésben, felolvasáskor (olvasmány, fogalmazás vagy egyéb szöveg felolvasása) és a memoriterekben. Helyesejtési és a kommunikációs gyakorlatok mesék és mondák dramatizálásakor. Helyes és kifejező beszéd és helyes párbeszéd alkalmazása.

Az olvasmányok tartalmának elmondása tématarítással, tömörítéssel, bővítéssel.

A fogalmazás elemi lépéseinek ismétlése, megszilárdítása, a nyelvi eszközök helyes megválasztása, szinonimák alkalmazása. Az elbeszélés, a leírás és a levél műfaji jellemzőinek és nyelvi eszközeinek megismerése és alkalmazása az írásbeli szövegalkotás (levélírás és leírás) során.

Elbeszélő fogalmazások írása. Párbeszéd alkalmazása a fogalmazásban.

Leíró fogalmazás: tárgy, növény, állat, személy és táj leírása. A leíró fogalmazás felépítése, a következetes sorrend betartása: a közelitől a távoli felé, vagy a távolitól a közeli felé haladva. A külső és a belső tulajdonságok jellemzése. Hasonlatok alkalmazása a leírásban.

A levélírás formái ismeretei.

A fogalmazás hármastagolásának biztonságos alkalmazása. Az egyenes gondolatmenet követése, a lényeges dolgok, tulajdonságok közlése az olvasóval.

Megjegyzés:

A házi feladatok száma fogalmazásból 5-8, melyeket az órán elemzünk. A javítást rendszeresen végeztessük el a következő nyelvtanórán, esetleg házi feladatként.

Az első és a második félév folyamán is két-két iskolai dolgozatot íratunk (egy órán írják, két órán javítják).

A fogalmazásokat célszerű tartalom, szerkezet, nyelvezet, helyesírás és külalak szerint is értékelni.

NYELVTAN ÉS HELYESÍRÁS

A tervezhető heti óraszám 1-2 óra

Célok és feladatok:

Az előző osztályok anyagának folyamatos gyakorlása, az ismeretek szinten tartása. A szófajok nyelvhasználati szerepének tudatosítása. A helyes mondatszerkesztés kommunikációs funkciója. A nyelvtani anyaghoz kapcsolódó elemzési képességek kialakítása, a nyelvhelyességi ismeretek bővítése. A tanított helyesírási ismeretek begyakorlása és készség szintű alkalmazása.

Nyelvtan

Szóalaktan:

A szóelemek. A toldalékok ismeretének bővítése: az igei személyragok egy része (alanyi ragozás), a múlt idő jele, a feltételes és felszólító mód jele, a fokjel, a -val/-vel, -ba/-be, -ban/-ben, -ból/-ből, -ról/-ről, -ja/-je rag.

Szófajtan:

Az ige. Létfige: van, volt, lesz. Az ige és az igekötős igék. A cselekvő személye és száma, a személyragok. Az igemódok és a beszélő szándéka szerinti mondatfajták összefüggése. Az igemódokkal kapcsolatos nyelvhelyességi tudnivalók.

A főnév. A ragos főnevek (pl. kit? mit? kivel? mivel? hol? hová? honnan? kije? mije? kérdésekre válaszoló főnévi alakok).

A melléknév. A melléknév fokozása. A tulajdonnévből képzett melléknév. A kételemű tulajdonnévből képzett melléknév.

A számnév. A határozatlan és a határozott számnevek (tőszámnev, sorszámnev, törtszámnev). A számnevek után álló névszó egyes száma. A keltezés.

A névmás. A személyes névmás és toldalékos alakja.

- A rokon értelmű szavak, az ellentétes jelentésű szavak.

Rendszerezés: A névszó fogalma.

Mondattan:

Állító és tagadó mondatok.

A mondatok osztályozása szerkezetük szerint. Az egyszerű mondat fajtái: tömondat, bővített mondat, hiányos mondat.

A mondatrészek. Az állítmány és az alany. A bővítmények: a tárgy, a határozó (hely, idő), a jelző (minőség, mennyiség). A halmazott mondatrészek.

Helyesírás

A szótanhoz kapcsolódó helyesírási tudnivalók. A feltételes mód helyes használata egyes szám első személyben. Az igekötős igék helyesírása. A -t, -d, -n tövű igék helyesírása. A személyragos igék helyesírása és helyes ejtése kijelentő és felszólító módban.

A tulajdonnevek (személynevek, állatnevek, gyakori földrajzi nevek, intézménynevek, márkanevek) helyesírása. Az -ly-os szavak körének bővítése.

A fokjelnek, a névszói ragoknak a helyes leírása. Az időtartam jelölése a szótőben és a toldalékban. A határozott névelő a tulajdonnév előtt. Az egy és kételemű tulajdonnévből képzett melléknévek helyesírása.

A tőszámnevek, a sorszámnevek és törtszámnevek helyes írása betűkkel. A számok toldalékolása betűkkel. A keltezés helyes írásmódjai.

A mondattanhoz kapcsolódó helyesírási tudnivalók: a megszólítás írásmódja. A halmazott mondatrészek helyesírása. Az interpunkció helyes használata a mondatban.

Megjegyzés:

A szófajok tanítása jelentésük alapján történjen! A kérdőszavakat csak a mondatrészek felismertetésekor alkalmazzuk!

OLVASÁS ÉS SZÖVEGÉRTÉS

Tervezhető heti óraszám 2 óra.

Célok és feladatok:

Az olvasás gyakoroltatásával, fejlesztésével a szövegű és folyamatos, néma és hangos olvasás elérése. Az ismert szöveg folyamatos, pontos felolvasása; nemcsak a szöveg értelmének, hanem érzelmi tartalmának a visszaadása. Egy-másfél oldalnyi szöveg megértése néma olvasással. Hangos olvasásnál kapcsolatteremtés a hallgatósággal értelmező és kifejező olvasással.

A néma olvasás további fejlesztése és a szövegértés ellenőrzése feladatvégzéssel: vázlatírás, s annak segítségével az olvasottakról való beszámoló; szövegelemző műveletek végzése: időrend megjegyzése, ok-okozati összefüggések felismerése, a sorok mögötti tartalom felismerése, a lényeg kiemelése, a befejezés értékelése, megváltoztatása, dramatizálás.

Irodalmi ismeretek

Célok és feladatok:

Az előző osztályokban szerzett irodalmi ismeretek megszilárdítása, magasabb szintre emelése népköltészeti és műköltészeti alkotások olvastatásával, feldolgozásával.

A népmese és a népmonda sajátosságainak ismerete. A népköltészeti és a műköltészeti alkotások alapvető különbségeinek a felismerése. Az elbeszélés és a gyermekregény ismerete.

Az olvasással megismert szövegek értelmének állandó és önálló keresése. Szövegelemző tevékenység folytatása, magasabb szintre juttatása: a tanult műfajok felismerése, példák megoldása.

Néhány szóalakzat (szóismétlés, felsorolás), nyelvi fordulat, valamint szókép (megszemélyesítés, hasonlat) ismerete.

A kreativitás fejlesztése. Az írói, költői eszközök megfigyeltetésével, a szépirodalmi szövegek elemzésével a képzelet megindítása, művelőre nevelés. A kreativitás fejlesztése népi játékokkal, dramatizálással, ünnepélyek szervezésével, színdarabok előadásával. Memoriterek tudása (6 vers, néhány rövid prózazáslet).

Az ismeretterjesztő szövegek feldolgozásával az önálló tanulás képességének fejlesztése. A könyvekből való tanulás képességének fejlesztése. Szótárak, lexikonok, enciklopédiák használata.

Szövegek

Lírai szövegek

Nemes Nagy Ágnes: Nyári rajz

Szabó Lőrinc: Hajnali rigók

Kukorelly Endre: Legszebb

Weöres Sándor: Galagonya

Domonkos István: Eperfa
Fehér Ferenc: Bácskai tájkép
Brasnyó István: Nem szeretnék lakni szürke házban
József Attila: Betlehemi királyok
József Attila: A kanász
Zelk Zoltán: Rajzpapír
Pillinszky János: Őszi cirkusz
Juhász Ferenc: Nagymama
Csoóri Sándor: Kicsi néném (részlet)
Janikovszky Éva: Örülj, hogy lány! (részlet)
Dušan Radović: A szőke nyuszi
Epikai szövegek
Örkény István: Nápolyi
Kosztolányi Dezső: Tükörponty
Janikovszky Éva: Dani meg a csuka
Kontra Ferenc: A halász meg a fiai (részlet)
Lázár Ervin: Megértik-e az állatok az emberi beszédet?
Áprily Lajos: Az őz
Lázár Ervin: Nagyapa meg a csillagok
Fekete István: A bizonyítvány
Gyurkovics Tibor: Az én barátom
Kányádi Sándor: A kisfiú hiányzik
Csukás István: Tapintat és egyéb lelki finomságok
Kosztolányi Dezső: Az állatok beszéde
II. Rákóczi Ferenc ifjúsága
Petőfi Sándor: Napló (részlet)
Csáki szalmája (magyar monda)
Mátyás király meg az igazmondó juhász
A tulipánna változott királyfi (magyar népmese)
A rátóti csikótojás (magyar népmese)
Az állatok nyelvén tudó juhász (magyar népmese)
Közmondások és szólások magyarázattal együtt
Népi mondókák és gyermekjátékok, találós kérdések, sorolók és köszöntők, ismeretterjesztő szövegek.

Házi olvasmány:

1. Móra Ferenc: Kincskereső kisködmön
2. Fekete István: Vuk
3. Kigyós Jancsi
4. Daniel Defoe: Robinson Crusoe
5. Balázs Béla: Az igazi égszínkék
6. René Guillo

Írás és íráshasználat

Célok és feladatok:

A lendületes, egyéni, olvasható és esztétikus írás eszközszintű használata.

Az írásmű esztétikus elrendezése a papíron.

Hibátlan másolás 4-5 percig.

A helyesírási tudnivalók automatikus használata másolás, tollbamondás, emlékezetből írás és fogalmazás közben.

Önellenőrzés szokásának kialakítása írás közben és az írás befejezése után.

A MEGVALÓSÍTÁS MÓDJA - TANTERVI UTASÍTÁS

A IV. osztályos tanterv magában foglalja a Magyar nyelv tantárgy oktatásának célját és operatív feladatait. A tanterv a tananyag részterületeinek céljait és feladatait is közli. Az összefüggő anyagrészek szoros kapcsolatban állnak egymással, kiegészítik egymást, s következetes megoldásukkal a tanulók az év folyamán eleget tehetnek az elvárásoknak. A részterületek feladatai meghatározzák a tananyag mennyiségét és minőségét.

A tananyag a IV. osztályban a kommunikációs képességek fejlesztését, az erre vonatkozó ismeretek helyes és pontos alkalmazását szóbeli és írásbeli megnyilvánulásban egyaránt fontosnak tartja. Az általános iskola alsó osztályaiban végighúzó feladat a tanulók helyes köznyelvi kiejtésének a tökéletesítése. Ezt a feladatot a későbbiekben sem szabad elhanyagolnia egyetlen magyar nyelven beszélő és tanító szaktanárnak sem, hogy az általános iskola befejeztével tanulónk a magyar nyelvi norma tökéletes ismeretével és használatával tudjanak kommunikálni.

A IV. osztályban a helyesejtés a szóbeli megnyilvánulás minden formájában követelmény. A tanulók szóbeli megnyilatkozásai lehetnek mesélés, elbeszélés, az olvasottak elmondása, s ilyenkor a hallgatósággal történő kommunikációs kapcsolatteremtést is elvárjuk tőlük. Beszédüket annak igényeihez vagy elvárásaihoz kell igazítaniuk, ezért kell megtanulniuk a tömörítés és a bővítés fontosságát. A dialógus alkalmazása a kommunikációs szituációkból adódó nyelvi megnyilatkozási forma. A szóbeli mesélésbe, elbeszélésbe is bele kell szólniuk a párbeszédet. Munkájukat segíti a vázlat, melynek készítéséről már az előző osztályban is tanultak. Szabad szövegmondásuk tárgya nemcsak a tankönyvi olvasmányok, hanem más olvasott szövegek, könyvek, népköltészeti és gyermekirodalmi alkotások, valamint saját fogalmazásuk is lehet. Beszédükben tudniuk kell alkalmazni a korábbról ismert vagy a IV. osztályban elsajátított nyelvtani anyagot (határozott névelő, igekötő, fokozott melléknév), amellyel jellemezhetnek, bonyolultabb szerkezetű állító vagy tagadó mondatokkal tökéletesebben elbeszélhetnek, leírhatnak.

Az írásbeli kifejezőképesség terén az ismert anyaggyűjtési módok és írásszerkezeti elemek mellé az egyszerűbb nyelvi stílusesszéközök alkalmazása társul, hogy kifejezőmódjuk fejlődjön, csiszolódjon (szinonimák, megszemélyesítés, hasonlat, ismétlés, párbeszéd). A környezetükben előforduló dolgokról (tárgyak, növények, állatok), illetve társaikról, szülőhelyükről tanulnak meg leírást írni, társaikat jellemezni. A leíró fogalmazások felépítése, a közöltek meghatározott sorrendjének betartása már az ismert követelmények sorát bővíti fogalmazásaikban építő, mint a jellemzésekben a fokozható vagy nem fokozható belső tulajdonságok megjelenése a külsők mellett (ezt segítik a melléknevekről tanult új ismeretek).

A levélírás is a szövegalkotás fajtája, de a címzett alapelvárásait is kielégítendő, a fogalmazástól eltérően, meg kell ismerkedniük a keltezéssel, a megszólítással, a befejezési formákkal, s magával a címmel.

A III. osztályos anyag (témakiválasztás, címadás, anyaggyűjtés, szelektálás, szerkezet) felhasználása már készségszinten történjen, s az önellenőrzés és javítás alapkövetelményé váljon. A kreativitás fejlesztése ezen a téren kellőképpen megvalósítható, ugyanis az írásműről tanult követelményeknek a fantáziáműködéssel, a képzeletfelkeltés társításával már teljes és komplex írásművek szülehetnek. Az iskolai írásbeli dolgozatok éppen ezt a célt szolgálják. Ezért kell jól előkészíteniük minden dolgozatírást, s kellő figyelmet szentelniük azok bemutatásának, elemzésének, javításának.

A nyelvtani tananyag az előző osztályok anyagára épül, azt bővíti, annak használati lehetőségeit szélesíti. A szóalaktani fogalmak közül a toldalékokkal, az igék esetében az alanyi ragozás algoritmusával, az igekötővel, a névszókhoz járuló leggyakrabban használt ragokkal

ismerkednek a tanulók. A melléknév fokozása, a számnév és fajtái, a névmások közül a személyes névmások jelentik az új anyagot, s ez után a névszokról tanultak összegzése. A szófajok tanítása jelentésük alapján történjen! A kérdőszavakat csak a mondatrészek felismertetésekor alkalmazzuk!

Szókészlettanból a rokon értelmű és az ellentétes jelentésű szavak további gyűjtése, használata, valamint az olvasmányokban megismert új, ismeretlen jelentésű szavak felhasználása segíti a kifejezőkészség fejlesztését.

A mondattani alapismeretek (a mondatok szerkezete, az egyszerű mondat fajtái), a mondatrészek megismerése a kommunikációs képességek fejlődését, valamint a stílus fejlesztését szolgálják.

A helyesírás egyre összetettebb jelenségeinek megismerése és begyakorlása az írásbeli kommunikáció értelemzavaró hibáinak elkerülését hivatott szolgálni (süksükölés kerülése, az igeragozás pontos használata és jelölése, a tulajdonnévből alkotott melléknevek helyes írása, a keltezés írásmódjai). Fontos tudatosítani az interpunkciós jelek helyes használatát.

A szövegfeldolgozó órákon továbbra is az irodalomnak mint művészetnek az alapfunkciója, azaz az esztétikum domináljon. Az olvasókönyv szövegei az olvasás iránti vágyat serkentsék, az olvasás megszerettetését szolgálják. A válogatott szövegek ismertessék meg az irodalmi alkotások műnemeit, népköltészeti és műköltészeti alkotásaink remekait, az ismert magyar írók nevét, s néhány műalkotást a világ gyermekirodalmából (házi olvasmányok). Szolgálják ezek a szövegek a hangos és a néma olvasás gyakorlását, gyakoroltatását, ellenőrzését. Legyenek a gyermeki szókincs bővítésének eszköze, különösen a memoriterként kijelölt szövegek, akárcsak a szólások és közmondások.

A népi mondókák, gyermekjátékok, találós kérdések, sorolók és köszöntők szövegei a magyarórák kellemes hangulatát, a gyerekek jó közérzetét is elősegítik, miközben játékosan, de hatékonyan nevelnek anyanyelvünk jobb megismerésére és megszerettetésére.

РУМУНСКИ ЈЕЗИК

LIMBA ROMÂNĂ

ЧЕТВРТИ РАЗРЕД

CLASA A IV-A

Teluri

Țelul predării limbii române în clasa a patra este însușirea limbii române literare, învățarea literaturii în limba maternă, cunoașterea și sesizarea valorilor artistice în creațiile literare în limba română, însușirea exprimării orale și scrise, îmbogățirea vocabularului cu cuvinte și expresii noi, dezvoltarea capacității de exprimare a ideilor referitoare la subiecte din conversația cotidiană, însușirea metodologiei lucrărilor scrise.

Sarcini operative

La sfârșitul clasei a IV-a elevii trebuie:

- să citească conștient, corect și cursiv texte cunoscute și necunoscute
- să respecte regulile de punctuație în citire și să aplice regulile de ortografie în scris
- să scrie citeț după dictare, autodictare și compunere
- să exprime corect mesajul citit
- să identifice sensul unui cuvânt necunoscut cu ajutorul dicționarului
- să înțeleagă un text și să facă rezumatul acestuia în scris și oral
- să însușească propoziția dezvoltată și părțile ei
- să însușească părțile de vorbire flexibile
- să fie capabili să-și exprime ideile referitor la subiecte din conversația cotidiană
- să-și îmbogățească vocabularul cu cuvinte și expresii noi
- să însușească treptat metodologia lucrărilor scrise

LIMBA (gramatică, ortografie)

Consolidarea materiei însușite în clasa a III-a (propoziția simplă, subiectul și predicatul, părțile de vorbire flexibile - substantivul, adjectivul, pronumele, verbul).

Propoziția dezvoltată - noțiunea de propoziție dezvoltată și părțile ei. Însușirea părților secundare de propoziție - atributul și complementul (direct, indirect, de loc, de mod, de timp) fără menționarea noțiunilor morfologice.

Articolul (articolul hotărât, articolul nehotărât).

Adjectivul. Acordul adjectivului în gen, număr și caz cu substantivul. Gradele de comparație.

Pronumele personal - numărul și genul. Pronumele de politețe.

Numeralul (cardinal și ordinal).

Verbul. Timpurile principale ale verbului - trecut, prezent, viitor. Imperativul.

Identificarea părților de vorbire neflexibile (fără specificarea denumirii).

Sufixul. Prefixul. Îmbogățirea vocabularului prin alcătuirea familiilor de cuvinte cu ajutorul sufixelor și prefixelor.

Sinonimele. Antonimele.

Ortografia. Scrierea corectă a formelor neaccentuate a pronumelui personal. Scrierea corectă a numeralului cu litere. Scrierea abrevierilor. Scrierea vorbirii directe și indirecte. Semnele de punctuație (actualizare).

LITERATURA

Lecturi școlare

1. Zile de toamnă - George Coșbuc
2. S-au auzit a toamnă pădurile - George Tomozei
3. Zi de toamnă - Titel Constantinescu
4. Stigletele - Mihail Sadoveanu
5. Revedere - Mihai Eminescu
6. Cântec pentru copiii lumii - Marcel Breslașu
7. Legenda cucului
8. Vizita - Ion Luca Caragiale
9. Acceleratul - George Topârceanu
10. Doină - Vasile Alecsandri
11. Cei doi frați - Frații Grimm
12. Iama - Nicolae Labiș
13. Sfârșitul iernii - Vasile Alecsandri
14. Camaradul meu Coretti - Edmondo de Amicis
15. Portretul colegei de bancă - Mircea Sântimbreanu
16. Câinele, cocoșul și vulpea - Esop
17. La cireșe - Ion Creangă

18. Oaspeții primăverii - Vasile Alecsandri
19. Primăvara - Mihail Sadoveanu
20. Poezii ocazionale (Crăciun, Anul Nou, Colinde, Paști, 8 Martie, 1 Mai)
21. Paparudele (fragment) - Gh. Dem. Teodorescu
22. Cine este cel mai puternic pe pământ - Alexandru Mitru
23. Nu c voie - Tudor Arghezi
24. Doină haiducească - poezie populară
25. Moș Ion Roată și Unirea - Ion Creangă
26. Stejarul din Borzești - Eusebiu Camilar
27. Cântec - George Coșbuc
28. Premiul întâi - Marin Preda
29. Vara - Otilia Cazimir
30. Eu presimt vara că a venit - Desanka Maksimović
31. De ce face el gimnastică - Dušan Radović
32. Certărețele - D. Lukić
33. Mi-e destul să fiu prea bun - Felicia Marina Munteanu
34. În bucătărie - Cornel Mata
35. Soarele unde se culcă - Miodrag Miloș
36. Creații din literatura minorităților din Voivodina

Lectură

1. Alisa în țara minunilor - Lewis Carroll
2. Selecție din literatura universală
3. Selecție din literatura română
4. Selecție din literatura din Voivodina
5. Teatru școlar

Citare

Citirea conștientă, corectă și cursivă a textelor cunoscute și necunoscute.

Citirea expresivă a diverselor specii literare.

Citirea corectă a unui text dramatic.

Citirea unui text nou, cu adaptarea ritmului și intonației impuse de semnele de punctuație.

Analiza textului

Analiza textelor din creația literară, populară și cultă.

Identificarea părților unui text. Menționarea celei mai interesante părți din text. Discuții și comentarii în baza textului citit.

Identificarea personajelor principale și secundare. Evidențierea trăsăturilor fizice și morale ale personajelor principale. Stabilirea relațiilor dintre personajele unui text literar.

Relevarea detaliilor în descrierea naturii.

Descrierea în textul în proză. Descrierea mediului, ambianței, personajelor.

Sensul propriu și figurat al cuvintelor.

Analiza temelor și ideilor în poezie.

Memorizarea unor poezii și recitarea lor.

Remarcarea și explicarea expresiilor, cuvintelor, dialogurilor prin care sunt prezentate procedeele, conflictele, situațiile dramatice și cauzele lor.

Atitudinea elevilor față de evenimentele și personajele din text. Argumentarea atitudinii elevilor prin exemplificare.

Analiza fragmentară a textului după unitățile propuse în cadrul fiecărei secvențe de text.

Noțiuni literare

Dialogul, portretul, personajul principal și personajul secundar, strofa, planul de idei, ideea principală, rezumat.

Basmul.

Drama.

Figurile de stil - epitetul, comparația.

CULTURA EXPRIMĂRII

Exprimarea orală

Povestirea diferitelor întâmplări și evenimente. Povestirea prin schimbarea persoanei gramaticale. Alcătuirea povestirii pomind de la un subiect dat la alegerea elevilor sau profesorului.

Descrierea unui colț din natură, descrieri libere pe baza cuvintelor date. Inițierea discuțiilor pe baza unei teme date. Discuții despre cartea, filmul, emisiunea TV preferată.

Continuarea povestirii pomind de la un început dat.

Discuții despre teme actuale, dar interesante pentru copii.

Discuții pe baza cuvintelor tematice.

Reproducerea conținutului textelor. Descrierea unor obiecte, persoane, detalii din natură și fenomene ale naturii.

Exerciții de îmbogățire a vocabularului prin situații de comunicare.

Conversații scurte pe baza situațiilor din viața de fiecare zi.

Exprimarea în scris

Povestirea evenimentelor din viața elevilor, din școală, din localitatea în care trăiesc. Descrierea unor obiecte, persoane, detalii din natură.

Dictare, autodictare, dictare de control.

Scrierea corectă a formelor flexionare ale părților de vorbire folosite în texte.

Scrierea compunerilor ținând cont de elementele de bază ale compoziției (introducerea, tratarea, încheierea).

Exerciții de alcătuire a propozițiilor dezvoltate. Exerciții de transformare a propozițiilor simple în propoziții dezvoltate prin adăugarea unor părți secundare de propoziție.

Exerciții de folosire a semnelor de punctuație (actualizare).

Teme pentru acasă și analiza lor la ore.

Patru lucrări scrise anual - câte două în fiecare semestru.

MODUL DE REALIZARE A PROGRAMEI

Prin realizarea conținutului programului expus, se folosesc metodele de combinare corespunzătoare. Prin aceasta, trebuie avut în vedere că la capitolul acordat gramaticii, situația de la care se pornește în lucrul cu elevul trebuie să fie cunoașterea limbii ca un sistem, ținând cont că, cuvântul are funcția sa deplină abia în propoziție și din acest motiv trebuie analizat în cadrul propoziției.

În domeniul literaturii, este vorba despre inițierea elevilor în înțelegerea operei literare, ceea ce subînțelege și deosebirea textului poetic, prozei și a textului dramatic, înțelegerea construcției textului precum și a introducerii, cuprinsului și încheierii. Elevul trebuie să înțeleagă textul poetic ca o imagine poetică în care sunt exprimate sentimentele. Trebuie avut în vedere permanent că noi pregătim elevii

пентру întelegerea mesajelor transmise, ca baze pentру viitoarea întelegere a simbolului și a metaforei, pe care se bazează, de fapt, fiecare text artistic.

Cultura exprimării orale și în scris are o importanță deosebită deoarece reprezintă baza oricărei comunicări calitative. Din acest motiv în cursul activității trebuie insistat pe îmbogățirea fondului lexical și pe lărgirea conținutului semantic al cuvântului, la fel ca și folosirea aceluiași cuvânt în situații diferite.

РУСИНСКИ ЈЕЗИК

РУСКИ ЈАЗИК

ЧЕТВРТИ РАЗРЕД

ШТВАРТА КЛАСА

Циль настави руского јазика у штвартей класи то же би школяр хасновал основни техники читаня з наглашеньом на читаню у себе з розуменьом текста и писаня по руски, як и же би ше порушало дальши розвой шицких јазичних компетенцијох пре цо успишнейше организоване и прешириване власного знаня и виражованя искуства, розвивало самостойносц и критицки дух.

Оперативни задатки

- звладоване техники чечного читаня наглас и читаня у себе з розуменьом пречитаного;
- препознаванe и розликованe у синтаксичним смислу простого и преширеного виреченя на тексту;
- розуменe предметносци кнїжовного текста (чувства, подїи, зраженя) и средствох (подоби, одношнєня, порученя);
- розликоване описованя, приповеданя, преприповедованя.

ЈАЗИК

Граматика

Повторйованe и утвердзованe змисту зоз предходних класох.

Меновнїки. Збирни и материялни меновнїки; род и число меновнїкох - поняце и препознаванe.

Прикметнїки. Описни, присвойни, материялни прикметнїки; род и число прикметнїкох.

Заменовнїки. Особни заменовнїки - поняце и препознаванe; у функциї субекта.

Дїєслова. Поняце и основни значеня презента, перфекта, футура; трансформація виреченя з пременку часу и числа.

Числовнїки. Основни и порядково - поняце и препознаванe у виреченю; функция у виреченю.

Замерковйоване словох котри у бешеди и писаню меняю свою основну форму (без дефиницијох и намаганя же би ше пременлїви слова меняло по припадкох и часох).

Замерковйоване словох котри у бешеди и писаню не меняю свою основну форму (непременлїви слова, без дефинованя).

Просте виреченe. Розликованe непреширеного и преширеного виреченя. Поняце множества словох у виреченю (словозлученe).

Поняце дїєсловного предиката и предикатова група словох; предикатова група словох и функция обекта и предикатових додаткох (за место, час и способ). Поняце субекта; субектова група словох и функция атрибута.

Швр словох и часцох виреченя у виреченю.

Директна и индиректна бешедa.

Вигварянe целосцох. Наглашени и ненаглашени слова у виреченю. Логична наглашка на групи словох. Пременка контексту у зависносци од наглашованя поєдиних словох або групох словох у виреченю.

Правопис

Повторйованe и вежбанe шицких правилох зоз предходних класох и правописни правила котри непоштредно потребни за материю котра ше учи у штвартей класи.

КНЇЖОВНОСЦ

Школска лектира

1. З. Балог, Дайце длань
2. М. Будински, Сон
3. М. Будински, Витор
4. И.Г.Ковачевич, Косидба
5. М. Демак, Гушля
6. М. Горняк, Руска дзивка
7. М. Канюх, Мицок и цомпля
8. М. Ковач, Дїдов сон; Кандур, Хижочко стара
9. Г. Костельник, Дом и цудзина
10. О. Костелник, Петро Геверни
11. О.И.Маркуш, Маляр на валале
12. В. Мудри, Децембер
13. Г. Надь, Квитку дробеньки
14. М. Павлович, Неочувана тайна
15. М. Павлович, Цо нїжнейше
16. Д. Папгаргаї, Седми рай
17. Д. Папгаргаї, Любов не зна граници
18. Ф. Потушяк, Злодїй
19. Д. Радович, Белави заяц
20. Я. Рац, Як бачи постал лесар
21. Агнета Бучко, Розбита гвизда
22. М. Твен, Том Соєр (виривок)
23. М. Томчанї, Жменяки
24. Ш. Чакан, Шлак и соловей
25. И. Чакан, Карас
26. Ф. Фехер, Бачвански пейзаж
27. Рус. нар. Колїш ше колїско
28. Рус. нар. Писмо милому
29. Рус. нар. Медведз, швиня и лїшка
30. Серб. нар. прип. Поприк
31. Рус. нар. Глухи з другима у розгв.
32. Рус. нар. Як мудра дзвка постала

Домашня лектира

1. Л. Керол, Алиса у жеми чудох

2. М. Рамач, Сказка о гушлярови и
3. Выбор зоз шветовой поезии и прози
4. Выбор зоз сучас. поезии на рус. язикау
5. Выбор зоз сучас. прози на рус. язикау

Читане

Читане наглас и у себе як увод до розгварки о тексту; унапрямене читане (зоз предходно датим задатком); одкриване характеристикох подобох (поступки, слова, вирази, випатрунок, прикмети), дії, збуваньох, природних зявеньох и описох; замерковийоване язично-стильских сликох.

Читане ускладнене з природу и файту текста (лирски, епски, драмски). Упутйоване школярох на варияції у ритму, моци и фарби гласа, як и на логични павзи при читаню у зависносци од природи текста. Унапрямене читане у себе: швидке похопйоване змисту; гледане одвитующих податкох о подобі, спрам опису, чувствох и способу їх приказованя.

Рецитоване: сценски импровизації; напамят научени поетски целосци або прозни виривки (укупно до три до рока). Виправяне "шпиваня" у бешеди, читаню и рецитованю.

Робота на тексту

Замерковийоване и толковане цека дії, главних подобох и основних порученьох у кнїжовним ділї; важних поєдиносцох у опису природи (одкриване упечаткох - визуалних, акустичних, кинетичних, тактильних и других). Указоване на характеристични часци текста, вирази и слова з котрима виволани поєдини упечатки. Обачоване становиска и емоционального одношеня писателя спрам описаного зявеня.

Обачоване и меноване змистових целосцох у прозних текстох - правене плана. Пренаходжене факторох котри у рижних ситуациях уплїваю на поступки главних подобох (вонкажні и дружтвени околносци, нукашні мотиви - чувства, намири, жаданя, очекованя). Обачоване и толковане виразох, словох и диялогах з котрима указани поступки, зраженя, драматични ситуациї и їх причини, ршєнєя и пошлїдки.

Обачоване поетичней слики и чувства вираженого зоз писню.

Основни характеристики приповедки, сказки, басни и стрипа.

Поняца

Усюю ше шлїдуюци понятия: пременлїви файти словох, просте виречєне, субєкт и предикат и їх група словох; ритем (интонация, моц, темпо, павза, фарба гласа), описова и родолюбива писня, основни елементи поетского язика (сликовитосц), поетска слика, приповедач, хронологїйни шор приповеданя, пейзаж.

КУЛТУРА ВИСПОВЙОВАНЯ

Усне висловйоване

Приповедане о подїях и заєднїцких дожицох на основи датих тематичних словох - спрам датого и заєднїчки направеного плану у форми тезох. Приповедане спрам самостойно вибраней теми. Предлужоване приповедки на основи початка датого з текстом.

Висловйоване часу: час и шветлосц; дожице и описоване природи спрам ефекту чулох (шветлосц, звук, пах, дотик).

Описоване зложенших предметох, простору у котрим ше школяр руша, поєдиносцох у природи и природних зявеньох, животиньох

и особох - з наглашкю на їх виразних прикметох.

Описоване:

- зложенших предметох з непоштрєдней околини (алати, спорт. реквизити, апарати у обисцу);
- простор у котрим ше школяр руша (обисце, школа, двор, улїца);
- поєдиносци у природи и природни зявеня (ровніна, брег, озеро, ; буря, гирменє, запор и под.);
- животинї (на основу власней представи и слики);
- особи (лїкар, поштар, вожач, параст, тарговец)

Преприкладоване змисту текстох и другого - спрам заданого плану у виду тезох. Преприкладоване зоз иншаким законченєм. Обачоване характеристик. местох спрам вибору школяра. Описне и зжате приповедане. Прєменка граматичней особи (я, ти, вон, вона).

Подношене звита о оконченим и неоконченим задатку у школи або индзей - у форми одвитох на питаня. Вежба у правєню виведзєних и зложєних словох; вежби у находженю синонимох.

Идентитет. Обачоване, препознаванє и меноване круга истодумнїкох по даякей припадносци, блізкосци, прихильносци або розликох. Висловйоване и толковане власного афирмативного, негативного и модалного становиска

Комуникация: Виразоване солидарносци, розуменя, помирлївосци, складаня, жаданя, намири, очекованя, резервованосци, процивєня, бунту, огорченя.

Виразоване емоцийох: любов, радосц, страх, ганьба.

Ребуси, крижальки.

Писане висловйоване

Преписоване виречєньох з цильом же би ше увєжбали правописни ршєнєя (виречєня з потвєрдзованьом, негацию, дополньованьом и под.).

Составяне виречєньох спрам слики, спрам видзєного предмета чи зявеня, або заданих словох. Составяне виречєньох спрам одредзєних язичних и правописних зявеньох и правилох. Составяне питаньох на задани одвити на даяку тематску целосц и писане одвитох на питаня. Виводзєне заключєньох на основи прєчитаного текста (функционална писменосц).

Диктати: з предходним спозорєньом на можлїви гришки, виборни, шлєбодни, контролни.

Приповедане о заєднїцким дожицї спрам заєднїчки направеного плану у форми питаньох або тезох. Приповедане на самостойно вибрану тему.

Описоване простору у котрим ше школяр руша, поєдиносцох у природи и описованю окружуючого живого швета. Преприкладоване з прєменкю законченя.

Информоване о оконченим або неоконченим задатку у школи або дома у форми одвитох на питаня.

Вежбанє технїки виробку писменого составу - анализа теми и одредзєванє чежиска, припатранє, замерковийоване и вибор теми за писане; розпорядок поєдиносцох; елементи композиції.

Телеграм, писмо, молба, попольноване формуларох, анкетох и под. (функционална писменосц).

Два школски писмени задатки (єдна годзина за писанє и два за виправку).

УПУТСТВО ЗА ВИТВОРЙОВАНЕ ПРОГРАМА

Наведзєни програмски змисти витворюю ше з хаснованьом комбинації одвитующих методох и средствох. При тим треба мац у оглядзє же у програмским подручу *кнїжовносц* бешєда о уводзєню школяра до розуменя кнїжовного діла цо у себе подрозумює розумєнє и розликованє прозного, поетского и драмского текста, розумєнє конструкції текста як увода, заплєта и розплєта. Поетски текст школярови презентуєме як мозаичну поетичну слику з котру першенствєно виразєни чувства. Нєпрєривно треба мац у оглядзє же ми школяра пририхтуєме за розумєнє прєнєшеного значєня як основу за будуцє розумєнє символх и метафори на котрих, у основи, засновани кажди уметнїчки текст. Кажди уметнїчки текст то источашнє можлїва слика швета а на тим початним уровню уводзєня школяра до розуменя швета ми хаснуєме средства и способи котри доступни школяровому возросту. Єден з перших задаткох у тим длугоким процесу то розумєнє самого текста и наводзєнє школяра же би виглєдовал значєнє словох, фразох и виречєньох як и же би задумал и могол з другима словами описати поетичну слику.

У програмскей часци *граматики* и *правопису* рушаюца точка нам спознанє язика як система дзє треба мац у оглядзє же каждє слово достава свойо праве значєнє аж у виречєню дзє воно укажє шицки свойо функції. З того виходзи же кажда анализа значєня

слова почина од виреченя односно од контекста у котрим ше находзи.

У подручу *култури висловйованя* (усного и писаного) важне спознанє же то основа за каждую квалитетну и розвиту комуникацию. Прето барз важне преїт систему рижних вежбох преширйовац активни словнїк и розумене обсягу значеня словох и фразох.

СЛОВАЧКИ ЈЕЗИК

SLOVENSKÝ JAZYK

ЧЕТВРТИ РАЗРЕД

4. ROČNÍK

CIEL'

Ciel' vyučby slovenského jazyka v štvrtom ročníku je, aby si žiak osvojil základy spisovného slovenského jazyka, kvôli úspešnému dorozumievaniu pri ústnych a písomných prejavoch, aby pri čítaní porozumel rôznorodým primerane náročným textom, rozvíjal schopnosť vnímať aj obrazné, metaforické jazykové prostriedky, naučil sa uvedomovať si významové vzťahy medzi slovami, získal zručnosť v porovnávaní dvoch jazykov a zoznámil sa so scénickým umením slovenských, srbských a svetových autorov, s cieľom prehľbovania vlastných vedomostí a výmeny vlastných skúseností.

ČIASTKOVÉ ÚLOHY

- upevňovanie schopností žiakov správne a s porozumením čítať primerane náročný text
- uschopňovanie žiakov tvoriť vlastné jazykové prejavy (hovorené a písané)
- osvojovanie spisovnej výslovnosti a výcvik v slovnom pravopise
- osvojovanie naplánovaných pravidiel pravopisu
- uschopňovať žiakov rozlišovať ohybné a neohybné slovné druhy (podstatné mená, prídavné mená, zámená, číslovky, slovesá a ich ohybanie)

- osvojovanie základných poznatkov o gramatických kategóriách v rámci jednotlivých slovných druhov (rod, číslo, pád, osoba, spôsob, čas)
- učiť žiakov rozlišovať jednoduchú vetu a súvetie, poznať základné vetné členy

JAZYK (okolo 55 hodín)

Gramatika

- Precvičovanie a upevňovanie poznatkov z 3. ročníka, a to so zreteľom na kvalitu osvojenia u jednotlivých žiakov (abeceda - rozdelenie hlások, vybrané slová; význam slova, triedenie slov podľa významových okruhov; podstatné mená - delenie, číslo, rod; vlastné mená a ich písanie; slovesá - osoba, číslo, čas, slovesné tvary; stavba jednoduchej vety - základné vetné členy).

- Slovenská abeceda: abecedné zoradovanie slov podľa prvého a druhého písmena v slove (abecedný zoznam, použitie slovníka).

- Stavba slova - rozlišovanie základu slova, predpony a prípony; tvorenie slov predponami; predpony s-, z-, zo-; nad-, od-, ob-, roz- a ich spisovná výslovnosť a pravopis.

- Správne písanie i, y po obojakých spoluhláskach vnútri slova - rady odvodených vybraných slov.

- Slovné druhy - delenie slovných druhov podľa ohybnosti, rozdiel medzi skloňovaním a časovaním, rozlišovanie ohybných slovných druhov v texte a ich triedenie.

- Podstatné mená - rod a číslo podstatných mien, podstatné mená menia svoj tvar - pozorovanie; pády a pádové otázky; základný tvar podstatného mena - určovanie a prípadné zisťovanie pádu podstatných mien v texte na základe pádových otázok.

- Vlastné mená: názvy ulíc a námestí, názvy ustanovizní a podnikov, názvy kníh, časopisov a novín.

- Slovesá - poznávanie slovičiek v texte; základný tvar slovesa - neurčitok; zvrtné slovesá a ich odlišovanie od nezvrtných; tvary slovičiek - určovanie osoby, čísla a času, rozlišovanie jednoduchých a zložených slovesných tvarov, časovanie slovičiek - prítomný, minulý a budúci čas (jednoduchý a zložený: napr. budem písať - napíšem), správne používanie a písanie tvarov prítomného času slovesa byť, rozkazovací spôsob.

- Prídavné mená: číslo, rod a pád podľa podstatného mena; stupňovanie prídavných mien.

- Zámeno (pojmem): osobné zámená (rod a číslo), osobné zámeno vo vete (podmet).

- Číslovky (pojmem): základné a radové číslovky - rozlišovanie v texte; násobné číslovky (tvary s raz, razy, ráz a s krát).

- Neohybné slovné druhy: príslovky, predložky, častice, spojky a citoslovčia (iba informatívne a na texte); rozlišovanie predložiek od predpón.

- Priama a nepriama reč (identifikácia), naučiť žiakov zmeniť priamu reč na nepriamu.

- Základné a rozvíjacie vetné členy: podmet (holý a rozvíj) a prísudok (holý a rozvíj) - bez názvov rozvíjajúcich vetných členov, jednoduchá holá veta a jednoduchá rozvíjajúca veta.

- Jednoduché vety a súvetia - nácvik v tvorení jednoduchých rozvíjajúcich viet a súvetí.

Pravopis

- Pravopisný výcvik s odôvodnením.

- Písanie i/y v koncovkách podstatných mien; písanie koncoviek -ou a -ov.

- Pravopis javy pri slovesných tvaroch.

- Pravopis nominatívu jednotného a množného čísla prídavných mien (tvary typu mladý človek - mladí ľudia),

- Pravopis zámen: vy, Vy, ty, Ty; tvary my - mi.

- Výslovnosť a pravopis základných a radových čísloviek.

- Interpunkčné znamienka v priamej reči a v nepriamej reči.

- Čiarka v súvetí.

- Výslovnosť a pravopis slov s predponami a predložkami v spojení s podstatným menom.

KULTÚRA VYJADROVANIA SLOH (okolo 60 hodín)

Ústne vyjadrovanie

- Pomenovanie pozorovaných predmetov a javov a vlastnej činnosti.

- Reprodukcia: stručná a podrobná reprodukcia prečítaného textu, rozprávanie podľa obrázka / série obrázkov podľa danej alebo spoločne vypracovanej osnovy v bodoch (pod vedením učiteľa); reprodukcia s pozmeneným zakončením.

- Rozprávanie o osobnom zážitku, príhode a vlastnej činnosti.

- Opis so zameraním na detail osôb, zvierat, javov, prírody - podľa vlastnej fantázie alebo na základe obrázkov na zadanú alebo samostatne zvolenú tému alebo s využitím zadaných slov a slovných spojení.

- Samostatne alebo tímovo tvoriť rozprávku s fantastickými prvkami. Hlavné požiadavky: správne rozvrhnutie prejavu (úvod, jadro, záver), dbať na časovú postupnosť, správne formovanie a znenie viet, spisovnosť prejavu, využitie rovnoznačných slov, slovných spojení a viet, prirovnání a citovo zafarbených slov, porekadiev a prísloví.

- Pokus o tvorenie básní.

- Výrazný prednes básne a umeleckého prozaického textu.

- Zostavovanie a prednes monológu.

- Jazykové didaktické hry vo funkcii obohacovania slovné zásoby a skvalitňovania stavby vety, rébusy, hlavolamy, doplnovačky.

- Rozširovanie slovnjej zásoby žiakov pomocou vysvetľovania významu nových slov a slovných spojení).
- Návčik v spisovnej výslovnosti v hovorených prejavoch so zreteľom na spisovnú výslovnosť; upozornenie na vplyv srbského jazyka.
- Stručná reprodukcia jednoduchých textov z detskej tlače, reprodukcia obsahu filmov, divadelnej prípadne bábkovej hry, rozhlasových alebo televíznych vysielaní pre deti - podľa osnovy.

Dramatizácia

- Dramatizácia spracovaného textu, intonácia so zreteľom citovú zložku prejavu, využívanie pohybu v priestore, mimiky a gestikulácie.
- Vypracovanie kostýmov a scény.
- Zvukové a svetelné prostriedky v divadle.
- Podľa možnosti pozrieť aspoň jedno detské alebo bábkové divadelné predstavenie; slovenskú ľudovú rozprávku na kazete a pod.

Formy spoločenského styku

- Pravidlá slušnosti pri konverzácií: ochota vypočuť si iných, sledovať rozhovor s porozumením; slušnosť pri požiadaní o informáciu, pri poskytovaní informácie, vítaní hostí a pri rozlúčke; formulácia blahoželaní (ústne a písomne) s príslušnými frazeologickými zvratmi a ustálenými slovnými spojeniami.

- Telefónický rozhovor ako forma komunikácie.
- Správa a oznámenie, pozvanie.
- Písanie listu s jednoduchým obsahom; formulácia a úprava listu a obálky (dátum, oslovenie, záverečná formula, podpis, adresa).
- Zostavovanie jednoduchého telegramu.
- Vplyv srbského jazyka pri bežnom ústnom spoločenskom kontakte.

Čítanie

- Nacvičovať a pestovať plynulé hlasné čítanie s porozumením - výrazný prednes prozaického a básnického textu.
- Čítanie podľa úloh - dramatizovanie textu.
- Sledovať ako sa zvyšuje kvalita čítania, porozumenia pri čítaní a rýchlosť čítania, ako sa zlepšuje správna výslovnosť, využitie tempa, dôrazu, prestávky pri čítaní, správne dýchanie, dýchanie.
- Pestovať zručnosť v tichom čítaní, viesť žiakov k individuálnemu čítaniu kvôli vytváraniu podmienok pre samostatné učenie.
- Rozširovať poznanie a čítanie značiek a skratiek.

Písomné vyjadrovanie

- Písanie správy, oznámenia a pozvania.
- Písanie listu a telegramu.
- Diktáty: rozličné druhy návčičných diktátov (diktát s upozomením, s dopňaním, výberový diktát, tvorivý, autodiktát); kontrolný diktát.
- Nacvičovanie techniky vypracovania slohovej práce.
- Opis zvieratá, rastliny, miestnosti alebo krajiny, obrázka s dejovými prvkami, opis vlastnej činnosti podľa kolektívne zostavenej osnovy (ústne alebo písomne), vhodný výber podstatných a prídavných mien, slovíes a uplatnenie pravopisných pravidiel.
- Písanie kratších textov s dôrazom na opis detailov osôb a ich charakteru, javov, prírody so zreteľom na správnu časovú postupnosť a správne rozvrhnutie prejavu (úvod, jadro, záver).
- Písomné cvičenia usmernené na pravopis.
- Opis udalosti podľa spoločne vypracovanej osnovy (otázkovej alebo osnovy v bodoch).
- Štyri domáce slohové práce - analýza na hodine.
- Štyri školské slohové práce s ústnou prípravou a podanou osnovou alebo zadanými slovami alebo slovnými spojeniami (písanie na jednej hodine a oprava s rozborom na jednej hodine) s prihlíadnutím na pravopis. Takéto práce si vyžadujú dve hodiny prípravy: ústnu a písomnú.

LITERATÚRA (okolo 55 hodín)

Školské čítanie

Lyríka

- Zo slovenských ľudových piesní (výber)
- Slovenská ľudová balada (výber)
- Štefan Moravčík (výber z poézie)
- Mária Rázusová-Martáková: Matka
- Krista Bendová: Oblačná rozprávka
- Anna Majerová: Májový deň.
- Milan Rúfus: Chlieb náš každodenný
- Dušan Radović: Modrý zajko
- Jozef Pavlovič (výber z poézie)
- Alojz Čobel: Čo všetko deťom k šťastiu treba
- Juraj Tušíak (výber z poézie)

Epíka

- Výber zo slovenských ľudových
- Slovenská ľudová rozprávka zo zbierky P. Dobšinského (výber)
- Srbská ľudová rozprávka Bobuľko
- Grozdana Olujićová: Oldanine záhrady (úryvok)
- Ľudo Ondrejov: Pri potôčku.
- Mária Rázusová-Martáková: Falošné dukáty
- Janko Alexy: Čierna robota
- Vincent Šíkula: Ako vznikajú rozprávky
- Pavel Grňa (výber z prózy)
- Zoroslav Jesenský: Kúštik Števa
- Tomáš Čelovský (výber z prózy)
- Gabriela Futová: Hľadám lepšiu mamu
- Elena Čepčeková: Hnedá rozprávka
- Jozef Pavlovič: O krajine, v ktorej sa muselo všetko rýmovať
- Sergej Jesenin: Bobiľ a Družko
- Hans Christian Andersen (výber)
- Mark Twain (úryvok z románu Tom Sawyer)
- Zo svetovej detskej literatúry (výber)
- Výber z detskej literatúry vojvodinských autorov
- Ľudové rozprávky iných národov (výber)
- Slovenské ľudové porekadlá, príslovia, hádanky, riekanky, včítanky
- Príležitostné pranostíky a koledy
- Časopisy pre deti
- Bájkky (výber)
- Dramatizácia**
- Ľudmila Podjavorinská: Pytačky
- Miroslav Demák na motívy Eleny Čepčekovej: Ako zvieratká privolávali jar

Anna Nemogová-Kolárová: Tomáš dostáva darčeky

Dramatizovaný text pre deti (výber)

Detské hry (výber)

Komiks (výber)

Odporúča sa na druhej hodine spracovania textu dať žiakom diferencované úlohy (podľa troch stupňov zložitosti).

Domáce čítanie (4 knihy podľa výberu učiteľa a žiakov)

Michal Babinka: Už aj letíme.

Výber zo súčasnej slovenskej poézie pre deti (Válek, Feldek, Rúfus, Hevier, Moravčík).

Lewis Carroll: Elenkine dobrodružstvá.

Rodari Guillot: Na krídlach snov (výber).

Výber z ľudovej slovesnosti.

Výber z detskej literatúry vojvodinských autorov

Literárnovedné pojmy

Poézia:

- Motív a idea (pozorovanie).

- Citová zložka básne a jej jazykové vyjadrenie.

- Prenesený význam slova, prirovnanie a básnický pozorovanie na texte).

- Verš, strofa, rým, rytmus.

- Balada (základné poznatky).

Próza:

-Téma a idea.

- Dej: časová postupnosť deja, miesto konania deja, prvky fabuly: úvod, zápleтка, rozuzlenie.

- Členenie textu (kolektívne a individuálne).

- Vyhľadávanie najnapínavejšieho miesta.

- Vonkajšie a povahové vlastnosti postáv, pohnútky konania postáv.

- Dialóg a monológ (pozorovanie a rozlišovanie v texte).

- Rozprávanie - rozprávač (pozorovanie v texte).

- Bájka; detský román; comics (základné poznatky).

- Ľudová rozprávka hlavné charakteristiky (túžba po pravde a spravodlivosti).

Druhy ľudových rozprávok (zo života ľudí, o nadprirodzených bytostiach, o zvieratách); ľudové a autorské rozprávky (rozlišovanie).

Jazyková zložka spracovania prózy: nové slová a slovné spojenia, základný a prenesený význam slova - používanie slovníka.

Práca s knihou: písanie záznamov názov a literárny druh diela, údaje o autorovi.

FILMOVÁ A SCÉNICKÁ KULTÚRA (okolo 10 hodín)

- Poznanie hlavných a vedľajších postáv.

- Pohyb vo filme a komikse.

- Samostatné vypracovanie scény a divadelné predvedenie alebo bábkové divadlo.

- Rozprávky v obrazoch - obraz v komikse; výstup v divadelnej hre.

- Podľa možnosti pozrieť aspoň jedno detské alebo bábkové divadelné predstavenie; detský hraný film alebo sfilmovanú slovenskú rozprávku. Využitie súčasných technických premietacích prostriedkov.

PROCES

Takto koncipovaný obsah vyučovania slovenského jazyka v základnej škole predpokladá zmenu práce učiteľa na vyučovacích hodinách, ale aj zmenu učebníc a učebných pomôcok.

Vo vyučovacom procese učiteľ má v každom ročníku povinne a v plnej miere dodržiavať: ročnú časovú dotáciu - povinný počet hodín, ciele, ktoré treba vo vyučovaní dosiahnuť, obsah vyučovania, t. j. upevniť zručnosť v čítaní a písaní, sprostredkovať základné vedomosti o slovenskom jazyku, z kultúry vyjadrovania a z literatúry.

Učiteľ si podľa vlastného uváženia a s ohľadom na podmienky v danej triede volí: formy práce a metódy na dosahovanie stanovených cieľov, štruktúru vyučovacej jednotky a spôsob plánovania (voľnosť rozvrhovania učebnej látky a celkovej aktivity v rámci vyučovania materinského jazyka ako celku), má tiež voľnosť vo využívaní textov z literatúry, vo výbere spoločnej mimočítankovej literatúry a kníh domáceho čítania (po dohode so žiakmi).

Vo vyučovacom procese učiteľ má používať: učebnice a pracovné zošity, pracovné listy z rôznych cvičebníc, prístupné jazykové príručky, slovníky, encyklopédie, literárne časopisy, ako aj ďalšie učebné pomôcky: zvukové nahrávky, videokazety, obrazové súbory atď.

Novokoncipovaný obsah vyučovania slovenského jazyka zvyšuje nároky na samostatnosť, tvorivosť a organizáciu práce učiteľa.

POKYNY PRE REALIZÁCIU PROGRAMU

JAZYK

Gramatika

Vyučovanie gramatiky a pravopisu v 4. ročníku má za cieľ umožniť žiakovi komunikáciu v ústnej alebo písomnej podobe používajúc spisovný slovenský jazyk. Žiak má poznať základné pravidlá z oblasti gramatiky ako sú: pravopisné pravidlá písania *i*, *y* po mäkkých, tvrdých a obojakých spoluhláskach, vo vybraných slovách, rozlišovanie základu slova, predpony a prípony; tvorenie slov predponami a príponami; predpony *s-*, *z-*, *zo-*, *nad-*, *od-*, *ob-*, *roz-* a ich spisovná výslovnosť a pravopis. Má správne vymenovať slovenskú abecedu. Žiakov treba naučiť správne abecedne zoradiť slová podľa prvého a druhého písmena (abecedný zoznam, použitie slovníka). Pri vyučovaní slovných druhov, treba správne líšiť jednotlivé slovné druhy, rozdiel medzi časovaním a skloňovaním. Pri spracovaní podstatných mien treba líšiť rod a číslo, správne im meniť tvar podľa pádov a pádových otázok. Podstatné meno treba pozorovať aj ako podmet vo vete. Poznatky o vlastných menách treba prešíriť o poznávanie mien ulíc a námestí, názvy ustanovizní a podnikov, názvy kníh, časopisov a novín. Vedomosti o slovesách treba prešíriť o vedomosti o zvrtných a nezvrtných slovesách, prehlbovať vedomosti o neurčitku, slovesných časoch, určovanie osoby, čísla a času sloves. Správne používať a písať tvary prítomného času slovesa byť. Nacvičovať rozkazovací spôsob a funkciu slovesa vo vete (prísudok). Učivo o prídavných menách prehlbiť: číslo, rod a pád podľa podstatného mena, stupňovanie prídavných mien a funkciu prídavného mena vo vete (prívlastok). Správne formovať u žiakov pojem zámena, osobné zámená: rod a číslo a osobné zámeno vo vete: podmet. Žiakov treba naučiť líšiť v texte základné a radové číslovky ako aj viacnásobné číslovky. Neohybné slovné druhy treba žiakov prezentovať len informatívne, aby ich líšili v texte. Odporúča sa nacvičovanie identifikácie priamej reči, ako aj jej pozmenenie z priamej reči na nepriamu a opačne. Učivo o vete treba zdolať do miery líšenia holej, rozvítej vety a súvetia; jednoduché vety a súvetia; nacvičovať základné vetné členy (holý a rozvíty podmet a holý a rozvíty prísudok) a rozvíjacie vetné členy (prívlastok).

Pravopis

Pravopis treba vždy nacvičovať s odôvodnením paralelne so spracovaním učiva z jazyka používajúc literárne texty z učebníc, ako východiskové texty pre analýzu pravopisných javov. Treba prihliadať na písanie *i*, *y* po tvrdých, mäkkých a obojakých spoluhláskach, na písanie koncoviek pri slovesných časoch, pri jednotlivých pádoch podstatných mien, pri množnom nominatíve prídavných mien a čísloviek, pri písaní koncoviek slovesných časov. Žiakov treba naučiť používať správne interpunkčné znamienka. Dbať na pravopis zámen: *vy*, *Vy*, *ty*, *Ty* a tvary *my- mi*. Venovať sa nacvičovaniu písania čiarky v súvetí. Správne vyslovovať a písať slová s predponami a príponami, ako aj správna výslovnosť a písanie predložky s podstatným menom.

Odporúča sa s deťmi diktáty nacvičovať a len potom písať kontrolné diktáty a autodiktáty.

LITERATÚRA

Školské čítanie

Odporúča sa na druhej hodine spracovania textu ponúknuť žiakom diferencované úlohy (podľa stupňov zložitosti). Okrem uvedených textov, môžeme ponúknuť žiakom texty podľa vlastného výberu z čítanky, detských časopisov a iných tvarov literatúry pre deti. V tomto veku sa odporúča odpozerať najmenej dve divadelné predstavenia pre deti alebo bábkové divadlo, kreslený film a film pre deti. S cieľom podnecovania kreativity u detí, treba vypracovať spoločne s deťmi aspoň jedno divadelné predstavenie na úrovni oddelenia (odporúča sa samostatné vypracovanie scény a kostýmov). U žiakov treba pestovať záujem o čítanie kníh, odporúčať im literatúru vhodnú pre ich vek a formovať čitateľskú kultúru u detí.

Domáce čítanie: 4 knihy (podľa výberu učiteľa a žiakov). Žiakov treba naučiť analyzovať literárne dielo: názov diela, autor, miesto a čas konania, hlavná postava a jej vlastnosti, vedľajšie postavy, odkaz, téma, idea diela. Treba ich zvykať podávať stručnú reprodukciu toho čo prečítali.

Literárno-teoretické pojmy (poézia a próza): Plánované literárno-teoretické pojmy v tomto veku deťom treba podávať informatívne a nacvičovať do tej miery, aby ich v danom texte lišili.

KULTÚRA VYJADROVANIA

Ústne vyjadrovanie

U žiakov v tomto veku treba pestovať spisovnú podobu slovenského jazyka ako v ústnom tak aj v spisovnom prejave s dôrazom na plynulosť prejavu, jasnosť, správnu dikciu a melódiu viet. Žiakov treba naučiť výstižne rozprávať na základe osnovy, obrázku alebo série obrázkov, viesť úspešne sled udalostí, vedieť vyrozprávať svoj zážitok alebo vymyslieť ho podľa svojej fantázie pri opise predmetu, javu, osoby, zvieratá, prírody, mať na zreteli výrazné charakteristiky na základe pozorovania. Od žiakov sa očakáva výrazný prednes básne ako aj krátka reprodukcia jednotlivých textov z čítanky, detskej tlače, reprodukcia obsahu filmov, divadelnej prípadne bábkovej hry, rozhlasových alebo televíznych vysielaní pre deti toho veku - podľa osnovy. Jazykové didaktické hry treba používať vo funkcii zveľaďovania slovnej zásoby a skvalitňovania ústnej a písomnej komunikácie u žiakov. Treba dbať na spisovnú výslovnosť, slovnú zásobu prehľbovať vysvetlením významu nových slov a slovných spojení, ako aj s významom slov v srbskom jazyku. Lišiť monológ od dialógu.

Dramatizácia

V oblasti dramatizácie textu je predvídané striedavé reprodukovanie textu so zreteľom na intonáciu vety, uvádzanie pohybu v priestore. Uviesť mimiku a správnu dikciu a gestá. Ako vzor sledovať bábkové a detské divadelné predstavenia.

Formy spoločenského styku

S cieľom pestovať výchovný aspekt vzdelávania v škole, treba dať dôraz na základné etické normy, ktoré sú zažívané v našom spoločenskom systéme. Deťom treba pravidelne tmočiť zažívané frázy a slovné spojenia a pestovať u nich spoločensky prijateľnú formu komunikácie a kódex správania.

Čítanie

V prvom rade v tomto veku treba žiakov naučiť správne, s porozumením čítať; prihliadať na rýchlosť pri čítaní, správnu výslovnosť, tempo, dôraz, správne dýchanie. Pestovať tiché čítanie s osobitnými úlohami, ako podmienku pre samostatné učenie, viesť žiakov k individuálnemu čítaniu, ako aj čítanie značiek a skratiek, poznanie jednotlivých symbolov.

Písomné vyjadrovanie

Aj v tomto veku sa dbá na dodržiavanie všetkých základných znakov písania s čiastočným formovaním vlastného čitateľného rukopisu u žiakov s prihliadnutím na pravopis. Zvyšuje sa požiadavka plynulého písania a automatizácie písacieho pohybu. Odpisujú sa texty s danou úlohou (obmieňanie slov, slovných spojení, viet, tvorenie súvetí...), píše sa vety a kratšie texty s danou úlohou; krátky opis osoby, zvieratá, predmetu, javu, prírody, ilustrácie so zreteľom na výrazné charakteristiky na základe predchádzajúceho rozhovoru. Školské slohové práce treba robiť podľa danej osnovy a prihliadať na správne rozvrhnutie prejavu (úvod, hlavná časť, záver), písomné odpovede na otázky podľa obrázkov, vlastných skúseností a čítankového čítania a tvorenie otázok na dané odpovede. Odporúčajú sa domáce slohové práce analyzovať na hodine a 4 školské slohové práce - písanie na jednej hodine a oprava a rozbor na dvoch hodinách (so zreteľom na pravopis). Také práce si vyžadujú dve hodiny prípravy: ústnu a písomnú. Diktáty odporúčame: nácvičné: s dopĺňaním, s upozomením, po zrakovej príprave, sluchový; kontrolný diktát a autodiktát.

ХРВАТСКИ ЈЕЗИК

HRVATSKI JEZIK

ЧЕТВРТИ РАЗРЕД

ČETVRTI RAZRED

Cilj i zadaci

Cilj nastave hrvatskoga jezika je ovladavati osnovne zakonitosti hrvatskoga književnoga jezika na kojemu će se usmeno i pismeno učenici ispravno izražavati. Učenici trebaju upoznati, doživjeti i umjeti tumačiti odabrana književna djela, kazališna, filmska i druga umjetnička ostvarenja.

Zadaci nastave hrvatskog jezika:

- razvijanje ljubavi prema materinskom jeziku i potrebe za njegovim njegovanjem i unapređenjem;
- osnovno opismenjavanje najmlađih učenika na temeljima ortoepskih i ortografskih standarda hrvatskoga književnog jezika;
- stupnjevito upoznavanje gramatike i pravopisa hrvatskoga jezika;
- upoznavanje jezičnih pojava i pojmova, ovladavanje normativnom gramatikom i stilskim mogućnostima;
- osposobljavanje za uspješno služenje književnim jezikom u različitim vidovima njegove usmene i pismene uporabe i u različitim komunikacijskim situacijam;
- razvijanje osjećanja za autentične estetske vrijednosti u književnoj umjetnosti razvijanje smisla i sposobnosti za pravilno, tečno, ekonomično i uvjerljivo usmeno i pismeno izražavanje, bogaćenje rječnika, jezičnog i stilskog izraza;
- uježbavanje i usavršavanje glasnog čitanja, pavnog, smislenog i izražajnog i čitanja u sebi, doživljajnog, usmjerenog, istraživačkog;
- razvijanje ljubavi za čitanjem, tehnike čitanja, razumijevanje pročitanoaga;
- izdvajanje glavnih likova, vremena i mjesta radnje i slijed događaja;
- razlikovanje pozitivnih od negativnih junaka, razlikovanje stvarnog od imaginarnog;
- postupno, sustavno osposobljavanje učenika za logično razumijevanje i kritičko procjenjivanje pročitanoaga teksta;
- doživljavanje i vrednovanje scenskih ostvarenja - kazalište, film;
- savladavanje osnovnih teorijskih i funkcionalnih pojmova kazališne i filmske umjetnosti;
- upoznavanje, razvijanje, čuvanje i poštivanje vlastitog nacionalnog i kulturnog identiteta na djelima hrvatske književnosti, kazališne i filmske umjetnosti, kao i drugih umjetničkih ostvarenja;
- razvijanje poštivanja prema kulturnoj baštini i potrebe za njegovanjem i unapređenjem iste;
- navikavanje na redovito praćenje i kritičko procjenjivanje programa za djecu na radiju i televiziji;
- poticanje učenika na samostalno jezično, literarno i kazališno stvaralaštvo;

- poticanje, njegovanje i vrednovanje učeničkih izvannastavnih aktivnosti;
- odgoj učenika za život i rad u duhu humanizma, istinoljubivosti, solidarnosti i drugih moralnih vrijednosti;
- razvijanje patriotizma i odgoja u duhu mira, kulturnih odnosa i suradnje među ljudima.

Četvrti razred

Operativni zadaci:

- osposobljavanje za izražajno čitanje i kazivanje;
- proširivanje znanja o jednostavnoj rečenici i njenim dijelovima;
- savlađivanje osnovnih pojmova o promjenjivim riječima;
- upoznavanje pojama promjenjivosti i nepromjenjivosti riječi;
- navikavanje na koncizno i jasno usmeno i pismeno izražavanje;
- savlađivanje osnovnih metodologija izrade pismenih sastavaka;
- postupno osposobljavanje tumačenja književnoga teksta.

JEZIK

Slovnica/gramatika

Obnavljanje i utvrđivanje sadržaja iz prijašnjih razreda.

Rečenica: pojam glagolskog predikata (lični glagolski oblik); uočavanje riječi u funkciji dopune glagola (objekta) i priložnih oznaka za vrijeme, mjesto i način. Pojam subjekta; uočavanje riječi u funkciji atributa uz imenicu (ne samo uz subjekt - npr. - kupio sam knjigu) i imeničkog skupa riječi (imenička sintagma).

Upravni i neupravni govor.

Imenice: zbirne i gradivne; rod i broj - pojam i prepoznavanje.

Pridjevi: posvojni i gradivni - uočavanje značenja, roda i broja u rečenici.

Zamjenice: osobne - rod i broj; osobna zamjenica u funkciji subjekta u rečenici - pojam i prepoznavanje.

Brojevi: glavni i redni - pojam i prepoznavanje u rečenici.

Glagoli: pojam i osnovna značenja prezenta, perfekta i futura; vježbe u rečenici zamjenom glagolskih oblika u vremenu, licu i broju.

Uočavanje riječi koje u govoru i pisanju mijenjaju svoj oblik (promjenjive riječi), bez definicija i zahtjeva za promjenom po padežima i vremenima. Uočavanje riječi koje zadržavaju svoj osnovni oblik u svim situacijama (nepromjenjive riječi), bez imenovanja tih riječi.

Smjenjivanje *ije/je/e/i*; prilikom izgovaranja dugog ili kratkog sloga (mlijeko - mljekar, bijelo - bjelina, dogorjeti - dogorijevati, vrijeme - vremena, donijeti - donio, liti - lijevati, i dr.).

Utvrđivanje i sistematizacija sadržaja obrađenih od 1. do 4. razreda.

Pravopis

Uporaba velikog slova u imenima država i pokrajina; pisanje imena stanovnika i naroda; naziva knjiga, listova i časopisa.

Pisanje upravnog i neupravnog govora, sva tri modela.

Pisanje posvojnih pridjeva izvedenih od osobnih imena.

Pisanje brojeva i nadnevak slova.

Pisanje kratica: itd., sl., npr. i kratica koje označuju imena država.

Navodnici. Zagrada.

Ponavljanje, uvježbavanje i provjeravanje osposobljenosti učenika za primjenu obrađenih pravopisnih zahtjeva.

Ortoepija

Izgovor svih suglasnika i glasovnih grupa u skladu sa književno-jezičnom normom, č, ć, dž, đ, h; -ds- (ljudskih), -io, -ao i dr. Vježbe za otklanjanje grešaka koje se javljaju u govoru i pisanju učenika (bijo, došo i sl.).

Uočavanje naglašanih i nenaglašanih riječi: vježbe u izgovaranju akcenatskih cjelina. Vježbe za otklanjanje grešaka koje se javljaju u govoru učenika.

Intoniranje rečenice: ton i jačina glasa u izgovaranju rečenice: isticanje riječi u rečenici (rečenični akcent) intonacijsko podešavanje glasa u izgovaranju izjave, upitne, usklikne i zapovjedne rečenice; izgovaranje jasnog i niječnog oblika rečenice; važnost brzine i stanke u govoru.

KNJIŽEVNOST

Lektira

Poezija

Izbor iz poezije D. Radović i D. Lukić

Pozno jesenje jutro, I. Sekulić

More u snu, Kad se voli u školi, (izbor), T. Kolumbić

Ljeto u ravnici, S. Femenić

Što se od vode pravi, Kameval, (izbor), Z. Balog

Osmijeh, B. Prosenjak

Riječi, Z. Kolarić-Kišur

Tvoja staza, Noćna bajka, (izbor), R. Zrko

Moje igračke, Nosim sve torbe a nisam magarac, (izbor), D. Tadijanović

Smješko Snježić, M. Mimica

Ako ti leži, Z. Golob

Ptići, T. Ujević

I ja volim prirodu, M. S. Mađer

Šum šumi, M. Taritaš

Izbor iz poezije G. Krklec i Dobriša Cesarić

Proza

Bajka o belom konju, S. Raičković

Bosonogi i nebo, B. Crnčević

Početak plovidbe, Z. Krilić

Kad odrastem, bit ću... S. R. Čajavec

Kako su se jazavac i zec sudili, narodna basna

Gradski i poljski miš, J. de la Fontaine

Mala vila, Žabica kraljica hrvatska narodna bajka

Zimske večeri, Božić, Berba, (izbor) J. Truhelka

Zlatne cipelice, V. Stahuljak

Ukradeno sunce, J. Cvrtila

Strašilo zimi zebe i samuje, N. Iveljić

S biciklom nikad nisi sam, S. Pilić

Parkirana pripovijetka, B. Pašagić

Košulja sretnog čovjeka, I. Calvino

Ključić oko vrata, N. Pulić

Pipi Duga Čarapa, A. Lindgren

Emil i detektiv, E. Kästner
Bajka o ribaru i ribici, A. S. Puškin
Šuma Striborova, I. Brlić-Mažuranić
Petar Pan, J. Barrie
Družba Pere Kvržice, M. Lovrak
Heidi, J. Spyri

Igrokazi

Uoči rođendana, A. Gardaš

Pliva patka preko Save, nosi pismo navrh glave, D. Grundler

Stižu maškare, N. Ivezić

Dopunski izbor

Pored navedenih djela, nastavnik i učenici slobodno biraju najmanje dva, a najviše još četiri djela za odradbu.

Znanstveno-popularni i informativni tekstovi

Izbor iz knjiga, enciklopedija i časopisa za djecu.

Čitanje teksta

Čitanje naglas i u sebi kao uvod u razgovor o tekstu. Usmeno čitanje s ranije danim zadacima; otkrivanje karakteristika likova (postupci, riječi, izgled, osobine), radnji događaja, prirodnih pojava i opisa; uočavanje jezično-stilskih slika.

Čitanje usklađeno vrsti i prirodni teksta (lirski, epski, dramski, znanstveno-popularni, novinski, ...). Poticanje učenika na varijacije u ritmu, jačini i boji glasa i logične stanke pri čitanju.

Usmjereno čitanje u sebi: brzo savladavanje sadržine, traženje odgovarajućih podataka o liku, stanju, osjećanjima i načinu njihovog prikazivanja.

Kazivanje naizust naučenih dijelova.

Tumačenje teksta

Uočavanje i tumačenje tijeka radnje, glavnih likova i osnovnih poruka u književnom djelu. Uočavanje važnih pojedinosti u opisu prirode (otkrivanje čulnih draži: vizualnih, akustičkih, kinetičkih, taktilnih, mirisnih i drugih). Ukazivanje na slikovita mjesta, izraze i riječi kojima su izazvani pojedini utisci u proznim i poetskim tekstovima.

Uočavanje i imenovanje sadržinskih cjelina u proznim tekstovima, stvaranje plana. Zapažanje faktora koji u raznim situacijama djeluju na postupke glavnih junaka (vanjske i društvene okolnosti, unutarnji poticaji - osjećanja, namjere, želje). Uočavanje i tumačenje izraza, riječi i dijaloga kojima su prikazani postupci, sukobi, dramatične situacije i njihovi uzroci, rješenja i posljedice.

Osnovne karakteristike pripovjetke, bajke, basne i stripa.

Pri obradbi književnih djela savladavaju se pojmovi: ritam (intonacija, jačina, tempo, stanaka, boja glasa); domoljubna pjesma; tema; osnovni elementi pjesničkoga jezika; pripovjedač, kronološki redoslijed događaja; pejzaž.

Književni pojmovi:

Poezija

Ritam; naglašeni i nenaglašeni slogovi; srok ili rima; motivi ili pojedinosti u pjesmi. Pjesnička slika.

Poređenje.

Lirska pjesma, šaljiva pjesma, domoljubna pjesma - osnovna obilježja.

Proza

Tijek radnje: povezanost događaja s mjestom, vremenom i likovima.

Priča, događaj, mjesto i vrijeme zbivanja. Ideja, tema.

Personifikacija.

Književni lik: izgled, osnovne etičke osobine i postupci, odnosi među likovima.

Piščev govor i govor likova.

Razgovor, dijalog, monolog, opis, pripovijedanje.

Bajka, basna, vijest, pripovijetka.

Igrokazi

Radnja, likovi i glumac. Scenski prostor.

Funkcionalni pojmovi

Poticanje učenika da shvataju i savladavaju pojmove: pripovijedanje, opisivanje, mašta, dijalog, lik, junak; glavno, sporedno; dojam, raspoloženje, interes; okolnost, situacija, ispoljavanje; poticaj, uvjet, poređenje, procjenjivanje, tvrdnja, dokaz, zaključak; divljenje, oduševljenje, ljubav (prema čovjeku, domovini, radu, prirodi); privlačnost, iskrenost, pravičnost, plemenitost, ugrožavanje, zaštita okoliša i radnog okruženja.

JEZIČKA KULTURA

Osnovni oblici usmenog i pismenog izražavanja

Pričanje o događajima i doživljajima, stvarima i izmišljenim. Pričanje na temelju danih (tematskih) riječi - individualno i po zajedničko sačinjenom planu u vidu teza. Pričanje prema samostalno odabranoj temi. Nastavljanje priče potaknuto danim početkom predstavljenog slikom ili tekstom.

Prepričavanje sadržine tekstova, filmova, kazališnih predstava, radijskih i televizijskih emisija za djecu - slobodno detaljno prepričavanje, detaljno prepričavanje po zajedničkom planu, prepričavanje sadržaja u cjelini i po dijelovima; sažeto prepričavanje po zajedničkom i samostalno sačinjenom planu za prepričavanje. Prepričavanje najljepšeg mjesta. Opisno i sažeto prepričavanje. Izmjena gramatičkog lica pri prepričavanju (on - ja, ja - on).

Opisivanje složenijih predmeta iz izravne okolice (alatke, sportski rekviziti, kućanski aparati); prostora u kome se učenik kreće (dom, škola, dvorište, ulica); pojedinosti u prirodi i prirodne pojave (ravnicu, brdo, jezero, oluja, mećava); životinja, na temelju slike; ljudi u prirode: vanjska obilježja osobe koja se opisuje (fizički portret), njezine glavne karakterne crte (duhovni profil) i ponašanje u konkretnim životnim okolnostima (postupci, reakcije, govor). Skupna i samostalno promatranja prirode (šetnja, izlet, posjet, dokumentarni film) na temelju kojih se uvećava opisivanje uočljivih i zanimljivih pojedinosti koje su međusobno povezane. Samostalno biranje motiva i izdvajanje detalja koji učenika posebno zaokupljuju i potiču na opisivanje - najčešće u pismenom obliku. Uvećavanje planskog pristupa u opisivanju. Osobni izbor predmeta za opisivanje - slobodno ili po utvrđenom planu. Opisivanje biljaka i životinja na temelju izravnog promatranja.

Izješće sažeto informiranje o sebi, kratak životopis. Izješćivanje o obavljenom ili neobavljenom zadatku u školi ili kod kuće - u obliku odgovora na pitanja.

Vježbe u građenju izvedenih i složenih riječi. Vježbe u iznalazanju i zamjeni sinonima.

Uočavanje semantičke funkcije akcenta u riječima istog glasovnog sustava i različitog akcenta.

Usmena i pismena vježbanja

Ortoepske vježbe: pravilan izgovor riječi, iskaza, rečenica, poslovice, kraćih tekstova, slušanje zvučnih zapisa, snimanje čitanja, analiza snimke i odgovarajuće vrednovanje.

Ortografske vježbe: prepisivanje teksta, provjeravanje i vrednovanje urednosti i čitljivosti pisanja uz primjenu pravopisnih pravila. Prepisivanje teksta s danim zadatkom.

Diktati s predusretanjem grešaka, za primjenu pravopisnih pravila, s dopunjavanjem, autodiktat, izborni diktat, kontrolni diktat, slobodni diktat.

Leksičke i semantičke vježbe: osnovno i preneseno/figurativno građenje riječi, formiranje porodica riječi, sinonimi, antonimi, riječi s umanjnim i uvećanim značenjem, uočavanje semantičke funkcije akcenta, neknjiževne riječi i njihova zamjena književnim jezičnim

standardom.

Sintaksičke i stilske vježbe: dopuna iskaza različitim mogućnostima u skladu s ponuđenom govornom situacijom, proširivanje rečenice dopunom osobnog tona, sažimanje rečenice radi pojačanja njene informativne moći i dr.

Intonacijsko podešavanje glasa u odgovoru pojedinih rečenica (rečenice po značenju: izjavne, upitne i usklične te zapovjedne) ili nekih njihovih dijelova (rečenični akcent). Uvježbavanje podešavanja reda riječi prema komunikativnim potrebama u kontekstu.

Odgonetanje i rješavanje rebusa.

Kazivanje naizust naučenih tekstova (poezije, proze i igrokaza).

Uvježbavanje tehnike pisanja pismenog sastavka; analiza teme i određivanje njezinog težišta, promatranje, uočavanje i izbor građe; raspoređivanje pojedinosti; elementi kompozicije.

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA

JEZIK (slovnica i pravopis)

U nastavi jezika učenici se osposobljuju za pravilnu usmenu i pismenu komunikaciju standardnim hrvatskim jezikom. U okviru vježbi slušanja, govorenja, čitanja i pisanja, učenici zapažaju jezične pojave bez njihovog imenovanja.

Stupnjevito se osigurava samim izborom i rasporedom nastavnih sadržaja, a konkretizacija stupnja obrade, kao vrsta upute za nastavnu praksu u pojedinim razredima naznačena je opisno formuliranim zahtjevima: zapažanje, uočavanje, savlađivanje, pojam, prepoznavanje i dr.

Selektivnost se ostvaruje izborom najosnovnijih jezičnih zakonitosti i informacija o njima.

Takvim pristupom jezičnoj građi u programu, nastavnici se usmjeravaju na tumačenje gramatičkih kategorija koje se zasnivaju na njihovoj funkciji koju su učenici u prijašnjim razredima uočili i njome ovladali u jezičnoj praksi. Stupnjevito i selektivno u programu gramatike najbolje se uočavaju na sadržajima sintakse i morfologije od prvog do osmog razreda. Isti principi su dosljedno provedeni i u ostalim oblastima jezika.

Elementarne informacije iz morfologije počinju se učenicima davati od drugog razreda i stupnjevito se iz razreda u razred proširuju i produbljuju. Od samog početka učenike treba navikavati na uočavanje osnovne morfološke kategorije.

Programske sadržaje iz akcentologije ne treba odražavati kao posebne nastavne jedinice. Ne samo u nastavi jezika, već i u nastavi čitanja i jezične kulture, učenike treba u svakom razredu uvoditi u programom predviđene standardne akcentske norme a stalnim vježbanjem učenika treba navikavati da čuju pravilno akcentiranu riječ.

Pravopis se savladava putem sistematskih vježbi, elementarnih i složenih vježbi koje se organiziraju često, raznovrsno i različitim oblicima pismenih vježbi. Pored toga učenike vrlo rano treba upućivati na služenje pravopisnim rječnikom.

U nastavi gramatike treba primjenjivati postupke:

- poticanje svjesne aktivnosti i misaonog osamostaljivanja učenika;
- suzbijanje misaone inercije i učeničkih imitatorskih sklonosti;
- zasnivanje težišta nastave na temeljnim vrijednostima;
- uvažavanje situacijske uvjetovanosti jezičnih pojava;
- otkrivanje stilske funkcije, odnosno izražajnosti jezičnih pojava;
- sistematska i osmišljena vježbanja u govoru i pisanju;
- njegovanje primjerenog znanja i umijeća;
- korištenje prikladnih ilustracija određenih jezičnih pojava.

U nastavi jezika nužno je promatrati jezične pojave u životnim jezičnim okolnostima koje su uvjetovale njihovo značenje. Učenike valja uputiti na pogodne tekstove i govorne situacije u kojima se određena jezična pojava prirodno javlja i pokazuje. Tekstovi bi trebali biti poznati učenicima, treba ih pročitati i o njima razgovarati s učenicima.

Nastavnik uvijek treba imati na umu presudnu ulogu vježbanja tj. nastavno gradivo nije savladano dok se dobro ne uvježba.

Metodika nastave jezika upućuje na nastavu materinskog jezika u kojoj što prije treba prevazići razine prepoznavanja i reprodukcije, a strpljivo i upomo njegovati više oblike znanja i umijeća - primjenjivost stvaralaštva u nastojanjima u nastavnoj praksi udovoljavati takvim zahtjevima, funkcionalno je u svakoj pogodnoj prilici znanje iz gramatike staviti u funkciju tumačenja teksta, čime se ono uzdiže od prepoznavanja i reprodukcije na razinu umijeća i praktične primjene.

Učenike kontinuirano treba poticati da svoja znanja o jeziku povezuju s komunikativnim govorom. Jedan od izrazito funkcionalnih postupaka u nastavi gramatike jesu vježbanja utemeljena na korištenju primjera iz izravne govorne prakse, što nastavu u gramatici približava životnim potrebama u kojima se primijenjeni jezik pojavljuje kao svestrana motivirana ljudska aktivnost.

Situacije u kojima se ispoljavaju određene jezične pojave, može i sam nastavnik postaviti učenicima, te ih spretno podsjećati na njihovo iskustvo, a oni će kazivati ili pisati kako u izazovnim prilikama govorno reagiraju.

Obradba novih nastavnih jedinica podrazumijeva primjenu sljedećih metodičkih radnji:

- korištenjem pogodnog polaznog teksta na kojemu se uviđa i objašnjava odgovarajuća jezična pojava;
- korištenje iskaza govornih situacija;
- poticanje učenika na doživljaj polaznog teksta i shvatanje u cijelosti i u pojedinostima;
- utvrđivanje i obnavljanje znanja o poznatim jezičnim pojavama i pojmovima koji izravno doprinose boljem i lakšem shvatanju novog gradiva;
- upućivanje učenika na uočavanje primjera jezičnih pojava u tekstu koja su predmet spoznaje;
- spoznaja bitnih svojstava jezične pojave;
- sagledavanje jezičnih činjenica s raznih stanovišta;
- ilustriranje i grafičko predstavljanje jezičnih pojava i njihovih odnosa;
- definiranje jezičnog pojma;
- prepoznavanje, objašnjavanje i primjena spoznatog gradiva u novim okolnostima;
- utvrđivanje, obnavljanje i primjena stečenih znanja i umijeća.

Navedene metodičke radnje međusobno se dopunjuju i prožimaju a ostvaruju se sukcesivno i sinkrono postavci.

Književnost

Uvođenje najmlađih učenika u svijet književnosti, ali i ostalih predstavlja iznimno odgovoran nastavni zadatak. Upravo na ovom stupnju školovanja stječu se osnovna i ne malo važna znanja, umijeća i navike od kojih će u dobroj mjeri ovisiti ne samo učenička književna kultura već i njegova opća kultura na kojoj se temelji ukupno obrazovanje svakog školovanog čovjeka.

Lektira

Ukinuta je neprirodna i nepotrebna podjela na domaću i školsku lektiru, pa tako izvori za obradbu tekstova iz lektire, pored čitanki, postaju knjige lektire za određeni uzrast i sva ostala pristupačna literatura.

Dana je lektira za određen uzrast, razvrstana po književnim rodovima - poezija, proza i igrokazi, te se može pratiti odgovarajuća i razložna proporcija i imati uvid u to.

Učitelj ima načelnu mogućnost ponuđene tekstove prilagođavati nastavnim potrebama u svojem razredu, ali je obavezan i na slobodan izbor iz narodne usmene književnosti i tzv. neknjiževnih tekstova, prema programskim zahtjevima.

Razlike u ukupnoj umjetničkoj i informativnoj vrijednosti pojedinih tekstova utječu na odgovarajuća metodička rješenja (prilagodba čitanja vrsti teksta, opseg tumačenja teksta u zavisnosti od složenosti njegove unutarnje strukture, povezivanje i grupiranje s odgovarajućim sadržajima iz drugih predmetnih područja - gramatike, pravopisa i druge jezične kulture i sl.)

Učitelju je dana mogućnost i dopunskog izbora tekstova u skladu s nastavnim potrebama i interesima konkretnog đačkog kolektiva s

kojim ostvaruje program.

Čitanje teksta

Tumačenje teksta zasniva se na njegovom čitanju, doživljavanju i razumijevanju. Pri tome je kakvoća shvatanja poruka i izravno uvjetovana kakvoćom čitanja. Zato su razni oblici usmjerenog čitanja preduvjet da učenici u nastavi stječu saznanja i uspješno se uvode u svijet književnog teksta.

Izražajno čitanje njeguje se sustavno, uz stalno povećanje zahtjeva i nastojanje što bolje iskoristiti sposobnosti učenika za postizanjem visoke kvalitete u vještini čitanja. Vježbanja u izražajnom čitanju izvode se planski i uz solidno nastavnikovo i učenikovo pripremanje. U okviru svoje pripreme nastavnik pravovremeno odabira pogodan tekst i studiozno proučava one njegove osobnosti koje utječu na prirodu izražajnog čitanja.

Izražajno čitanje uvježbava se na tekstovima različite sadržine i oblika. Posebna pozornost posvećuje se emotivnoj dinamici teksta, njegovoj dramatičnosti i govorenju iz perspektive pisca i pojedinih likova.

U odjeljenju treba osigurati odgovarajuće *uvjete* za čitanje i kazivanje. U odjeljenju stvoriti dobru slušateljsku publiku, zainteresiranu i sposobnu za kritičko i objektivno procjenjivanje kakvoće čitanja i kazivanja. Posredstvom audio snimki učenicima treba povremeno omogućiti da čuju svoje čitanje i kritički osvrt na svoje umijeće.

Čitanje u sebi je najproduktivniji oblik stjecanja znanja pa mu se u nastavi poklanja posebna pozornost. Ono je uvijek usmjereno i istraživačko; pomoću njega se učenici osposobljuju za svakodnevno stjecanje informacija i za učenje.

Vježbe čitanja u sebi izravno se uklapaju u ostale oblike rada i uvijek su u funkciji svestranijeg stjecanja znanja i razumijevanja ne samo književnog djela, već i svih osmišljenih tekstova.

Kakvoća čitanja u sebi potiče se ranijim usmjeravanjem učenika na tekst i davanjem odgovarajućih zadataka, a potom i obvezatnim provjeravanjem razumijevanja pročitanoj tekstu, odnosno ostvarenja dobivenih zadataka. Informativno, produktivno i analitično čitanje najuspješnije se potiču samostalnim istraživačkim zadacima koji se učenicima daju u pripremnom postupku za obradu teksta ili obradu saržaja iz gramatike i pravopisa. Tim putem se unapređuju logika i brzina čitanja, a osobito brzina shvatanja pročitanoj tekstu, čime se učenici osposobljuju za samostalno učenje.

Izražajno kazivanje naizust naučenih tekstova i ulomaka u prozi ili stihu značajan je oblik rada u razvijanju govorne kulture učenika. Valja imati u vidu da je ujerljivo govorenje proznog teksta polazna osnova i nužan uvjet za prirodno i izražajno kazivanje stihova. Zato je poželjno da se povremeno, na istom satu naizmjenično uvježbava i uspređuje govorenje tekstova u prozi i stihu.

Uspjeh izražajnog kazivanja znatno zavisi od *načina učenja i logičkog savladivanja teksta*. Ako se mehanički uči, kao što to ponekad biva, stječeni automatizam se prenosi i na način kazivanja. Zato je poseban zadatak nastavnika učenike navikavati na osmišljeno i interpretativno čitanje teksta napamet.

Tumačenje teksta

S odbradom teksta počinje se poslije uspješnog čitanja naglas i čitanja u sebi. Književnomjetničko djelo se čita, prema potrebi i *više puta*, sve dok ne izazove odgovarajuće dojmove i doživljaje koji su nužni za daljnje upoznavanje i proučavanje teksta. Razni oblici ponovljenog i usmjerenog čitanja djela u cjelini ili njegovih odlomaka, obvezatno će se primjenjivati u obradi lirске pjesme i kraće proze.

Pri obradi teksta primjenjivat će se u većoj mjeri jedinstvo analitičkih i sintetičkih postupaka i gledišta. Važne pojedinosti, elementarne slike, ekspresivna mjesta i stilsko - jezični postupci neće se promatrati kao usamljene vrijednosti, već ih treba sagledavati kao funkcionalne dijelove viših cjelina i tumačiti u prirodnom međusobnom djelovanju s drugim umjetničkim faktorima. Književnom djelu pristupa se kao složenom i neponovljivom organizmu u kojemu je sve uvjetovano uzročno - posljedičnim vezama potaknuto životnim iskustvom i uobičajenom stvaralačkom maštom.

Učenike treba revnosno navikavati da svoje dojmove, stavove i sudove o književnom djelu podrobnije dokazuju činjenicama iz samog teksta i tako ih osposobljavati na samostalan iskaz, istraživačku djelatnost i zauzimanje kritičkih stavova prema proizvoljnim ocjenama i zaključcima.

Nastavnik će imati u vidu da je tumačenje književnih dijela u načelu *predteorijsko* te nije uvjetovano poznavanjem stručne terminologije. To, svakako ne smeta stručno zasnovanom razgovoru i izvedenom s puno inventivnosti i istraživačke radoznalosti.

Obrada književnog djela treba biti protkana rješavanjem *problemskih* pitanja koja su potaknuta tekstem i umjetničkim doživljajem. Na taj način stimulira se učenička radoznalost, svjesna aktivnost i istraživačka djelatnost, svestranije će se upoznati djelo i pružati mogućnost za afirmaciju učenika u radnom procesu.

Mnogi tekstovi zahtijevaju *lokalizaciju*, često i višestruku. Situiranje teksta u vremenske, prostorne i društvenopovijesne okvire, davanje nužnih podataka o piscu i nastanku djela, kao i obavještenja o bitnim sadržajima koji prethode ulomku - sve su to uvjeti bez kojih se u brojnim slučajevima tekst ne može intenzivno doživjeti i pravilno shvatiti.

Metodika nastave književnosti, već nekoliko desetljeća, teorijski i praktično, razvija i stalno usavršava nastavnikov i učenikov *istraživački, pronalazački i stvaralački odnos* prema književnomjetničkom djelu. Književnost se u školi *ne predaje i ne uči, već čita, prihvaća, u njoj se uživa i o njoj raspravlja*. To su načini u nastavi književnosti koja razvija učeničke istraživačke i stvaralačke sposobnosti, kritičko mišljenje i umjetnički ukus, pojačava i kultivira literarni, jezični i životni senzibilitet.

Moderna suvremena organizacija nastave podrazumijeva *aktivnu ulogu učenika* u nastavnom procesu. Učenik ne smije biti pasivan slušatelj koji će u određenom trenutku reproducirati naučeno gradivo, odnosno nastavnikova predavanja, već on mora biti aktivan subjekt koji *istraživački i stvaralački sudjeluje* u proučavanju književnomjetničkih ostvarenja.

Učenička aktivnost treba prolaziti kroz sve tri radne etape: prije sata, tijekom i poslije. U svim etapama učenik se mora sustavno navikavati na *samostalna* rješavanja brojnih pitanja i zadataka tijekom čitanja i proučavanja djela, koji će ga u punoj mjeri angažirati, pružiti mu zadovoljstvo i probuditi istraživačku radoznalost. Takvi zadatci bit će najbolja motivacija za rad, što je osnovni uvjet u ostvarivanju predviđenih interpretativnih dometa. Nastavnik postavlja zadatke koji učenika potiču na *uočavanje, otkrivanje, istraživanje, procjenjivanje i zaključivanje*. Nastavnikova uloga je u osmišljenoj pomoći učeniku koja ga potiče i usmjerava, nastojeći razviti i razvijati njegove individualne sklonosti i sposobnosti, kao i adekvatno vrednovanje učeničkih napora i rezultata u svim oblicima tih aktivnosti.

Proučavanje književnomjetničkog djela je *složen proces* koji započinje nastavnikovim i učenikovim *pripremanjem* (motiviranje učenika za čitanje, doživljavanje i proučavanje umjetničkog teksta, čitanje, lokaliziranje, istraživački pripremni zadatci) za tumačenje djela, svoje najproduktivnije vidove dobija u *interpretiranju* književnog djela na nastavnom satu, a u oblicima *funkcionalne primjene stječenih znanja i umijeća* nastavlja se i poslije sata: u produktivnim *ponavljanjima znanja* o obrađenom nastavnom gradivu, u *poredbenim izučavanjima* književnomjetničkih djela i *istraživačko interpretativnim pristupima* novim književnomjetničkim ostvarenjima. Središnje etape procesa proučavanja književnomjetničkog djela u nastavi jesu metodološko i metodičko zasnovanje interpretacije i njezino razvijanje na nastavnom satu.

U zasnivanju i razvijanju nastavne interpretacije književnomjetničkog djela osnovno metodološko opredjeljenje treba biti pretežita usmjerenost interpretacije prema umjetničkom tekstu.

Uz navedena metodološka opredjeljenja nastavna interpretacija književnomjetničkog djela treba udovoljiti zahtjevima koje joj postavlja metodika nastave književnosti: biti originalna, estetski motivirana, svestrano usklađena s nastavnim ciljevima i značajnim didaktičkim načelima, imati vlastitu koherentnost i postupnost, a metodološka i metodička postupanja na svakoj dionici interpretiranja ostvaruje jedinstvo analize i sinteze.

U okviru osnovnog metodološkog orijentiranja, nastavno interpretiranje književno umjetničkog djela u najvećoj mjeri treba biti usmjereno prema umjetničkom tekstu, primat pripada opredjeljenju da se dinamika interpretiranja usklađuje s vodećim umjetničkim vrijednostima književnog ostvarenja, tako što će one biti faktori objedinjavanja interpretativnih tokova kroz svijet djela. Jedno od najvažnijih načela koje poštuva tako zasnovana i opredjeljena nastava interpretacije jest udovoljavanje zahtjevu da se tumačenjem vodećih vrijednosti obuhvati, odnosno prouči, djelo u cjelosti. Budući da su objedinjena postavka i odnosi svestrani međusobnih prožimanja prirodne danosti umjetničkih čimbenika u djelu, tumačenjem vodećih umjetničkih vrijednosti obuhvataju se i upoznaju i svi bitni drugi čimbenici umjetničke strukture među

kojima svaki u interpretiranju dobija onoliko mjesta koliko mu pripada u skladu s udjelom koji ima u općoj umjetničkoj vrijednosti djela. U nastavnoj interpretaciji književnoumjetničkog djela objedinjavajući i sintetički čimbenici mogu biti: umjetnički doživljaji, tekstovne cjeline, važni strukturni elementi (tema, motivi, umjetničke slike, fabula, siže, književni likovi, poruke, motivacijski postupci, kompozicija) jezično-stilski postupci i literarni problemi.

Književni pojmovi

Književne pojmove učenici će upoznavati uz obradbu odgovarajućih tekstova i pomoću osvrta na ranije učeničko iskustvo.

Funkcionalni pojmovi

Funkcionalni pojmovi se ne obrađuju posebno, već se tijekom nastave ukazuje na njihovu primjenu značenja. Učenici ih spontano savladavaju u procesu rada, u tekućim informacijama na satovima, a uz paralelnu nazočnost riječi i njome označenog pojma. Potrebno je samo poticati učenike da navedene riječi razumiju i shvate i da ih primjenjuju u odgovarajućim situacijama. Ako, naprimjer, na zahtjev uoče i objasne okolnosti koje utječu na ponašanje nekog lika i učenik navede te okolnosti, onda je to znak i provjera da je taj pojam i odgovarajuću riječ shvatio u potpunom značenju.

U usmenom i pismenom izražavanju uzgredno će se provjeravati shvataju li učenici pravilno i upotrebljuju riječi: *uzrok, uvjet, situacija, poruka, odnos* i sl. Tijekom obradbe književnih dijela, kao i okviru govornih i pismenih vježbi, nastojat će se da učenici otkrivaju što više *osobina, osjećanja i duševnih stanja* pojedinih likova, pri čemu se te riječi bilježe i tako spontano bogati rječnik funkcionalnim pojmovima.

JEZIČKA KULTURA

Operativni zadaci za realizaciju nastavnih sadržaja ovog područja jasno ukazuju da je kontinuitet u svakodnevnom radu na bogaćenju učeničke jezične kulture jedna od primarnih metodičkih obaveza. Pravilna artikulacija svih glasova i grafički uzorna uporaba pisma, napuštanje lokalnog govora i navikavanje na standardni književni jezik u govoru, čitanju i pisanju, osposobljavanje za slobodno prepričavanje, pričanje i opisivanje i uz funkcionalnu primjenu savladanih i pravopisnih pravila, raznovrsna usmena i pismena vježbanja koja imaju za cilj bogaćenje učeničkog rječnika, sigurno ovladavanje rečenicom kao osnovnom govornom kategorijom i ukazivanje na stilске vrijednosti uporabe jezika u govoru i pisanju i dr. - osnovni su nastavni zadatci u ostvarenju programskih sadržaja iz jezične kulture.

Do trajnog i funkcionalnog usvajanja jezičnih pojmova put vodi preko brojnih i raznovrsnih usmenih i pismenih jezičnih ispoljavanja učenika, a to su najčešće: *jezične igre, vježbe, zadatci, tekstovi* i sl. Učenika valja osposobiti za samostalno, uvjerljivo i dopadljivo *opisivanje* one životne pojave jezičnim opisom (deskripcijom) koje postaju najprepoznatljivije (predmeti, biljke, životinje, ljudi, pejzaž, enterijer i dr.). Zato se opisivanje kao programski zahtjev javlja u sva četiri razreda. A ostvaruje se, prihvaća kao znanje i umijeće primjenom onih oblika koji će efikasnim, ekonomičnim i funkcionalnim postupanjima u nastavnim okolnostima učenika i jezičnu kulturu učiniti pouzdanom i trajnom. A to su: govorne vježbe, pismene vježbe (ili osmišljeno kombiniranje govora i pisanja), pismeni radovi, izražajno kazivanje umjetničkih opisnih tekstova, autodiktat i sl. A to vrijedi, u manjoj ili većoj mjeri, i za sve ostale vrste umjetničkog jezičnog izražavanja.

Osnovni oblici usmenog i pismenog izražavanja u mlađim razredima predstavljaju temeljne programske sadržaje za stjecanje, usavršavanje i njegovanje valjane i pouzdane jezične kulture najmlađeg učenika.

Prepričavanje raznovrsnih sadržaja predstavlja najjednostavniji način učeničkog jezičnog ispoljavanja u nastavnim okolnostima. Sadržaje koje će učenici prepričavati obuhvaćaju tekstove iz čitanki i iz dragih medijskih oblasti. Potom učenike treba pravovremeno motivirati, poticati i usmjeravati na ovaj vid jezičnog izražavanja, a to znači omogućiti im da se samostalno pripreme za prepričavanje, ali u koje će istovremeno biti integrirani i odgovarajući programski zahtjevi. Valja, zatim, voditi računa o tome da se prepričavaju samo oni sadržaji koji su ranije protumačeni/analizirani ili o kojima se s učenicima vodilo makar pristupni razgovor. Prepričavanje, kao i sve ostale vidove učeničkog izražavanja, treba na odgovarajući način vrednovati (najbolje u razredu i uz svestrano sudjelovanje učenika i uz podršku učitelja).

Pričanje u odnosu na prepričavanje jest složeniji oblik jezičnog izražavanja učenika, jer dok je prepričavanje uglavnom reproduciranje pročitano, odslušano ili viđenog sadržaja, pričanje predstavlja osoben vid stvaralaštva koji se oslanja na ono što je učenik doživio ili proizveo u svojoj stvaralačkoj mašti. Zato pričanje traži poseban intelektualni napor i jezičnu izgrađenost, te učenika svestrano angažira: u izboru tematske građe i njezinih važnih pojedinosti, u komponiranju odabranih detalja i u načinu jezičnog uobličavanja svih strukturnih elemenata priče. Metodički pristup ovom značajnom obliku usavršavanja i njegovanja učeničke jezične kulture u osnovi je isti kao kod prepričavanja (valjano funkcionalno lokaliziranje u planovima rada, osmišljeno povezivanje sa srodnim sadržajima iz ostalih predmetnih područja, a osobito s čitanjem i tumačenjem teksta, osmišljeno i inventivno motiviranje, usmjeravanje i poticanje učenika na pričanjem ostvare što svestrajniju misaonu i jezičnu perspektivu, umješno vrednovanje učeničkih domaćaja u pričanju i dr.). Posebno treba voditi računa da pričanje u funkciji čitanja i tumačenja teksta (u tzv. uvodnom dijelu sata) ne preraste u shematizirano i površno nabiranje/imenovanje određenih pojava s pritom se ne zanemari individualni pristup učenika danj predmetnosti, te izostane stvaranje priče kao cjelovite mentalne predstave, dostatno prepoznatljive i valjane, misaono i jezično uobličene.

Opisivanje je najslabiji oblik jezičnog izražavanja na razini najmlađih razreda. Dok je za prepričavanje osnova određen sadržaj, za pričanje neko događanje, doživljaj, za opisivanje nisu nužne neke posebne okolnosti jer se ono koristi kad god se dođe u dodir s pojavnostima koje u svakodnevnom jezičnom komuniciranju mogu skrenuti pozornost na sebe. Učenike treba osposobiti na pažljivo promatranje, uočavanje, otkrivanje, zapažanje, uspoređivanje, pa tek tada danu predmetnost misaono zaokružiti i jezično uobličiti. Učenike treba poticati i usmjeravati da iz složenog procesa opisivanja najprije savladaju neka opća mjesta kojima se mogu služiti dok se ne osposobe za samostalni i individualni pristup ovom zahtjevnom jezičnom obliku. Učenici trebaju naučiti lokalizirati ono što opisuju (vremenski, prostorno, uzročno), uočavati, izdvajati i zaokruživati važna svojstva/osobine (vanjske i uvjetno unutarnje) i odrediti se prema promatranoj predmetnosti (prvi pokušaji formiranja osobnog stava/odnosa prema danj pojavi). Isto tako, nužna je pouzdana procjena planiranja vježbi u opisivanju s usmjerenjima/poticanjima u odnosu na ona vježbanja u kojima može doći do izražaja učenička samostalnost i individualnost. Kako se opisivanje dovodi vrlo često u vezu s čitanjem i tumačenjem teksta, potrebno je stalno usmjeravati učeničku pozornost na ona mjesta koja obiluju opisnim elementima, a posebice kada se opisuju predmeti, enterijer, biljke i životinje, književni likovi, pejzaž i sl., jer su to i najbolji obrasci za spontano savladavanje opisivanja kao trajne vještine u jezičnom komuniciranju. Budući da je za opisivanje potreban veći misaoni napor i dulje vrijeme za ostvarenje zamisli treba prednost dati pismenoj formi opisivanja nad usmenom. Ostali opći metodički pristupi ovom značajnom obliku jezičnog izražavanja isti su ili slični kao i kod prepričavanja i kod pričanja (od planiranja, preko realiziranja planiranih aktivnosti, do vrednovanja postignutog i funkcionalnog povezivanja sa srodnim sadržajima kakvi su usmena i pismena vježbanja za stjecanje, usavršavanje i njegovanje jezične kulture učenika).

Usmena i pismena vježbanja, zamišljena su kao dopuna osnovnih oblika jezičnog izražavanja, počevši od najjednostavnijih, preko složenijih (leksičke, semantičke, sintaksičke vježbe, ostale vježbe za savladavanje uzornog govora i pisanja), do najsloženijih (domaće pismene zadaće i njihovo čitanje i vrednovanje na satu). Svaka od programiranih vježbi planira se i ostvaruje u onom nastavnom kontekstu u kojemu se javlja potreba za funkcionalnim savladavanjem dane jezične pojave ili utvrđivanja, obnavljanja ili sistematiziranja znanja i primjene tih znanja u konkretnoj jezičnoj situaciji. To znači da se ove vježbe ne realiziraju na posebnim nastavnim satima, već se planiraju u sklopu osnovnih oblika jezičnog izražavanja (prepričavanje, pričanje, opisivanje) ili odgovarajućih programskih sadržaja ostalih predmetnih područja (čitanje i tumačenje teksta, gramatika i pravopis, osnove čitanja i pisanja).

BOSANSKI JEZIK

ČETVRTI RAZRED

Sedmični fond sati: 5

Opći cilj nastave Bosanskoga jezika

Temeljni cilj nastave Bosanskoga jezika je osposobiti učenike za jezičku komunikaciju koja im omogućava ovladavanje sadržajima svih nastavnih predmeta i uključivanje u cjeloživotno učenje, razvijanje jezičke i književne sposobnosti, kulture čitanja i njegovanja bosanskoga jezika i književnosti. Ostvarivanje svrhe nastave Bosanskoga jezika uključuje ovladavanje standardnim jezikom, a doprinosi:

- razvijanju jezičko-komunikacijskih sposobnosti pri govornoj i pisanoj upotrebi jezika u svim funkcionalnim stilovima;
- razvijanju literarnih sposobnosti, čitalačkih interesa i kulture;
- razvijanju svijesti o važnosti znanja bosanskoga jezika;
- razvijanju poštovanja prema jeziku bošnjačkog naroda, njegovoj književnosti i kulturi;
- osposobljavanju učenika za samostalno služenje knjigom;
- pripremi učenika za aktivan društveni život u multikulturalnom okruženju;
- razvijanju sposobnosti za permanentno usavršavanje i korištenje novih znanja;
- osposobljavanju učenika za pravilno usmeno i pismeno izražavanje standardnim jezikom;
- uvođenju učenika u osnove obrazovanja i opće kulture;
- razvijanju ljubavi i poštovanja prema kulturnoj baštini svih naroda i narodnosti;
- svestranom razvoju učenikove ličnosti;
- razvijanju sposobnosti pravilnog i smislenog govora;
- stvaranju interesovanja i potrebe za sadržajima medijske kulture.

Opći zadaci nastave Bosanskoga jezika

Nastava Bosanskoga jezika treba da:

- izgrađuje opću kulturu učenika i razvija interesovanje za kontinuirano obrazovanje;
- razvija ljubav prema maternjem jeziku i potrebe da se on njeguje i unapređuje;
- omogućiti učenicima postupno upoznavanje jezičkih pojava i pojmova, ovladavanje normativnom gramatikom i stilskim mogućnostima bosanskoga jezika;
- razvija pozitivna svojstva i estetski ukus učenika;
- osposobljava učenike za razumijevanje i usvajanje moralnih načela;
- osposobljava učenike za aktivan društveni rad;
- razvija i njeguje ljubav prema domovini;
- njeguje ljubav prema knjizi;
- utječe na usvajanje jezičkih zakonitosti;
- sistemski uvodi učenike u sve oblike usmenog i pisanog izražavanja;
- utječe na razvoj jezičke kulture i izražajnih sposobnosti učenika;
- razvija osjećaj jednakosti, ravnopravnosti, zajedništva i razumijevanja među narodima;
- utječe na usvajanje norme savremenog standardnog bosanskoga jezika;
- osposobljava učenike za doživljavanje i razumijevanje filmskog djela;
- upozna je učenike sa osnovnim elementima filmskog i pozorišnog izraza;
- razvija etička i estetska svojstva kod učenika;
- omogućiti učenicima upoznavanje, razvijanje, čuvanje i poštovanje vlastitog nacionalnog i kulturnog identiteta na djelima bosanske književnosti, pozorišne i filmske umjetnosti, kao i drugih umjetničkih ostvarenja;
- osposobljava učenike za upoznavanje, čitanje i tumačenje popularnih i informativnih tekstova iz ilustrovanih enciklopedija i časopisa za djecu;
- podstiče učenika na samostalno jezičko, literarno i scensko stvaralaštvo.

SADRŽAJI PROGRAMA

JEZIK

Gramatika

- Obnavljanje i utvrđivanje znanja usvojenih u prethodnim razredima.
- Uočavanje riječi koje u govoru i pisanju mijenjaju svoj osnovni oblik (promjenljive riječi) – bez definicija i zahtjeva za promjenom po padežima i vremenima.
- Uočavanje riječi koje zadržavaju svoj osnovni oblik u svim situacijama (nepromjenljive riječi) bez imenovanja vrsta tih riječi.
- Imenice – zbirne, gradivne, rod i broj – pojam i prepoznavanje.
- Zamjenice – lične; rod i broj ličnih zamjenica; lična zamjenica u funkciji subjekta u rečenici – pojam i prepoznavanje.
- Pridjevi – prisvojni i gradivni – uočavanje značenja, roda i broja u rečenici.
- Brojevi – glavni (osnovni) i redni – pojam i prepoznavanje u rečenici.
- Glagoli – pojam i osnovna značenja prezenta, perfekta i futura. Vježbe u rečenici zamjenom glagolskih oblika u vremenu, licu i broju.
- Upravni i neupravni govor.
- Rečenica – pojam glagolskog predikata (lični glagolski oblik); uočavanje riječi i grupe riječi (sintagma) u funkciji objekta i priloških odredaba za mjesto, vrijeme i način. Pojam subjekta; uočavanje riječi u funkciji atributa uz imenicu i imeničkog skupa riječi (imenička sintagma). Red rečeničnih članova u rečenici.
- Utvrđivanje i sistematizacija sadržaja obrađenih od I do IV razreda.

Pravopis

- Upotreba velikog slova u pisanju: imena naselja (gradova i sela) i njihovih stanovnika, država i pokrajina i njihovih stanovnika.
- Pisanje prisvojnih pridjeva izvedenih od vlastitih imena (-ov/-ev/-in, -ski/-ški/-čki/-čki).
- Upotreba zamjenice Vi iz počasti.
- Pisanje suglasnika -j u pridjevskim oblicima na -ski, i u ličnim imenima i prezimenima.
- Pisanje upravnog i neupravnog govora (sva tri modela).
- Pisanje skraćenica tipa: itd., sl., npr.; skraćenica koje označavaju imena država.
- Upotreba interpunkcijskih znakova u rečenici (tačka, upitnik, uzvičnik, zarez, dvije tačke, navodnici, crta).
- Ponavljanje, uvježbavanje i provjeravanje osposobljenosti učenika za primjenu obrađenih pravopisnih pravila.

KNJIŽEVNOST

Lirika

Narodna lirika pjesma: *Djevojka je suncu govorila*

Narodna balada: *Ukradena zlatna jabuka*

Šukrija Pandžo: *Posljednje laste*

Hamza Humo: *Prvi snijeg*

Džemaludin Latić: *Trešnja*
Kasim Deraković: *Ljetna noć*
Enes Kišević: *Dažd*
Ismet Bekrić: *Na brdu iznad grada*
Ibrahim Kajan: *U očima ptice žute*
Bisera Alikadić: *Pjesnici*
Federiko Garsija Lorka: *Luckasta pjesma*
Muhidin Šarić: *Hrabrost*
Suada Hodžić: *Od Kulina bana*
Dragan Lukić: *Drug drugu*
Zejčir Hasić: *Nikom ne kaži*
Bisera Alikadić: *Izbor iz poezije*

Epika

Narodna pjesma: *Tale Ličanin odlazi u Liku (odlomak)*
Narodna pripovijetka: *Šta god ko kome, sve sebi*
Narodna arapska priča: *Nasrudin-hodža podvalio filozofiju*
Narodna bošnjačka bajka: *Pravda i krivda*
Mehmed-beg Kapetanović: *Majmun i lisica*
Grozdana Olujić: *Oldanini vrtovi*
Ivo Andrić: *Aska i vuk*
Čamil Sijarić: *Koza*
Alija Hasagić Dubočanin: *Šarko*
Ešref Berbić: *Kako je otišlo ljeto*
Enes Kahvić: *Oluja*
Skender Kulenović: *Jasen*
Dželaludin Rumi Mevlana: *Voće života*
Rizo Džafić: *Mlin na rijeci Uni*
Advan Hodžić: *Čudo od djeteta*
Skender Kulenović: *Abez*
Alija Hasagić Dubočanin: *Crvena olovka*
Ethem Mulabdić: *Bajram*
Ela Peroci: *Majčin dar*
Branislav Nušić: *Prva ljubav*
Milutin Milanković: *Zvezdani prah vasiona*
Antoan de Sent Egziperi: *Mali princ (odlomak)*
Oskar Vajld: *Sretni kraljević i druge bajke (izbor)*
Luis Kerol: *Alisa u zemlji čuda*
Rene Gijo: *Bijela Griva*
Alija Dubočanin: *Tiha rijeka djetinjstva*
Ahmet Hromadžić: *Patuljak iz zaboravljene zemlje*

Drama

Zejčir Hasić: *Alija Derzelez spašava carevu šćer*
Gvido Tartalja: *Podjela uloga*

Dopunski izbor

Pored navedenih djela, nastavnik i učenici slobodno biraju najmanje dva, a najviše još pet djela za obradu.

Izbor iz knjiga, enciklopedija i časopisa za djecu.

Čitanje i tumačenje teksta

- Razvijanje tehnike čitanja, razumijevanja i reprodukcije pročitanog sa ili bez elemenata stvaralaštva.
- Čitanjem do novih informacija i novih znanja.
- Čitanje kao činilac razvoja dječijeg govornog izraza.
- Čitanje u funkciji etičkog i estetskog odgoja.
- Uježbavanje samostalnog čitanja pomoću uputstva tipa: prethodno pročitati tekst, obilježiti manje poznate riječi koje su teške za izgovor, uježbati izgovor markiranih riječi.
- Prilagođavanje glasa prirodi teksta.
- Razvijanje sposobnosti samostalne interpretacije pročitanog i sposobnosti izdvajanja bitnih elemenata.
- Uočavanje i tumačenje pjesničkih slika, toka radnje, glavnih likova i osnovnih poruka u književnom djelu. Uočavanje značajnih pojedinosti u opisu prirode (otkrivanje čulnih draži: vizuelnih, akustičkih, kinetičkih, taktilnih, mirisnih i drugih). Ukazivanje na značajna mjesta, izraze i riječi kojima su izazvani pojedini utisci u poetskim, proznim i dramskim tekstovima.
- Razvijanje sposobnosti oblikovanja smislenog sadržaja, prepoznavanje kompozicionih cjelina; stvaranje plana. Zapažanje činilaca koji u raznim situacijama djeluju na postupke glavnih junaka (spoljašnje i društvene okolnosti, unutrašnji podsticaji – osjećanja, namjere, želje).
- Kazivanje napamet naučenih poetskih i proznih cjelina i odlomaka. Scenske improvizacije.

Književnoteorijski pojmovi

Lirika

- Narodna poezija; lirske i epske pjesme – osnovna obilježja;
- narodna balada – na nivou prepoznavanja;
- umjetnička lirska pjesma – osnovna obilježja;
- stilska sredstva: poređenje i epitet;
- osnovni motiv i sporedni motivi u lirskoj pjesmi;
- pjesničke slike: vizuelni i akustični elementi u pjesničkoj slici;
- pjesnička slika izražena bojom i zvukom.

Epika

- Zapažanje i oblikovanje teme i ideje u književnom djelu;
- fabula i kompozicija u književnom djelu;
- karakterizacija likova u književnom djelu;
- uočavanje karakterističnih dijelova teksta, rečenica i riječi kojima se direktno izražava osnovna misao, piščevi stavovi i stavovi likova;
- izbor karakterističnih mjesta u tekstu: opis lika, dijalog, mjesto i vrijeme radnje, pojačavanje dinamičnosti i humora u tekstu;
- razlikovanje govora pripovjedača i govora likova; dijalog i monolog;
- priča i roman – razlike;
- roman za djecu – osnovna obilježja;
- zapažanje logičkih cjelina u kompoziciji teksta.

Funkcionalni pojmovi

Podsticanje učenika da shvataju i usvajaju pojmove: glavno, sporedno, mašta, zbilja, utisak, raspoloženje, interesovanje, okolnost, situacija, ispoljavanje; podstrek, uslov, poređenje, procjenjivanje, tvrdnja, dokaz, zaključak; divljenje, oduševljenje, ljubav (prema čovjeku, domovini, radu, prirodi); privlačnost, iskrenost, pravičnost, plemenitost.

KULTURA IZRAŽAVANJA

Osnovni oblici usmenog i pismenog izražavanja

Prepričavanje:

- prepričavanje teksta sa promjenom gramatičkog lica;
- prepričavanje bez obaveznog sastavljanja plana;
- prepričavanje s usmjerenjem na sažimanje teksta.

Pričanje:

- pričanje na osnovu datih tematskih riječi;
- nastavljanje priče inspirisane datim početkom.

Opisivanje:

- opis pejzaža;
- opis književnog lika.

Izveštavanje:

- izveštavanje o nekom događaju.

Usmena i pismena vježbanja

Ortoepija

Uočavanje naglašenih i nenaglašenih riječi: vježbe u izgovaranju akcenatskih cjelina. Vježbe za otklanjanje grešaka koje se javljaju u govoru učenika.

Izgovor svih suglasnika i glasovnih grupa u skladu sa književnojezičkom normom č, ć, dž, đ, h; -je i -ije; -ds - (ljudskih), -io, -ao itd. Vježbe za otklanjanje grešaka koje se javljaju u govoru i pisanju učenika.

Uočavanje diferencijalne (distinktivne) funkcije akcenta u riječima istog glasovnog sastava, a različitog akcenta.

Ortoepske vježbe:

Uježbavanje pravilnog izgovora riječi, iskaza, rečenica, kratkih narodnih umotvorina (poslovice, brzalice, zagonetki, pitalica, kraćih tekstova); slušanje zvučnih zapisa, kazivanje napamet lirskih i epskih tekstova; snimanje kazivanja i čitanja, analiza snimka i vrednovanje.

Diktati: sa dopunjavanjem, izborni, slobodni, kontrolni diktat; autodiktat.

Leksičke i semantičke vježbe: građenje riječi – formiranje porodica riječi; iznalaženje sinonima i antonima, uočavanje semantičke funkcije akcenta; neknjiževne riječi i tuđice – njihova zamjena jezičkim standardom; osnovno i preneseno značenje riječi.

Sintaksičke i stilske vježbe: sastavljanje i pisanje rečenica prema posmatranim predmetima, slici i zadanim riječima; sastavljanje i pisanje pitanja o tematskoj cjelini u tekstu, na slici, u filmu, pozorištu.

Prepisivanje rečenica u cilju savladavanja pravopisnih pravila i usavršavanja tehnike pravilnog, urednog i čitkog pisanja latiničnim i ćirilničnim pismom.

Vježbe za bogaćenje rječnika i traženje pogodnog izraza.

Uočavanje i otklanjanje beznačajnih pojedinosti i suvišnih riječi u tekstu i govoru. Otklanjanje nejasnosti i dvosmislenosti.

Uježbavanje tehnike izrade pismenog sastava: analiza teme, određivanje njenog težišta; posmatranje, uočavanje i izbor građe; raspoređivanje pojedinosti; elementi kompozicije.

Osam domaćih pismenih zadataka i njihova analiza na časau.

Četiri školska pismena zadatka – dva u prvom i dva u drugom polugodištu. Jedan čas za izradu i dva časa za analizu zadataka i pisanje poboljšane verzije sastava.

MEDIJSKA KULTURA

- Izražajna sredstva filmskog/pozorišnog djela: kadar, montaža, muzika, dijalog u filmu ili pozorišnoj predstavi.
- Film – književno djelo – pozorište – uočavanje sličnosti razlika.
- Razumijevanje filmskog djela (ekrana/filma i televizije).
- Povezivanje kadrova po sjećanju (sposobnost identifikacije mjesta i vremena, likova i objekata radnji, povezanost radnji, odnosa i sukoba među likovima).

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA

Čitanje i pisanje

U četvrtom razredu osmogodišnje osnovne škole čitanje je u funkciji razumijevanja sadržaja, doživljaja i estetskih vrijednosti teksta (misli se na tekstove štampane latinicom i ćirilicom).

Važno je insistirati na pravilnom čitanju štampanih i pisanih slova latinice i ćirilice, voditi računa o pravilnosti, brzini i izražajnosti čitanja. U četvrtom razredu učenici treba da samostalno čitaju nepoznate tekstove i da brzo pronalaze važne informacije.

Izražajno čitanje njeguje se sistematski, uz stalno povećavanje zahtjeva i nastojanje da se što potpunije iskoriste sposobnosti učenika za postizanje visokog kvaliteta u vještini čitanja. Vježbanja u izražajnom čitanju izvode se planski i uz solidno nastavnikovo i učenikovo pripremanje. U okviru svoje pripreme nastavnik blagovremeno odabira pogodan tekst i studiozno proučava one njegove osobenosti koje utječu na prirodu izražajnog čitanja. U skladu sa misaono-emotivnim sadržajem teksta, nastavnik zauzima odgovarajući stav i određuje situacionu uslovljenost jačine glasa, ritma, tempa, intonacije, pauza, rečeničnog akcenta i glasovnih transformacija. Pri tome se povremeno služi audio snimcima uzornih interpretativnih čitanja.

Izražajno čitanje uvježbava se na tekstovima različite sadržine i oblika; koriste se lirski, epski i dramski tekstovi u prozi i stihu, u narativnom, deskriptivnom, dijaloškom i monološkom obliku. Posebna pažnja posvećuje se emocionalnoj dinamici teksta, njegovoj dramatičnosti i govorenju iz perspektive pisca i pojedinih likova.

U odjeljenju treba obezbijediti odgovarajuće uslove za izražajno čitanje i kazivanje – učenicima u ulozi čitača i govornika valja obezbijediti mjesto ispred odjeljenjskog kolektiva, u odjeljenju stvoriti dobru slušalačku publiku, zainteresovanu i sposobnu da kritički i objektivno procjenjuje kvalitet čitanja i kazivanja. Posredstvom audio snimka, učenicima povremeno treba omogućiti da čuju svoje čitanje i da se kritički osvrću na svoje umijanje. Na časovima obrade književnih djela primjenjivat će se učenička iskustva u izražajnom čitanju, uz stalno nastojanje da svi oblici govornih aktivnosti budu korektni i uvjerljivi. Čitanje u sebi je najproduktivniji oblik stjecanja znanja pa mu se u nastavi poklanja posebna pažnja. Ono je uvijek usmjereno i istraživačko; pomoću njega se učenici osposobljavaju za svakodnevno stjecanje informacija i za učenje.

Vježbe čitanja u sebi neposredno se uklapaju u ostale oblike rada i uvijek su u funkciji svestranijeg stjecanja znanja i razumijevanja ne samo književnog djela, već i svih osmišljenih tekstova.

Primjena tekst metode u nastavi podrazumijeva vrlo efikasne vježbe za savladavanje brzog čitanja u sebi s razumijevanjem i doprinosi razvijanju sposobnosti učenika da čitaju fleksibilno, da usklađuju brzinu čitanja sa ciljem čitanja i karakteristikama teksta koji čitaju.

Kvalitet čitanja u sebi podstiče se prethodnim usmjeravanjem učenika na tekst i davanjem odgovarajućih zadataka, a potom i obaveznim provjeravanjem razumijevanja pročitano teksta, odnosno ostvarenja dobijenih zadataka. Informativno, produktivno i analitičko čitanje najuspješnije se podstiče samostalnim istraživačkim zadacima koji se učenicima daju u pripremnom postupku za obradu teksta ili obradu sadržaja iz gramatike i pravopisa. Tim putem se unapređuje logika i brzina čitanja, a naročito brzina shvatanja pročitano teksta, čime se učenici osposobljavaju za samostalno učenje.

Na ovom nivou potrebno je da se insistira na razvijanju sposobnosti izražavanja misli, osjećanja, stavova logički strukturiranim i gramatički tačnim rečenicama uz uvažavanje kompozicijskih cjelina u pisanom radu. Posebno je važno da se tokom četvrtog razreda, u okviru ove oblasti, usavršava tehnika pisanja i estetska strana rukopisa.

Književnost

Osnovni zadatak ovog nastavnog područja je insistiranje na razvijanju receptivskih sposobnosti, osjetljivosti za umjetničko kazivanje, obogaćivanje emotivnog svijeta, smisla i sposobnosti za prepoznavanje i izražavanje ljepote riječima.

Sa obradom teksta počinje se poslije uspješnog interpretativnog čitanja naglas i čitanja u sebi. Književnumjetničko djelo se čita, prema potrebi i više puta, sve dok ne izazove odgovarajuće doživljaje i utiske koji su neophodni za dalje upoznavanje i proučavanje teksta. Razni oblici ponovljenog i usmjerenog čitanja djela u cjelini, ili njegovih odlomaka, obavezno će se primjenjivati u obradi lirске pjesme i kraće proze.

Pri obradi teksta primjenjivat će se u većoj mjeri jedinstvo analitičkih i sintetičkih postupaka i gledišta. Značajne pojedinosti, elementarne slike, ekspresivna mjesta i stilsko-jezički postupci neće se posmatrati kao usamljene vrijednosti, već ih treba sagledavati kao funkcionalne dijelove viših cjelina i tumačiti u prirodnom sadejstvu s drugim umjetničkim činocima. Književnom djelu pristupa se kao složenom i neponovljivom organizmu u kome je sve uslovljeno uzročno-posljedičnim vezama, podstaknuto životnim iskustvom i uobličeno stvaralačkom maštom.

Metodika nastave književnosti već nekoliko decenija, teorijski i praktično, razvija i stalno usavršava nastavnika i učenika istraživački, pronalazački i stvaralački odnos prema književnumjetničkom djelu. Književnost se u školi ne predaje i ne uči, već čita, usvaja, u njoj se uživa i o njoj raspravlja. To su putevi da nastava književnosti širi učenikove duhovne vidike, razvija istraživačke i stvaralačke sposobnosti učenika, kritičko mišljenje i umjetnički ukus, pojačava i kultivše literarni, jezički i životni senzibilitet.

Moderna i savremena organizacija nastave maternjeg jezika i književnosti podrazumijeva aktivnu ulogu učenika u nastavnim procesima. U savremenoj nastavi književnosti učenik ne smije biti pasivni slušalac koji će u određenom trenutku reproducirati „naučeno gradivo“, odnosno nastavnikova predavanja, već aktivni subjekat koji istraživački, stvaralački i satvorački učestvuje u proučavanju književnumjetničkih ostvarenja.

Učenikova aktivnost treba da svakodnevno prolazi kroz sve tri radne etape; prije časa, u toku časa i poslije časa. U svim etapama učenik se mora sistematski navikavati da u toku čitanja i proučavanja djela samostalno rješava brojna pitanja i zadatke, koji će ga u punoj mjeri emocionalno i misaono angažirati, pružiti mu zadovoljstvo i pobuditi istraživačku radoznalost. Takvi zadaci bit će najmoćnija motivacija za rad što je osnovni uslov da se ostvare predviđeni interpretativni dometi. Nastavnik valja da postavi zadatke koji će učenika podsticati da uočava, otkriva, istražuje, procjenjuje i zaključuje. Nastavnikova uloga jeste u tome da osmišljeno pomogne učeniku tako što će ga podsticati i usmjeravati, nastojeći da razvija njegove individualne sklonosti i sposobnosti, kao i da adekvatno vrednuje učeničke napore i rezultate u svim oblicima tih aktivnosti.

Proučavanje književnumjetničkog djela u nastavi je složen proces koji započinje nastavnikovim i učenikovim pripremanjem (motivisanje učenika za čitanje, doživljavanje i proučavanje umjetničkog teksta, čitanje, lokalizovanje umjetničkog teksta, istraživački pripremni zadaci) za tumačenje djela, svoje najproduktivnije vidove dobija u interpretaciji književnog djela na nastavnim časovima, a u oblicima funkcionalne primjene stječenih znanja i umijanja nastavlja se i poslije časa: u produktivnim obnavljanjima znanja o obrađenom nastavnim gradivu, u poredbenim izučavanjima književnumjetničkih djela i istraživačko-interpretativnim pristupima novim književnumjetničkim ostvarenjima. Središnje etape procesa proučavanja književnumjetničkog djela u nastavi jesu metodološko i metodičko zasnovanje interpretacije i njeno razvijanje na nastavnim časovima.

Učenike treba navikavati na to da svoje utiske, stavove i sudove o književnom djelu podrobnije dokazuju činjenicama iz samoga teksta i tako ih osposobljavati za samostalan iskaz, istraživačku djelatnost i zauzimanje kritičkih stavova prema proizvoljnim ocjenama i zaključcima.

Na časovima lektire primjenjuju se isti nastavni postupci kao u interpretaciji književnog teksta. Usmenom analizom pročitano djela uočavaju se, ponavljaju i sistematiziraju tekstovi obrađeni na časovima interpretacije književnog teksta, s povećanim zahtjevima u osamostaljanju učenika. Učenicima možemo dati neki podatak više o pročitano djelu ili autoru, ali ih ne smijemo opterećivati zahtjevnim pojmovima.

Učenicima je potrebno dati kraća uputstva za vođenje pisanih pribilješki kojima će se koristiti u razgovoru o pročitano djelu.

Književni pojmovi

Književne pojmove učenici će upoznavati uz obradu odgovarajućih tekstova i pomoću osvrta na prethodno čitalačko iskustvo. Tako će se, na primjer, tokom obrade neke rodoljubive pjesme, a uz poredbeni osvrt na dvije-tri ranije pročitane pjesme iste vrste, razvijati pojam rodoljubive pjesme i stjecati saznanje o toj lirskoj vrsti. Upoznavanje metafore bit će pogodno tek kada su učenici u prethodnom i predteorijskom postupku otkrivali izražajnost izvjesnog broja metaforičkih slika, kad neke od njih već znaju napamet i nose ih kao umjetničke doživljaje. Jezičko-stilskim izražajnim sredstvima prilazi se s doživljajnog stanovišta; polaziti će se od izazvanih umjetničkih utisaka i estetičke sugestije, pa će se potom istraživati njihova jezičko-stilska uslovljenost.

Funkcionalni pojmovi

Funkcionalni pojmovi se ne obrađuju posebno, već se u toku nastave ukazuje na njihovu primjenu značenja. Učenici ih spontano usvajaju u procesu rada, u tekucim informacijama na časovima, a uz paralelno prisustvo riječi i njome označenog pojma. Potrebno je samo podsticati učenike da navedene riječi (a i druge slične njima) razumiju i shvate i da ih primjenjuju u odgovarajućim situacijama. Ako, na primjer, na zahtjev da se uoče i objasne okolnosti koje utječu na ponašanje nekog lika, učenik navede te okolnosti, onda je to znak (i provjera) da je taj pojam i odgovarajuću riječ shvatio u punom značenju.

U usmenom i pismenom izražavanju uzgredno će se provjeravati da li učenici pravilno shvataju i upotrebljavaju riječi: uzrok, uvjet, situacija, poruka, odnos i sl. Tokom obrade književnih djela, kao i u okviru govornih i pismenih vježbi, nastojat će se da učenici otkrivaju što više osobina, osjećanja i duševnih stanja pojedinih likova, pri čemu se te riječi bilježe i tako spontano bogati rječnik funkcionalnim pojmovima.

Jezik (gramatika, ortografija, ortoepija)

Gradivo iz gramatike raspoređeno je tako da je izbjegnuto ponavljanje. Ponavljanje gradiva iz prethodnih razreda nije potpuno negirano, ali će se primjenjivati samo kao vid nastavnog principa: povezivanja neobrađenog i nepoznatog gradiva sa obrađenim i poznatim. Taj princip morao je doći do izražaja u programskim cjelinama značajnim za odgojno-obrazovni rad. Pošto se obrada pojedinih programskih cjelina zaokružuje u pojedinim razredima, predviđeno je, radi održavanja kontinuiteta u znanjima učenika, ponavljanje takvog gradiva.

Pravopis se savlađuje putem sistematskih vježbanja elementarnih i složenih koje se organiziraju često, raznovrsno i različitim oblicima pismenih vježbi. Pored toga, učenike vrlo rano treba upućivati na služenje pravopisom i pravopisnim rječnikom (školsko izdanje).

Vježbe za usvajanje i utvrđivanje znanja iz gramatike do nivoa njegove praktične primjene u novim govornim situacijama proističe iz programskih zahtjeva, ali su u velikoj mjeri uslovljene konkretnom situacijom u odjeljenju - govornim odstupanjima od književnog jezika, kolebanjima, greškama koje se javljaju u pismenom izražavanju učenika. Stoga se sadržaj vježbanja u nastavi jezika mora određivati na osnovu sistematskog procjenjivanja govora i pisanja učenika. Tako će nastava jezika biti u funkciji osposobljavanja učenika za pravilno komuniciranje savremenim književnim bosanskim jezikom.

U nastavi gramatike izrazito su funkcionalni oni postupci koji uspješno suzbijaju učenikovu misaonu inertnost, a razvijaju radoznalost i samostalnost učenika, što pojačava njihov istraživački i stvaralački odnos prema jeziku. Navedena usmjerenja nastavnog rada podrazumijevaju njegovu čvrstu vezanost za životnu, jezičku i umjetničku praksu, odnosno za odgovarajuće tekstove i govorne situacije. Zbog toga je ukazivanje na određenu jezičku pojavu na izolovanim rečenicama, istrgnutim iz konteksta, označeno kao izrazito nepoželjan i

nefunkcionalan postupak u nastavi gramatike. Usamljene rečenice, lišene konteksta, postaju mrtvi modeli, podobni da se formalno kopiraju, uče napamet i reproduciraju, a sve to sprečava svjesnu aktivnost učenika i stvara pogodnu osnovu za njihovu misaonu inertnost.

Savremena metodika nastave ističe niz saodnosnih metodičkih radnji koje valja primijeniti u nastavnoj obradi programskih jedinica iz jezika i koje omogućuju da svaki cjelovit saznanjajni put, počev od onog koji je uokviren školskim časom, dobije svoju posebnu strukturu.

Obrada novih nastavnih (programskih) jedinica podrazumijeva primjenu sljedećih metodičkih radnji:

- Korištenje pogodnog polaznog teksta (jezičkog predloška) na kome se uviđa i objašnjava odgovarajuća jezička pojava. Najčešće se koriste kraći umjetnički, naučno-popularni i publicistički tekstovi, a i primjeri iz pisanih radova učenika.

- Korištenje iskaza (primjera iz prigodnih, tekućih ili zapamćenih) govornih situacija.

- Podsticanje učenika da polazni tekst doživi i shvate u cjelini i pojedinostima.

- Utvrđivanje i obnavljanje znanja o poznatim jezičkim pojavama i pojmovima koji neposredno doprinose boljem i lakšem shvatanju novog gradiva. (Obično se koriste primjeri iz poznatog teksta.)

- Upućivanje učenika da u tekstu, odnosno u zapisanim iskazima iz govorne prakse, uočavaju primjere jezičke pojave koja je predmet saznavanja.

- Najavljivanje i bilježenje nove nastavne jedinice i podsticanje učenika da zapaženu jezičku pojavu istraživački sagledaju.

- Saznavanje bitnih svojstava jezičke pojave (oblika, značenja, funkcije, promjene, izražajnih mogućnosti...).

- Sagledavanje jezičkih činjenica (primjera) sa raznih stanovišta, njihovo uspoređivanje, opisivanje i klasificiranje.

- Definiiranje jezičkog pojma; isticanje svojstva jezičke pojave i učenih zakonitosti i pravilnosti.

- Prepoznavanje, objašnjavanje i primjena saznatog gradiva u novim okolnostima i u primjerima koje navode sami učenici (neposredna dedukcija i prvo vježbanje).

- Utvrđivanje, obnavljanje i primjena stječenog znanja i umijanja (dalja vježbanja, u školi i kod kuće).

Navedene metodičke radnje međusobno se dopunjuju i prožimaju, a ostvaruju se u sukcesivnoj i sinhronoj postavi. Neke od njih mogu biti ostvarene prije nastavnog časa na kome se razmatra određena jezička pojava, a neke i poslije časa. Tako, na primjer, dobro je da tekst na kome se usvaja gradivo iz gramatike bude ranije upoznat, a da pojedine jezičke vježbe budu predmet učeničkih domaćih zadataka.

Što se tiče ortopedije i ortografije predviđeno je da se gradivo iz ove oblasti obrađuje i uvježbava kao sastavni dio rada na gramatičkom gradivu (pisanje vlastitih imenica radi se uz rad na imenicama, pravopisna pravila o pisanju pridjeva uz pridjeve...).

Kultura izražavanja

Ovo područje predstavlja didaktičko metodički strukturiran sistem vježbi za osposobljavanje učenika da svoje misli, želje, namjere i osjećanja, što logičnije, te gramatički i stilski što pravilnije izražavaju u usmenoj i pisanoj formi.

Nastava kulture izražavanja, prema tome, predstavlja sistem vježbi u kome se učenici osposobljavaju da znanja, umijeća i navike stječene u nastavi gramatike, u nastavi književnosti, kao i u nastavi drugih predmeta, a koji doprinose bogaćenju učeničkog logičkog mišljenja i jezičkog izraza, primjene u usmenom i pisanoj izražavanju.

Osnovni oblici usmenog i pismenog izražavanja u mlađim razredima predstavljaju temeljne programske sadržaje za stjecanje, usavršavanje i njegovanje valjane i pouzdane jezičke kulture najmlađeg učenika. Neki od tih oblika (prepričavanje, pričanje) prisutni su i u prethodnim ispitivanjima djece za upis u školu što znači da na njih valja gledati kao na jezičko iskustvo koje polaznici u izvjesnoj mjeri već posjeduju. Otuda i potreba da se sa usavršavanjem i njegovanjem tih osnovnih oblika govornog komuniciranja otpočne i prije formalnog opismenjanja učenika.

Da bi se zadaci nastave iz bosanskoga jezika i književnosti ostvarivali što funkcionalnije i u nastavi kulture izražavanja, ovo područje je iz didaktičko-metodičkih razloga podijeljeno na oblike izražavanja: prepričavanje, pričanje i opisivanje.

Prepričavanje raznovrsnih sadržaja predstavlja najjednostavniji način učeničkog jezičkog ispoljavanja u nastavnim okolnostima. I dok se u pomenutim prethodnim ispitivanjima, kao i u pripremama za usvajanje početnog čitanja, reproduciranju određenih sadržaja pristupa slobodno, već od kraja tzv. bukvarske nastave pa nadalje valja mu pristupiti planski, osmišljeno i kontinuirano. To znači, najprije, da se unaprijed zna (a to se definiše u operativnim planovima rada učitelja) koje će sadržaje učenik prepričavati u nastavnim okolnostima. Njihov izbor treba da obuhvati ne samo tekstove, i ne samo one iz čitanki, već i iz drugih medijskih oblasti (štampa, pozorište, film, radio, televizija i sl.). Potom, učenike valja blagovremeno motivirati, podsticati i usmjeravati na ovaj vid jezičkog izražavanja, a to znači – omogućiti im da se samostalno pripreme za prepričavanje, ali u koje će istovremeno biti integrirani i odgovarajući programski zahtjevi.

Pričanje u odnosu na prepričavanje jeste složeniji oblik jezičkog izražavanja učenika, jer dok je prepričavanje uglavnom reproduciranje pročitano, odslušano ili viđenog sadržaja, pričanje predstavlja osoben vid stvaralaštva koje se oslanja na ono što je učenik doživio ili proizveo u svojoj stvaralačkoj mašti. Zato pričanje traži poseban intelektualni napor i jezičku izgrađenost, te učenika svestrano angažira: u izboru tematske građe i njenih značajnih pojedinosti, u komponovanju odabranih detalja i u načinu jezičkog uobličavanja svih strukturnih elemenata priče. Metodički pristup ovom značajnom obliku usavršavanja i njegovanja učenike jezičke kulture u osnovi je isti kao i kod prepričavanja (valjano funkcionalno lokaliziranje u planovima rada, osmišljeno povezivanje sa srodnim sadržajima iz ostalih predmetnih područja, a naročito sa čitanjem i tumačenjem teksta, osmišljeno i inventivno motivisanje, usmjeravanje i podsticanje učenika da u pričanju ostvare što svestraniju misaonu i jezičku perspektivu, umješno vrednovanje učeničkih domaćaja u pričanju i dr.). Posebno treba voditi računa o tome da pričanje u funkciji čitanja i tumačenja teksta (u tzv. uvodnom dijelu časa) ne preraste u shematizirano i površno nabiranje/imenovanje određenih pojavnosti, a da se pri tom zanemari individualni pristup učenika datoj predmetnosti, te da izostane stvaranje priče kao cjelovite mentalne predstave, dovoljno prepoznatljive i valjano misaono i jezički uobličene. Pričanje, koliko god bilo izazovno u svim svojim segmentima za jezičko ispoljavanje najmlađih učenika, načelno valja realizirati kao dio šireg nastavnog konteksta u kome će se saodnosno i funkcionalno naći i drugi oblici jezičkog izražavanja, a naročito opisivanje.

Opisivanje jeste najsloženiji oblik jezičkog izražavanja na nivou najmlađih razreda. Ono je manje ili više zastupljeno u svakodnevnom govoru, jer je neophodno za jasno predstavljanje suštinskih odnosa između predmeta, stvari, bića i drugih pojmova i pojava u svakoj životnoj situaciji. Jer, dok je za prepričavanje osnova određeni sadržaj, za pričanje podsticaj neko događanje, doživljaj, dotle za opisivanje nisu neophodne neke posebne okolnosti, već se ono koristi kad god se dođe u dodir sa pojavnostima koje u svakodnevnom jezičkom komuniciranju mogu skrenuti pažnju na sebe. No, zbog brojnih uzrasnih ograničenja u radu sa najmlađim učenicima, ovoj vrsti jezičkog komuniciranja valja pristupiti posebno odgovorno i uz naročito poštovanje principa nastavne uslovnosti i postupnosti u zahtjevima: osposobljavanje učenika da pažljivo posmatraju, uočavaju, otkrivaju, zapažaju, uspoređuju, pa tek onda datu predmetnost da misaono zaokruže i jezički uobliče. Kako se opisivanje vrlo često dovodi u blisku vezu sa čitanjem i tumačenjem teksta (naročito književnoumjetničkog) to je potrebno stalno usmjeravati učeničku pažnju na ona mjesta u takvim tekstovima koja obiluju opisnim elementima, a posebno kada se opisuju predmeti, enterijer, biljke i životinje, književni likovi, pejzaž i sl., jer su to i najbolji obrasci za spontano usvajanje opisivanja kao trajne vještine u jezičkom komuniciranju. Pošto je za opisivanje potreban veći misaoni napor i duže vrijeme za ostvarenje duže zamisli – valja prednost dati pismenoj formi opisivanja nad usmenom. Ostali opći metodički pristupi ovom značajnom obliku jezičkog izražavanja isti su ili slični kao i kod prepričavanja i pričanja (od planiranja, preko realizacije planiranih aktivnosti, do vrednovanja postignutog i funkcionalnog povezivanja sa srodnim sadržajima kakvi su i usmena i pismena vježbanja za stjecanje, usavršavanje i njegovanje jezičke kulture učenika).

Vježbe izražavanja izvode se u obliku usmenih i pisanih vježbi. Vježbe usmenog izražavanja sadrže određeni nastavni rad, razmatranje teksta (kao uzorka) u kome je primijenjen konkretan oblik izražavanja, upoznavanje učenika s tim oblikom izražavanja, zatim rad kojim se učenici pripremaju za uspješno samostalno pisano izražavanje u određenom obliku. Tekst se može uzeti iz odgovarajućih udžbenika, literature i listova za djecu. Vježbi pisanog izražavanja prethodi vježba usmenog izražavanja izuzev kada je u pitanju periodično provjeravanje pismenosti učenika u odabranom obliku izražavanja.

Oblici vježbi izražavanja dati su u programu postupno: od lakših ka težim, od jednostavnijih ka složenijim i od rjeđih ka češćim u komuniciranju s ljudima.

Svaka od programiranih vježbi planira se i ostvaruje u onom nastavnom kontekstu u kome se javlja potreba za funkcionalnim usvajanjem

date jezičke pojave ili utvrđivanja, obnavljanja ili sistematiziranja znanja i primjene tih znanja u konkretnoj jezičkoj situaciji. To znači da se, načelno, sve te ili njima slične vježbe ne realiziraju na posebnim nastavnim časovima već se planiraju u sklopu osnovnih oblika jezičkog izražavanja (prepričavanje, pričanje, opisivanje) ili odgovarajućih programskih sadržaja ostalih predmetnih područja (čitanje i tumačenje teksta, gramatika i pravopis, osnove čitanja i pisanja). Upravo u osmišljenim saodnosnim postavkama ta vježbanja višestruko utječu na podizanje nivoa učeničke jezičke kulture.

Medijska kultura

Rad na ovom području ne počiva samo na verbalnom savladavanju elemenata filmske tehnike, radio emisija i štampe, nego na gledanju i analizi filmova, emisija i štampe. U tu svrhu u programu su jasno formulirani i određeni zahtjevi koji polaze od analize sadržajnih i formalnih elemenata doživljaja i razumijevanja pojedinih segmenata medijske kulture i do usvajanja osnovnih pojmova iz navedenih oblasti. To bi bio najefikasniji put u ostvarenju elementarne medijske naobrazbe.

СРПСКИ КАО НЕМАТЕРЊИ ЈЕЗИК

Циљ и задаци

Циљ nastave српског језика јесте да ученици продуктивно овладају српским језиком у оквиру предвиђене језичке и лексичке грађе, да упознају елементе културе народа који говоре тим језиком и оспособе се за споразумевање, дружење и зближавање са припадницима већинског народа и других националности.

Задаци nastave српског језика јесу да ученици:

- продуктивно овладају говорним језиком у оквиру основних језичких структура и речника од око 2000/3000¹ фреквентних речи и израза;
- разумеју саговорника и усмена излагања о темама из свакодневног живота;
- усвајају правилан изговор и интонацију при усменом изражавању и читању;
- оспособљавају се за разговор о темама из свакодневног живота;
- савладају два српска писма и основе правописа ради коректног писменог изражавања у границама усвојених језичких структура и лексике;
- упознају елементарне законитости српског језика;
- разумеју текстове различитог жанра у оквиру предвиђене тематике;
- упознају се са основним карактеристикама културе народа чији језик уче;
- стичу навике самосталног коришћења речника и језичких приручника и оспособе се за информисање, образовање и самообразовање на српском језику;
- развију интересовања и мотивацију за учење српског језика и тако стекну већу комуникативну компетенцију и способност размишљања на њему.

ЧЕТВРТИ РАЗРЕД

Оперативни задаци

Ученици треба да:

- усвоје предвиђене језичке структуре и око 250/400/ нових лексичких јединица и израза;
- разумеју на слух више повезаних реченица и варирају познату садржину (на пример: промена времена, лица, рода, броја, места, радње и сл.);
- оспособе се за спонтан разговор о предвиђеним темама у оквиру одређене језичке и лексичке грађе и за дуже монолошко излагање у односу на претходни разред;
- усвоје друго српско писмо (ћирилица или латиница у зависности од усвојеног писма у III разреду);
- даље вежбају технику гласног читања текстова различитог жанра и уводе се у информативно читање или читање у себи;
- оспособе се за писмено изражавање у оквиру обрађених садржаја;
- користе основна правописна правила чија је употреба идентична у језику ученика;
- усвоје граматичку терминологију српског језика користећи стечена граматичка знања из матерњег језика.

ТЕМАТИКА

Школа: наставни предмети, распоред часова, одмор, другови; омиљени спортови; празници, прослава државних празника, школске свечаности; догађаји из живота ученика; суделовање у активностима друштвених дечјих организација у школи; школа у природи.

Породица и дом: лична интересовања чланова породице, чланови шире породице; прослава рођендана, припреме за дочек гостију, поклони; одлазак на излет, летовање и зимовање; болести и лечење, амбуланта или болница, апотека.

Град и село: у дому културе; на реци; акције уређења града и села.

Свакодневни живот: ситуације из свакодневног живота, у самопослузи, у млечном ресторану, у послатичарници; цртани филм.

Комуникативне функције: позивање у госте, прихватање и неприхватање позива; честитање, исказивање добрих жеља, захваљивања, допадања, недопадања; предлагање и подстицање да се нешто заједно уради; изрицање забране.

ЈЕЗИЧКА МАТЕРИЈА

Именовање предмета и бића

Увежбавање образаца из претходних разреда. У функцији субјекта треба увежбавати две или више именица различитог рода. У функцији глаголског дела предиката увежбавати помоћни глагол у футуру без исказаног субјекта.

Уводити атрибуте уз именицу мушког рода на -а.

Обрасци:

Ана и Милица су биле ученице.

Биле су ученице.

Марија и Иван су били (ће бити) ученици.

Бићу ученик.

Мој деда је био поштар.

/У функцији субјекта и именског дела предиката треба увежбавати именице на -лац, -ац, у оба броја.

Образи:

Овај читалац је ученик.

Ови читаоци су ученици.

Иванка је руководилац.

Јелена и Јован су (били) руководиоци.

Он је (ће бити) писац.

Они су (ће бити) писци.

Исказивање радње

Даље увежбавање образаца из претходних разреда.

У функцији субјекта треба увежбавати две именице различитог рода, а у функцији предиката облике перфекта. Обратити пажњу на слагање субјекта и радног глаголског придева у роду.

У функцији предиката увежбавају се облици футура без исказаног субјекта.

Поред правих и узајамно-повратних глагола, увежбавати и остале глаголе са морфемом где она не значи себе.

Увежбавање употребе глагола са непотпуним значењем (допуна у инфинитиву, односно да + презент).

И даље радити на уочавању разлика у глаголском виду и на његовој одговарајућој употреби.

Обрасци:

Писали сте задатке.

Написали сте задатке.

Она ће седети.

Она ће сести.

Јованка и Стеван су разговарали.

Отац и дете су разговарали.

Мама и дете су разговарали.

Читаћу.

Ићи ћете.

Он жели (може, мора, сме, мисли, воли и др.) путовати.

Он жели (хоће, треба и др.) да путује.

Исказивање особине предмета и бића и припадања

И даље увежбавање образаца из претходних разреда.

У функцији субјекта треба увежбавати именице женског рода на сугласник.

Уз придев у функцији именског дела предиката треба увежбавати одредбе за меру и степен: врло, мало, потпуно, сасвим и др.

Исказивање именског дела предиката редним бројем и конструкцијом за поређење; као + номинатив именице.

Обрасци:

Црвени аутомобил је њихов.

Пећ је стара.

Свечаност је била велика.

Јабукe су потпуно зреле.

Села су била сасвим пуста.

Милан је други.

Анка је друга.

Петар је као Јован.

Исказивање објекта

Даље увежбавање образаца из претходних разреда. Именице мушког рода на -а треба увежбавати са атрибутима у служби објекта. Увежбавати наглашене облике личних заменица.

У функцији објекта треба увежбавати именице у генитиву уз основне бројеве и одредбе за количину (именица, прилог).

Обрасци:

Он је донео белог зеца.

Он је видео малог Луку.

Њега је позвао на рођендан.

Њих нисмо позвали на ужину.

Петар је попио шољу млека.

Јасна је купила два лењира.

Петар је купио четири бојице.

Ученица је купила седам свезака (лењира).

Деда је донео много крушака.

Увежбавање објекта у генитиву једине без одредбе за количину. Обратити пажњу на допуну глагола немати.

Обрасци:

Саша је купио хлеба.

Напио се млека.

Налио је воде у чашу.

Петар нема сестру (сестре).

Ви немате књиге (књигу).

Исказивање намене

Увежбавање образаца из претходних разреда.

У функцији намене треба увежбавати ненаглашене и наглашене облике личних заменица у оба броја.

Обрасци:

Дечак је набрао траву прасету.

Петар му (јој) је дао ужину.

Она нам је показала књиге.

Она ми је донела цвеће.

Теби говори учитељица.

Њој помаже другарица.

Њима је причао наставник.

Вера је мени (нама) причала.

Исказивање просторних односа

У функцији одредбе за место треба и даље увежбавати нове прилоге (на питање куда): овамо, онамо и др. генитив именица и личних заменица са предлозима: изнад, испод, са, из (на питање где, одакле).

Обрасци:

Он долази овамо.

Девојчица иде онамо.

Јован станује испод Петра (испод њега).

Птица лети изнад куће.

Деца се враћају са излета.

Ученици излазе из учионице.

Испод нас је вода.

У функцији одредбе за место треба увежбавати датив са предлозима: према и ка (на питање куда).

Обрасци:

Девојчица плива ка обали.

Воз је јурио према Београду/.

Исказивање молбе, заповести

Увежбавање исказивања заповести, односно молбе речцом нека и облицима презента.

Обрасци:

Нека Зоран обрише таблу.

Редари нека донесу свеске.

/Исказивање заповести конструкцијом да + презент.

Образи:

Да обришеш таблу и да донесеш креду.

Исказивање временских односа

Даље увежбавање обрасца из претходног разреда.

Треба користити нове прилоге за време: **ноћас, вечерас, јутрос, пролетос**, и др. и прецизно одређивати времена речима које значе временске јединице (сат, час, минут).

Обрасци:

У септембру почиње настава.

Ноћас путујемо.

Ја устајем у седам часова.

Час почиње у седам и тридесет (минута).

Ми ручамо у два сата.

Вечерамо у седам сати.

Исказивање начина радње

Поред предлога за начин, за исказивање начина вршења радње треба увежбавати и конструкцију као + номинатив.

Образи:

Петар ради као отац.

Иванка плива као риба.

/У функцији исказивања начина треба увежбавати: инструментал са предлозима и без њих, генитив с предлозима **без, из** и локатив.

/У функцији предиката треба увежбавати облике потенцијала (могућег начина).

Обрасци:

Он је ходао дугим корацима.

Ушли смо у собу са страхом.

Он је то учинио без одобрења.

Петар је викао из свег гласа.

Он је то у шали рекао.

Провели су вече у песми и весељу.

Ја бих путовала.

Ми бисмо ручали.

Они би се купали.

Ви бисте причали/.

Исказивање средства којим се врши радња

Даље увежбавање обрасца из претходног разреда.

Увођење атрибута уз именицу у инструменталу.

Образи:

Јован се игра аутомобилима.

Дечак се игра малим камионом.

Вера се игра малом лутком.

Марија црта нашим (његовим, воденим) бојицама.

Исказивање узајамне и заједничке радње

Даље увежбавање образаца из претходног разреда.

Увежбавање социјативног инструментала личних заменица у оба броја.

Образи:

Наш учитељ разговара са војником (са ученицима).

Она путује са мном.

Павле се такмичи са њим.

Они раде с нама.

ГРАМАТИКА

Терминологија на српском језику за граматичке појмове усвојене у оквиру наставе језика ученика. Увођење граматичке терминологије коју изискују најнеопходнија уопштавања потребна за брже и свесно усвајање језика (проста и сложена реченица; врста речи на тексту; одређивање рода и броја именских речи, препознавање усвојених падежних облика; глаголски облици; садашње, прошло и будуће време, заповедни начин).

Вршити систематизацију из области конгруенције (слагање атрибута с именицом, субјекта и предиката).

ПРАВОПИС

Писање гласова и гласовних скупова карактеристичних за српски језик.

Писање негираних глагола.

Преношење дела речи у нови ред.

Велико слово у писању имена планина, вода.

Састављено и растављено писање речи.

Скраћеница за меру: скраћеница типа: ч., уч., стр., год.

Указивање на принципу фонолошког правописа усвојене језичке грађе.

ГОВОРНЕ ВЕЖБЕ

Даље савладавање правилног изговора.

Примена вежби из претходних разреда са појачаним захтевима и увођење нових.

Препричавање обрађених текстова, на основу плана (датих теза): увођење ученика у састављање плана.

Спонтани разговори у складу са обрађеном језичком и тематском грађом.

Кратко обавештење, извештавање.

Драматизација прикладних садржаја, извођење малих сцена из свакодневних ситуација.

Дидактичке игре за усвајање комуникативних функција.

Причање личних доживљаја и догађања из непосредне околине у дужем монолошком излагању у односу на претходни разред.

ПИСМЕНЕ ВЕЖБЕ

Усвајање другог писма. Примена вежби предвиђени у претходном разреду. Преписивање реченица и краћих обрађених текстова.

Одговори на питање и постављање питања у вези са задатим реченицама.

Препричавање кратког обрађеног текста по задатом плану. Четири писмена задатка у току школске године.

ЧИТАЊЕ

Увежбавање читања првог писма у току првог полугодишта, а у другом полугодишту треба усвојити друго писмо.

Даље неговање технике гласног читања текстова различитог жанра у складу са тематиком.

Увођење ученика у информативно читање или читање у себи, као и увођење у служење речником.

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Програм садржи: циљ, васпитно-образовне задатке, оперативне задатке, тематику са основним облицима комуникације, језичку материју, говорне вежбе, читање (од II разреда). Сви елементи програма су међусобно повезани и тако их треба реализовати.

Задаци наставе садрже: опште захтеве који се односе на квалитет знања, посебне захтеве за развијање и стицање језичких умења и васпитне задатке. Сви делови програма су у складу са задацима наставе и треба да допринесу њиховој реализацији.

Оперативним задацима формулисани су захтеви у погледу обима програмске грађе коју ученици треба да савладају у сваком разреду.

Тематика је дата по разредима са темама и ситуацијама у којима се усваја језик. Она садржи неколико тематских области: **школа, породица и дом, ближе и шире окружење, природа и друштво, актуелне теме, слободно време ученика, из живота младих** и др. Тематика је дата оквирно да би у извесној мери усмеравала наставнике и писце уџбеника приликом избора најфреквентније лексике у оквиру датих подручја.

Уз тематику су дате форме опхођења (поздрављање, обраћање, представљање, молба, захваљивање) почев од најједноставнијих до сложенијих које су потребне за учење аутентичног језика, односно остваривање природне комуникације.

Језичка материја дата је у виду реченичних модела који су конкретизовани. У њима је издвојена она језичка материја која покрива већи део говорног језика. Она је кумулативна јер се нова грађа увек наслања на претходну. Језички модели се из разреда у разред исказују другим језичким и лексичким средствима. Једноставни искази постепено се шире и међусобно комбинују.

У одељку **Граматика** издвојена је језичка грађа која је у функцији бржег савладавања језика на продуктивном нивоу. У граматички се пошло од синтаксе, затим морфологије да би у завршним разредима (VII и VIII) дошло до систематизације знања о језичком систему.

Правопис садржи оне правописне норме које се, мање или више, разликују од оних у правопису матерњег језика ученика.

У програму је дат и **проширени део** који се превасходно тиче садржаја у одељку *Језичка материја*, а у зависности од карактеристика појединих категорија. За његову реализацију у целини или фрагментарно, опредељују се школе на предлог предметног наставника. Обим реализације овог дела програма може да варира од школе до школе, од генерације до генерације, од одељења у истој школи, у зависности од нивоа предзнања ученика на који утиче:

- национални састав средине у којој ученици живе,
- сродност нематерњег језика и језика ученика,
- услови рада у школи и др.

Организација васпитно-образовног рада

У настави српског као нематерњег језика тежиште рада преноси се на ученика: он активно учествује у раду, постаје субјект наставе, а својим залагањем и радом треба да стиче и развија језичка умења, да усваја језик и усвојено знање примењује у комуникацији.

Наставник планира, води и организује наставни процес (одабира садржину рада, лексичку, наставне методе, облике рада, типове и број вежби итд.), координира радом ученика да би се што успешније остваривали постављени задаци.

Настава мора бити постављена тако да се сваком ученику омогући што чешће вербалне активности јер се само говорењем може продуктивно овладати језиком. Необично је важно да се поштује принцип индивидуализације у раду, с обзиром на то да је знање језика веома хетерогено и међу ученицима једног одељења.

Програм је јединствен за све националности. То, међутим, не значи да при његовом остваривању наставник не треба да води рачуна о односу српског језика и језика ученика. Мада не увек, тешкоће ће бити веће уколико су и структурне разлике између два језика веће. Пожељно је да наставник познаје структуру језика ученика, како би тежиште рада (интензивнијим вежбама) усмерио на оне елементе који не постоје у језику ученика, а при чијем усвајању ученици највише греше. Наиме, при учењу српског језика јавља се интерференција матерњег језика јер формирани механизам матерњег језика ученика "тежи да готово неприметно направи шаблоне акцента, изговора и реченичне структуре својствене матерњем језику укоренење још у најранијем детињству". Да би се утицај матерњег језика искључио, настава српског језика организује се без учешћа матерњег језика, **директним методом**, што значи да је језик комуникације на часовима српски.

У реализацији свих задатака наставник треба максимално да мотивише ученике користећи одговарајућа АВ - наставна средства, компакт-диск, магнетофонске траке и касете, апликације за фланелограф, илустрације у уџбенику, слајдове, дија-филм, филм, слике, фотографије, графофолије, слојевите фолије, ТВ - емисије и др. Наставник мора подстицати ученике да се и они ангажују на прикупљању наставних средстава везаних за тему која се обрађује (разгледнице, кеширане слике, чланци из дневне и недељне штампе и сл.).

Наставу нематерњег језика треба повезивати са наставом језика ученика, познавањем природе и друштва, историје, географије, музичке и ликовне културе, техничког образовања и других наставних предмета. Успостављање корелације међу овим предметима неопходно је јер омогућује остваривање обострано ефикаснијих резултата. Наставник, наравно, мора водити рачуна о томе да нове појмове ученик најпре треба да усвоји у настави предмета на свом матерњем језику.

Наставни програм од I до VIII разреда чини целину, али се у њему могу издвојити три етапе: II, III-VI, VII-VIII разред. Свака етапа има своје специфичности.

I етапа (I и II разред)

Приступ у настави овог предмета је у основи оралан. Ученици усвајају основне фонетско-фонолошке одлике језика, артикулацију нових гласова, акценат - место, квалитет и квантитет акцента, ритам и интонацију изјавне, упитне и одричне реченице, основне реченичне структуре и основни реченични фонд од око 500 до 600 (у зависности од реализације и проширеног дела програма) лексичких јединица у оквиру предвиђене тематике; оспособљавају се да разумеју на слух једноставне исказе, да коректно и осмишљено реагују на императивне исказе и питања, оспособљавају се за коришћење и варирање усвојених структура и лексике у краћим дијалозима везаним за познату ситуацију, за самостално описивање слика и ситуација на основу усвојених елемената и да усвоје и правилно употребљавају најосновније облике комуникације предвиђене програмом. Наставник мора подстицати ученике да се спонтано стварају што природније ситуације у учионици које се тематски уклапају у предвиђене садржаје, а које ће бити подстицајне за њихово вербално укључивање.

У II етапи (III-VI разред) наставља се рад на развијању говорних способности ученика: савладавају се елементи изговора, језички модели, који се проширују новим елементима, комбинују се и варирају и нова лексика (900/1600) лексичких јединица; коригују се грешке на свим језичким нивоима; **развијају се још два језичка умења** - читање и писање (прво писмо, чији се графема мање разликују од графема матерњег језика ученика, усваја се у III разреду, а друго се усваја у IV разреду); стичу се језичка знања (граматика од IV разреда) која су у функцији бржег савладавања језика, односно у функцији стицања језичке компетенције; ученици се оспособљавају да користе усвојене језичке моделе и лексичку у дугој дијалогској и монолошкој форми у односу на претходну етапу; оспособљавају се за писмено изражавање, да разумеју на слух компликованије језичке исказе у складу са захтевима програма, да усвоје и правилно користе комуникативне функције, оспособљавају се за самостално читање лектире (од V разреда), упознају се са елементима културе народа који говоре српски, упознају се са најфреквентнијим суфиксима и правописним нормама српског језика (од V разреда).

Увежбавање језичких модела. Да би се ученици оспособили за правилну комуникацију потребно је да савладају предвиђене језичке моделе. Ученик треба да препозна звучну слику предоченог исказа који илуструје језички модел, да га разуме, имитира, репродукује, да га дуготрајним разноврсним вежбама са различитим садржајем аутоматизује. Након аутоматизације језичког модела, ученик ће моћи самостално да састави сопствене исказе, односно у нормалном говорном темпу моћи ће да гради аналогне

структуре са новим конкретним садржајем, стећи ће комуникативну компетенцију, што је и циљ учења језика.

Процес увежбавања језичких модела треба спроводити плански уз доследно поштовање принципа поступности. Језички модели се најпре увежбавају у чистом облику јер ученици треба да усвоје основне моделе у оквиру ограниченог вокабулара.

Модели се усвајају на познатој лексици. У одређени језички модел уноси се само један нови елемент јер би истовремено уношење два непозната елемента (нпр. футур глагола и намену исказану дативом именице и заменице) стварало непотребне тешкоће и успорило би усвајање одређеног језичког модела. Касније се језички модели проширују, комбинују и уводе се у рад нови, сложенији.

Илустроваћемо то на језичком моделу **именовање предмета и бића**. На пример, у обрасцу **Петар је ученик**, који је један од конкретних реализација наведеног модела, може се предикатив ученик заменити другом именицом у номинативу - **дечак, младић, фудбалер, столар** и сл., већ према стварној ситуацији. У нормалном исказу те врсте акценат је на предикативу, јер се њиме открива оно што је ново, њиме се именује лице, а то значи да субјект и глаголска копула морају бити познати ученицима од раније да би схватили ову констатацију, односно да би схватили информацију у целини. У практичном раду предикатив ће се веома често мењати, јер се на почетном ступњу учења веома често врши именоване бића и предмета кад год је потребно савладати неку нову именицу (нпр. **Ово је столица, ово је књига, а то је оловка** и сл.).

Ако се у том језичком моделу жели савладати нова (лексички и морфолошки) копула, субјект и предикатив треба да су познати нпр.:

**је био,
ће бити
...Петар жели постати ученик,
мора бити.**

Субјекат је такође променљив елемент у обрасцу. Место имена **Петар** може се употребити свако друго име или заменица у номинативу, већ према објективној ситуацији. Ако субјект у обрасцу промени род, по правилу мења род и предикатив и зато овај образац може послужити не само за увежбавање нових именица, заменица и помоћних глагола, него и за увежбавање слагања родова.

Непосредни циљ увежбавања овог обрасца јесте усвајање нових речи (именица, помоћни глагол) и нових облика (презент, перфект и футур помоћних глагола) и неких глаголских конструкција у служби глаголске копуле (**жели постати, мора бити, хоће да буде** и сл.).

Коначни циљ увежбавања овог обрасца јесте да ученици стекну способности да у новој говорној ситуацији од нових речи створе исказ аналоган увежаном обрасцу.

Кад год се појави потреба да се именује неко биће или предмет, ученици ће аутоматски активирати у свести језички модел именованја предмета и бића, који се може изразити формулом $C = П$, где је П глаголска копула + именица дакле условном формулом.

$C = П / = к + им.$

Субјект, копула и предикатив су обавезни елементи овог језичког модела. Они морају бити исказани да би исказ био потпун.

Али овакав исказ може имати и необавезне елементе, нпр. атрибут. Пошто се у обрасцу могу јавити две именице, обе могу имати атрибут или чак свака и по више атрибута. Тако се почетни образац попуњава новим елементима како би исказ био потпунији, прецизнији.

Атрибут уз именице у служби предикатива има ту особину да повлачи на себе логички акценат (нпр. **Петар је добар ученик** - у свести и говорног лица и саговорника има у првом реду квалитативну оцену коју даје придев **добар**) и зато не треба журити са додавањем атрибута предикативу ако није аутоматизовано исказивање почетног обрасца.

У томе и јесте предност оваквог рада што се почетна структура која је синтаксичко-семантички и лексичко-морфолошки одређена, обележена, после аутоматизовања навике грађења основног обрасца "отвара" и прима "необавезне" елементе, то се на тај начин проширује, засићује се потребним семантичким квантитетом и улази у говорни процес, заузима место у механизму језика.

Реч је о најпростијој реченичкој структури која служи за именоване бића и предмета, али треба имати на уму да се њоме не савлађује само синтаксичка структура $C = П / = к + п /$, нити се њоме савлађује само нова лексика (именице, показне и личне заменице, помоћни глаголи са непотпуним значењем), него се савлађују и морфолошке категорије (номинатив именица и заменица, три основна глаголска времена и императив, бројна конструкција у служби субјекта и предиката, категорија рода и категорија броја и неки изузеци од општих морфолошких и синтаксичких правила).

Дакле, схематизовање, упрошћавање и укалупљивање израза само је привидно јер се образац у почетном облику јавља само на почетку вежбања, док се не постигне аутоматизација, а касније се попуњава другим елементима, док се не постигне богатство потпуног исказа. За усвајање језичке материје користе се разноврсни **типови вежби манипулативног карактера**. Функција тих вежби је увежбавање, учвршћивање и аутоматизација језичких модела да би се ученици оспособљавали да их самостално користе са различитим садржајем у свакодневной комуникацији.

Манипулативне вежбе су строго контролисане, што значи да при увежбавању појединих језичких елемената, наставник исправља ученика ако греша и поново увежбава несавладану језичку материју док је ученик не усвоји.

У I етапи то су, на пример, вежбе разумевања на слух, орално понављање, одговори на питања, постављање питања, вежбе супституције, вежбе допуњавања, вежбе трансформације реченица (време, лице, број, род), вежбе састављања реченица од датих елемената и датих речи према моделу, вежбе повезивања реченица и др.

Вежбе одговора на питања и постављања питања заузимају централно место при увежбавању језичког модела и доприносе стицању комуникативне компетенције. Од ових вежби треба разликовати питања и одговори који се користе за проверу разумевања текста, разумевања ситуације и лексичких јединица.

Код ових првих вежби свако питање и одговор садржи образац језичког модела који се увежбава. Због тога одговори ученика морају бити потпуни, целовити, што се при провери разумевања текста не захтева увек.

У складу са обимнијим језичким градивом и предзнањем ученика у II етапи, поред наведених, користе се сложенији типови говорних вежби. На пример, варирање модела (додавање синтагматских веза) претварање у други модел, трансформација низа реченица (време, лице, род, број), интеграција реченица и њихово проширивање (скраћивање и др.).

С обзиром на то да ученици у III разреду усвајају прво писмо српског језика и у првом полугодишту IV разреда усвајају друго, у овој етапи користе се и **писмене вежбе манипулативног карактера** којима се, такође, усвајају поједини језички елементи.

Писмене вежбе се везују за претходно орално усвојену садржину. Поред вежби, краћих диктата, допуњавања, супституције, користе се и друге. Од IV разреда организују се вежбе увођења ученика у коришћење речника. Поступно се, у овој и следећој (III) етапи, уводе и сложеније писмене вежбе: састављање реченица од датих речи према моделу, диктати лакшег/тежег текста на основу усвојених језичких модела и лексичких јединица, али са новим садржајем, трансформације реченице, трансформације низа реченица, састављање реченица од датих речи према супституционој табели са новим садржајем, правописне вежбе, лексичке вежбе, коришћења речника и приручника и др.

Колико ће се времена посветити увежбавању једног језичког модела зависи, пре свега, од тога да ли постоји велика разлика у одређеној језичкој конструкцији у односу на матерњи језик. Оним језичким моделима који представљају проблем због интерференције матерњег језика, посвећује се више пажње и више времена да би и они прешли у аутоматизовану навику. Неоправдано је прећи на увежбавање новог језичког модела ако није усвојен претходни.

Тематика и лексика. Сви делови програма: тематика, језичка материја, говорне и писмене вежбе и др. не чине посебан део наставе, него су саставни делови целокупног рада коме је основни циљ формирање и развијање говорних способности ученика.

Јединство ових области, које су у програму издвојене само због прегледности, огледа се у томе што се одређена синтаксичка

конструкција - језички модел увежбава на тематски најпогоднијој материји, а у раду се користе облици говорних и писмених вежби. Према томе, предвиђена тематика треба да обезбеди усвајање, програмом предвиђене, језичке моделе, као и усвајање одређене лексике. Исте тематске области јављају се у више разреда, али се остварује другом садржином која је примерена познавању језика и интересовању ученика. Тема о породици, на пример, у I разреду може се ограничити на пет основних језичких структура: именовање предмета и бића, исказивање особине, исказивање радње, исказивање објекта и исказивање просторних односа.

Задатак све три етапе јесте и савлађивање одређеног фонда речи. Међутим, број речи у почетној настави није тако битан. Минимални продуктивни фонд много ће успешније допринети савлађивању механизма на нематерњем језику, него лексичка резерва у којој се ученик (и учитељ) на крају изгуби, па у каснијим годинама зна само речи, а не зна да их употреби. У првој етапи је основни циљ користити лексички минимум који ће омогућити да се савлађују битни елементи језика, а када се они савладају, природно је и тако савладати потребан фонд речи јер богаћење речника иде упоредо са општим развојем, као и са развојем изражавања на матерњем језику. И речи свога језика уче се до краја живота, али је механизам језика савладан на почетку. У детињству су аутоматизоване навике склапања реченица ради постизања одређеног циља у процесу комуникације.

Усвајање лексичких јединица обухвата семантизацију и асимилацију речи. Семантизација се врши коришћењем предмета, или предмета на слици, односно визуелних средстава. Асимилација речи врши се у контексту, у реченици и везује се за одређене говорне ситуације. Поред продуктивног лексичког фонда ученици треба да савладају и рецептивно извесне речи, реченице и изразе.

Говорне и писмене вежбе. Основни циљ у току целокупне наставе од I до VIII разреда јесте да се изађе изван оквира рецептивно-репродуктивне наставе и да се не остане на неразвијеном, стешњеном и сиромашном одговарању на питања, него да ученици стекну способност и развијају навiku дужег излагања повезаних мисли, што је могуће само ако мисле на српском језику.

Говорне способности се стичу и развијају говорњем. Због тога треба одабрати методичке поступке који ће ученике ставити у ситуацију да **питају, одговарају**, изражавају неслагање или слагање са одређеном акцијом или појавом, казују могућност или немогућност извршења одређене радње, итд.

Треба створити ситуацију која стварно одговара реалној говорној комуникацији.

Да би се ученици оспособили да продуктивно усвоје предвиђене елементе говорног и писаног језика, поред наведених манипулативних вежби, користе се и комуникативне вежбе. **Комуникативне (говорне) вежбе** обухватају оне типове вежби у којима се језик користи самостално, функционално у одређеној говорној ситуацији. У ситуационим вежбама ученици треба да усвајају и правилно користе комуникативне функције које су дате уз тематiku. **Типови комуникативних писмених вежби** дати су по разредима у програму у одељку писмене вежбе.

У првој етапи преовладаваће питања и одговори, али треба настојати да ученици постепено исказују одговоре са више реченица. У II етапи одговори на питања не могу бити само препричавање, него и коментар или везивање својих искустава са обрађеном темом. Осим разних облика препричавања ученици треба, у овој етапи све чешће самостално да причају личне или заједничке доживљаје, а у III етапи треба да преовладава слободно причање.

Са ученицима који реализују проширени део програма, наставник користи, осим наведених, и различите облике усменог и писменог изражавања који су претходно увежбани на часовима језика ученика.

У одељку **Правопис** издвојене су само оне категорије где постоје мање или веће разлике у односу на правописну норму матерњег језика. Стога се, на пример, не истичу као посебни захтеви: велико слово на почетку реченице, тачка на крају реченице, упитник, узвичник, писање управног и неуправног говора, писање двеју тачака, тачка и запета итд.

Паралелно са усвајањем језичке грађе, ученици морају стицати навике примене, принципа фонолошког правописа.

Издвојене су првенствено оне категорије у којима постоје друкчија решења у два правописна узуса (правопису језика ученика и правопису српског језика), што не искључује и понека идентична решења у њима. Међутим, и њих треба увежбавати јер ће се само тако уклонити многобројне грешке које су евидентирани у писменим задацима ученика.

За обраду правописне грађе потребно је издвојити 2-3 часа годишње, али се препоручује да се предвиђено време развије на 10-12 вежби које ће се уклапати у друге часове граматике и писмене вежбе.

Усвојеност сваког елемента правописних норми може се повремено проверавати кратким диктатима који су састављени од познате структуре и лексике. Када ученици савладају писма, могу се проверавати појединачни елементи. На пример, употреба великих слова може се проверавати на тај начин што се ученицима дају наставни листићи са кратким текстом који је написан малим словима. За писање негације глагола ученицима се дају наставни листићи са текстом у коме се изостављени глаголи. Наставник чита полако цео текст, укључујући и испуштене глаголе. Ученици прате текст и уписују глаголе.

Домаћи задаци представљају важну компоненту наставног процеса. Њима се не проверава само колико су ученици савладали одређено градиво и њихова оспособљеност да то знање примене, него су погодни за развијање језичких умења (информативно читање и писање) и за писмено увођење ученика у самостални рад и самообразовање. Они се дају ученицима редовно са осмишљеним циљем. Задаци треба да буду разноврсни, а по тежини треба да су одмерени, у складу са знањем и способностима ученика. Наставник на часу прегледа 2-3 домаћа задатка детаљније, а по одређеном плану прегледа и оцењује домаће задатке свих ученика.

Школски писмени задаци су облик провере усвојености програмске материје, тј. синтезе веће етапе (тримесечја, полугодишта или године). За сваки школски писмени задатак у годишњем плану наставник треба да одвоји три часа. На једном часу ученици пишу, на другом наставник образлаже сваком ученику оцене, анализира са ученицима најчешће грешке и заједно са ученицима их исправља, а на трећем часу ученици исправљају своје задатке.

Рад на тексту. У III разреду ученици развијају још једно језичко умење - читање које се реализује идентично као и у настави матерњег језика ученика. **Савладавање читања може започети у II полугодишту II разреда**, после савладаних лекција у сликовници, са ученицима који савладају проширени део програма **само ако по процени наставника** постоје реалне могућности и интересовања ученика. На пример, ако у одељењу има ученика који покушавају или могу да прочитају наслов из листовца за децу и сл. ти ученици савладавају читање, групним или индивидуалним радом, глобалном методом. То значи, да се читају целе речи и кратке реченице које ученици усмено већ добро знају. Наставник треба да користи графоскоп, плакат, картице, апликације или слике са списаним речима које се састављају у реченице познате ученицима и сл. Вежбе у читању реализују се прво на основу звучног модела (наставник или звучни снимак), а касније и без тога.

Текст у настави српског језика пружа основу за савладавање језика на нивоу система и на нивоу комуникације. Текст има најспецифичнији положај у III разреду, јер се после двогодишње оралне наставе прелази на наставу која се темељи на уџбенику, односно полази се од текста.

Рад на тексту у III и IV разреду садржи следеће фазе:

- а) **обрада текста** (уводни разговор са семантизацијом нових речи, читање текста, провера разумевања прочитаног);
- б) **коришћење језичких и садржинских елемената текста за стицање језичке компетенције** (даље савлађивање језичког система);
- ц) **вођење разговора о тексту и поводом текста укључујући и културни контекст који текстови садрже.**

СТРАНИ ЈЕЗИК

Заједнички део програма

ЧЕТВРТИ РАЗРЕД

(друга година учења)

Овај програм страних језика за четврти разред основне школе исти је за ученике који страни језик уче четврту годину и за ученике који га уче другу годину. С обзиром на то да су програми за први и други разред били усмерени на сензибилизацију ученика на стране језике и развијање вештина разумевања на слух и говора, већ у трећем разреду уочава се јасна тенденција да се програм за трећи разред као почетни и за трећи за трећу годину учења усагласе. Теме су у трећем разреду за оба курса готово идентичне и форсирају се све четири језичке вештине (говор, разумевање, читање и писање). У складу са узрасним, развојним и спознајним карактеристикама ученика, у четвртом разреду очекује се да ученици, уз неколико и допунских часова, могу да до краја четвртог разреда достигну исти ниво компетенција у језику који уче.

Циљ

Циљ наставе страног језика на млађем школском узрасту је да оспособи ученика да на страном језику комуницира на основном нивоу у усменом и писаном облику о темама из његовог окружења. У исто време, настава страних језика треба да:

- подстакне развијање свести о сопственом напредовању ради јачања мотивације за учење језика;
- олакша разумевање других и различитих култура и традиција;
- стимулише машту, креативност и радозналост;
- подстиче задовољство коришћења страног језика.

Општи стандарди

Кроз наставу страних језика ученик богати себе упознајући другог, стиче свест о значају сопственог језика и културе у контакту са другим језицима и културама. Ученик развија радозналост, истраживачки дух и отвореност према комуникацији са говорницама других језика.

Посебни стандарди

Разумевање говора

Ученик разуме и реагује на краћи усмени текст у вези са познатим темама.

Разумевање писаног текста

Ученик чита са разумевањем кратке писане и илустроване текстове у вези са познатим темама.

Усмено изражавање

Ученик самостално усмено изражава садржаје у вези са познатим темама.

Писмено изражавање

Ученик у писаној форми изражава краће садржаје у вези са познатим темама, поштујући правила писаног кода.

Интеракција

Ученик остварује комуникацију и са саговорницима размењује информације у вези са познатим темама поштујући социокултурне норме комуникације.

Знања о језику¹

Препознаје основне принципе граматичке и социолингвистичке компетенције уочавајући значај личног залагања у процесу учења страног језика.

Задаци на нивоу језичких вештина

Разумевање говора

Ученик треба да:

- разуме општи садржај кратких и прилагођених текстова после неколико слушања;
- разуме краће дијалоге (до 5 реплика / питања и одговора), прилагођене приче и песме у оквиру тема предвиђених програмом, које чује уживо, или са аудио-визуелних записа и адекватно реагује на појединачне делове усмених порука издвајајући битне информације (датум, време, место, особе, количину...);
- разуме и реагује на одговарајући начин на усмене поруке у вези са личним искуством и са активностима на часу (позив на игру, заповест, упутство, догађај из непосредне прошлости и планови за будућност итд.).

Разумевање писаног текста

Ученик треба да:

- разуме краћи текст (до 50 речи), написане речи и реченице састављене углавном од познатих језичких елемената (речи и језичке структуре предвиђене програмом);
- разуме основна значења кратких писаних и илустрованих текстова о познатим темама;
- разуме и реагује на одговарајући начин на писане поруке у вези са личним искуством и са активностима на часу (позив на игру, заповест, упутство, догађај из непосредне прошлости и планови за будућност итд.).

Усмено изражавање

Ученик треба да:

- разговорно изговара гласове, акцентује речи, поштује ритам и интонацију;
- самостално даје информације о себи и окружењу;
- описује у неколико реченица познату радњу или ситуацију, препричава општи садржај прочитаног или саслушаног текста, користећи усвојене језичке елементе и структуре.

Интеракција

Ученик треба да:

- у стварним и симулираним говорним ситуацијама са саговорницима размењује исказе у вези са контекстом учионице, активностима у учионици, свакодневним активностима и договорима (у садашњости и будућности), као и догађајима из непосредне прошлости;
- размењује информације о хронолошком и метеоролошком времену;
- учествује у комуникацији (у пару, у групи итд.) поштујући социокултурне норме комуникације (тражи реч, не прекида саговорника, пажљиво слуша друге...);
- препознаје кад нешто не разуме, поставља питања и тражи разјашњења.

Писмено изражавање

Ученик треба да:

- допуњава и пише реченице и краће текстове (до 5 реченица, односно 20 речи), чију кохерентност и кохезију постиже користећи језичке елементе предвиђене програмом и у вези са познатим писаним текстом или визуелним подстицајем, користећи познате тематске и језичке елементе;
- препричава текст, пише честитку или разгледницу, поруку, позивницу и др.;
- попуњава формулар или пријаву (име, презиме, улица и број, место и поштански број, датум рођења).

Знања о језику²

Ученик треба да:

- препознаје и користи предвиђене граматичке садржаје (глаголска времена: садашње, прошло и будуће време у јасно контекстуализованим структурама, односно без теоријског објашњавања и инсистирања на апсолутној граматичкој тачности);
- поштује ред речи у реченици;
- користи језик у складу са нивоом формалности комуникативне ситуације (нпр. форме учтивости);
- разуме везу између сопственог залагања и постигнућа у језичким активностима.

¹ Под знањем о језику подразумева се функционално знање, односно способност ученика да језичке структуре правилно употреби у датој комуникативној ситуацији.

² Под знањем о језику подразумева се функционално знање, односно способност ученика да језичке структуре правилно употреби у датој комуникативној ситуацији.

ЧЕТВРТИ РАЗРЕД

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

Теме и ситуације

Школа:

- склоности према предметима, активности и теме по предметима, школски дан

Ја и моји другови:

- хоби, заједничке активности, солидарност и толеранција (помоћ другу/другарици, позајмљивање ствари, ужине, подела одговорности)

Породица и блиско окружење:

- слободно време у породици, породична путовања и излети

- подела послова и обавеза у породици

- опис и особине животиња; однос према животињама

Празници:

- прославе и манифестације у оквиру школе и ван ње (Дан школе, такмичења, ревије...)

Мој дом:

- дневни распоред активности током радних дана и викендом (учење, игре, обавезе...)

Исхрана:

- оброци ван куће (ресторан, ужина у школи, куповина у супермаркету...)

Одећа:

- одевни предмети за одређене прилике (формално и неформално одевање)

- народна ношња земаља чији се језик изучава

Окружење:

- суседски односи

- екологија, однос према човековој околини

Остало:

- знаменитости земаља чији се језик учи

- пригодна дечја прича или бајка

- бројеви до 1.000

- исказивање времена (детаљно)

- коришћење новца

Програм за четврти разред подразумева комуникативне функције као и у претходном разреду. Оне се усложњавају лексичким и граматичким садржајима предвиђеним наставним програмом.

Садржај комуникативних функција може бити једноставан или сложен у зависности од циљне групе (узраст, ниво језичких компетенција, ниво образовања). У настави страних језика садржај комуникативних функција зависиће од наставног програма.

Иако су комуникативне функције исте као у претходном разреду, оне су структурално и лексички у складу са програмом за стране језике за четврти разред основне школе.

КОМУНИКАТИВНЕ ФУНКЦИЈЕ

1. Представљање себе и других;
2. Поздрављање;
3. Идентификација и именовање особа, објеката, делова тела, животиња, боја, бројева итд. (у вези са темама);
4. Разумевање и давање једноставних упутстава и команди;
5. Постављање и одговарање на питања;
6. Молбе и изрази захвалности;
7. Примање и давање позива за учешће у игри / групној активности;
8. Изражавање допадања/недопадања;
9. Изражавање физичких сензација и потреба;
10. Именовање активности (у вези са темама);
11. Исказивање просторних односа и величина (*Идем, Долазим из..., Лево, десно, горе, доле...*);
12. Давање и тражење информација о себи и другима;
13. Тражење и давање обавештења;
14. Описивање лица и предмета;
15. Изрицање забране и реаговање на забрану;
16. Изражавање припадања и поседовања;
17. Тражење и давање обавештења о времену на часовнику;
18. Скретање пажње;
19. Тражење мишљења и изражавање слагања/неслагања;
20. Исказивање извињења и оправдања.

ГРАМАТИЧКИ САДРЖАЈИ СА ПРИМЕРИМА

Енглески језик

1. Употреба одређеног и неодређеног члана у реченичном контексту (основни принципи и најчешће комбинације) - и рецептивно и продуктивно:

I have a new book.

The book is very interesting.

2. Слагање именица и заменица са глаголима у лицу и броју (основни принципи и најчешће комбинације) - и рецептивно и продуктивно:

I speak, you speak, he/she/it speaks, etc.

Do you speak English? Does she speak English?

3. Облици личних заменица - и рецептивно и продуктивно (без граматичких објашњења уколико ученици на њима не инсистирају):

I, you, he/she/it, we, you, the, me, you, him/her/it, us, you, them

4. а) Рецептивно и продуктивно:

- The Simple Present Tense, the present Continuous Tense
She goes to school every day. They are watching TV now.
- Прошло време, само одређени број најфреквентнијих глагола и рецептивно и продуктивно, као комплетне фразе (без граматичких објашњења уколико ученици на њима не инсистирају):
The past Simple Tense, the Present Perfect Tense
She made a cake yesterday. She has never been in London.
- Будуће време помоћу going to и the Future Tense:
I am going to see my grandparents.
They will come tomorrow.
- б) Основни глаголски изрази - рецептивно и продуктивно:
I am hungry. he is cold. They are feeling thirsty.
I like cooking.
- в) Најчешћи модални глаголи - рецептивно и продуктивно (без граматичких објашњења уколико ученици не инсистирају):
must, can, may
I must go. You mustn't touch it! Can I sit here? I had to go earlier.
- г) Императив - рецептивно и продуктивно као комплетне фразе (без граматичких објашњења уколико ученици на њима не инсистирају)
Come in. Stop talking. Let's go.
- д) Безличне конструкције са инфинитивом
It is important to study English.

Италијански језик

1. Слагање именица, чланова, детерминаната, заменица и придева у роду и броју (основни принципи и најчешће комбинације) - и рецептивно и продуктивно:
la/una bella casa, un libro molto interessante, il mio amico, la cugina di Pietro ...
2. Слагање именица и заменица са глаголима у лицу и броју (основни принципи и најчешће комбинације) - и рецептивно и продуктивно:
io parlo, tu parli, lui, lui/lei parla, Pietro e Cecilia parlano, ecc.
3. Облици личних заменица - и рецептивно и продуктивно (без граматичких објашњења уколико ученици на њима не инсистирају):
io, tu, lui, lei, noi, voi, loro, me, te
4. Глаголи:
 - а) Садашње време *Presente Indicativo* најфреквентнијих неправилних глагола (*essere, avere, andare, fare, bere, mangiare ...*)
Рецептивно и продуктивно (без граматичких објашњења уколико ученици на њима не инсистирају);
 - б) Прошло време *Passato Prossimo* - само одређени број најфреквентнијих глагола, и рецептивно и продуктивно, као комплетне фразе (без граматичких објашњења уколико ученици на њима не инсистирају): *ho finito, ho dimenticato il mio quaderno, sono andato (a) da mia nonna (essere, avere, stare, avere, andare, fare, scrivere, leggere, giocare, viaggiare, studiare, mangiare, bere, vivere, ecc).*
 - в) Изражавање будућности помоћу презента
Stasera vado al cinema. Domani sto a casa tutto il giorno.
 - г) Основни глаголски изрази - рецептивно и продуктивно: *aver fame/sete/caldo/freddo/mal di testa/paura...*
 - д) Конструкције са инфинитивом (Модални глаголи *potere, dovere, volere, sapere*), *piacere* - и рецептивно и продуктивно (без граматичких објашњења уколико ученици на њима не инсистирају): *posso uscire? dobbiamo tornare, non sa nuotare, mi piace mangiare il gelato.*
 - ђ) Императив - и рецептивно и продуктивно као комплетне фразе (без граматичких објашњења уколико ученици на њима не инсистирају) (2. лице једине и множине, негација у 2. лицу једине императива и формално обраћање у 3. лицу једине, само као комплетне фразе)
*Scrivi!
Apri la porta!
Non chiudere la finestra!
Fate silenzio!
Mi dia, per favore, un po' d' acqua.
Mi dica, per favore, che ore sono?*
- е) Безличне конструкције са инфинитивом
*È importante studiare lingue straniere.
È necessario dormire bene.
È bello avere tanti amici.*

Немачки језик

1. Слагање и промена именица, детерминатива, заменица и придева (придеви само уз копулативне глаголе) у роду и броју (основни принципи и најчешће комбинације) - рецептивно и продуктивно:
Er liest einen Roman. Ich habe sie vor zwei Jahren kennen gelernt. Was machst du mit diesem Koffer? Mein Kleid ist gelb. Sie wird braun.
2. Слагање именица и заменица са глаголима у лицу и броју (основни принципи и најчешће комбинације) - рецептивно и продуктивно:
ich lerne ... du lernst ... er lernt ... Paul und Birgitt lernen ...
3. Облици личних заменица (без облика генитива) - рецептивно и продуктивно (без граматичких објашњења уколико ученици не инсистирају на њима):
ich, er, wir, ihr, ihm, uns, dich, euch, Ihnen ...
4. Глаголски облици - рецептивно и продуктивно:
 - а) презент слабих и најучесталијих јаких глагола (*sein, haben, werden, gehen, fahren, lesen, geben, helfen, nehmen, sprechen, sehen, gefallen*)
 - б) перфект - само одређени репертоар најфреквентнијих глагола и то као комплетне фразе (без граматичких објашњења уколико ученици на њима не инсистирају) *Ich habe es gemacht. Ich habe mein Heft vergessen. Ich bin ans Meer gefahren. Mir hat es nicht gefallen.*
 - в) футур - изражавање будућности помоћу презента или футура (без граматичких објашњења уколико ученици на њима не инсистирају)
In den Ferien werden wir unsere Freunde in der Schweiz besuchen.
 - г) значење и употреба модалних глагола
Wann kannst du zu mir kommen? Ich muss zum Arzt gehen.
 - д) императив
Kommt! Setzt euch! Nehmen Sie Platz!
 - ђ) учестале фразе
Angst haben. Spass haben. Hunger/Durst haben.

Руски језик

1. Слагање именица и придевских речи - и рецептивно и продуктивно:
Хороший ученик, хорошая ученица, мой папа, моя мама, вкусное яблоко ...
 2. Именице у функцији именског предиката - и рецептивно и продуктивно:
Я ученица. Сестра врач ...
 3. Систем личних заменица у функцији субјекта:
я читаю, мне больно, он (она, оно), пишет, мы читаем, они слушают, им скучно ...
 4. Глаголи у функцији простог глаголског предиката - рецептивно и продуктивно:
- презент глагола прве и друге коњугације:
я читаю, ты читаешь, я люблю ты любишь ...
- перфекат:
он говорил, она писала, оно читало, они рассказывали ...
 5. Конструкције са основним глаголима кретања - рецептивно и продуктивно (без граматичких објашњења уколико ученици на њима не инсистирају);
Я иду в школу, я ходила в библиотеку, мы едем на велосипеде, мы ездили на море ...
 6. Исказивање императивности - рецептивно и продуктивно (без граматичких објашњења уколико ученици на њима не инсистирају):
скажи/скажите, читай/читайте ...
 7. Исказивање посесивности - рецептивно и продуктивно (без граматичких објашњења уколико ученици на њима не инсистирају):
у меня есть ---, у меня нет ...
- Француски језик**
1. Слагање именица, чланова, детерминаната, заменица и придева у роду и броју (основни принципи и најчешће комбинације) - и рецептивно и продуктивно:
la/une belle maison, un livre très intéressant, mon ami, la cousine de Pierre, ...
 2. Слагање именица и заменица са глаголима у лицу и броју (основни принципи и најчешће комбинације) - и рецептивно и продуктивно:
je parle, tu parles, il parle, Pierre et Cécile parlent, etc ...
 3. Облици личних заменица - и рецептивно и продуктивно (без граматичких објашњења уколико ученици на њима не инсистирају)
je, tu, il, elle, on, nous, vous, ils, elles, moi, toi, lui, elle, nous, vous, eux, elles ...
 4. а) Рецептивно и продуктивно:
- презент индикатива глагола прве групе и најфреквентнијих неправилних глагола (*être, avoir, aller, faire*);
- сложени перфект - само одређени број најфреквентнијих глагола, и рецептивно и продуктивно, као комплетне фразе (без граматичких објашњења уколико ученици на њима не инсистирају): *j'ai fini! j'ai oublié mon cahier, je suis all*
- изражавање блиског футура помоћу презента и помоћу перифразе *aller + infinitif: demain nous avons un contrôle en maths; ce soir, je vais regarder un film à la télé.*
 - б) Основни глаголски изрази - рецептивно и продуктивно: *avoir faim/soif/sommeil/chaud/froid/peur/envie de ...*
 - в) Конструкције са инфинитивом (најчешћи модални глаголи): *pouvoir, devoir, savoir, aimer* - и рецептивно и продуктивно (без граматичких објашњења уколико ученици на њима не инсистирају): *est-ce que je peux sortir? nous devons rentrer; il ne sait pas nager; j'aime dessiner.*
- Шпански**
1. Слагање именица, детерминаната, заменица и придева у роду и броју (основни принципи и најчешће комбинације) - и рецептивно и продуктивно
la/una casa bonita, el/un libro muy interesante, mi hermano,
 2. Слагање именица и заменица са глаголима у лицу и броју (основни принципи и најчешће комбинације) - и рецептивно и продуктивно
hablo, hablas, habla, etc ...
 3. Облици личних заменица - и рецептивно и продуктивно као комплетне фразе (без граматичких објашњења уколико ученици на њима не инсистирају)
yo, tú, él, ella, nosotros, vosotros, ellos, ellas, a mi, a ti, a él, ... me, te, se
 4. Глаголи:
а. Садашње време *Presente del indicativo* - и рецептивно и продуктивно као комплетне фразе (без граматичких објашњења уколико ученици на њима не инсистирају)
 - б. Прошло време *Preterito perfecto simple (preterito indefinido* - само одређени број најфреквентнијих глагола (*ser, estar, tener, ir, pensar, trabajar, escribir, leer, jugar, viajar, estudiar, comer, beber, vivir, etc ...*) - и рецептивно и продуктивно као комплетне фразе (без граматичких објашњења уколико ученици на њима не инсистирају)
El fin de semana pasado visité a mis abuelos.
Ayer estuve en casa toda la tarde.
Lo siento, se me olvidó la tarea en casa.
 - в. Модални глаголи (у горенаведеним глаголским временима) - и рецептивно и продуктивно као комплетне фразе (без граматичких објашњења уколико ученици на њима не инсистирају), само у конструкцијама са инфинитивом или са именским додацима: *poder, querer, saber, tener que, gustar*
Me gusta este libro.
¿Puedo salir?
Quiero viajar a México.
Teno que estudiar mucho.
 - г. Императивне конструкције - и рецептивно и продуктивно као комплетне фразе (без граматичких објашњења уколико ученици на њима не инсистирају) (императив, 2. лице једнине и множине, субјунктив за негиране наредбе и формално обраћање)
Levántate
Escribid en la pizarra
No hables en serbio
Digame, por favor, ¿que hora es?
 - д. Безличне конструкције са инфинитивом
Es importante estudiar lenguas extranjeras.
Es necesario dormir bien.
Es interesante viajar a lugares nuevos.
 - ђ. Перифраза за изражавање будућности *ir a + инфинитиво*
¿Qué vas a hacer mañana por la tarde?
 - е. Основни глаголски изрази - и рецептивно и продуктивно
tener sed/frío/calor/sueño ...

Комуникативна настава језик сматра средством комуникације. Примена овог приступа у настави страних језика заснива се на настојањима да се доследно спроводе и примењују следећи ставови:

- циљни језик употребљава се у учионици у добро осмишљеним контекстима за ученике, у пријатној и опуштеној атмосфери;
 - говор наставника прилагођен је узрасту и знањима ученика;
 - наставник мора бити сигуран да је схваћено значење поруке укључујући њене културолошке, васпитне и социјализирајуће елементе;
 - битно је значење језичке поруке;
 - од четвртог разреда наставник ученицима скреће пажњу и упућује их на значај граматичке прецизности исказа;
 - знања ученика мере се јасно одређеним **релативним** критеријумима тачности те узор није изворни говорник;
 - с циљем да унапреди квалитет и обим језичког материјала, настава се заснива и на социјалној интеракцији; рад у учионици и ван ње спроводи се путем групног или индивидуалног решавања проблема, потрагом за информацијама из различитих извора (Интернет, дејчи часописи, проспекти и аудио-материјал) као и решавањем мање или више сложених задатака у реалним и виртуелним условима са јасно одређеним контекстом, поступком и циљем;
 - од четвртог разреда наставник упућује ученике у законитости усменог и писаног кода и њиховог међусобног односа.
- Комуникативно-интерактивни приступ у настави страних језика укључује и следеће:
- усвајање језичког садржаја кроз циљано и осмишљено учествовање у друштвеном чину;
 - поимање наставног програма као динамичног, заједнички припремљеног и прилагођеног скупа задатака и активности;
 - наставник је ту да омогући приступ и прихватање нових идеја;
 - ученици се третирају као одговорни, креативни, активни учесници у друштвеном чину;
 - уџбеници постају извори активности и морају бити праћени употребом аутентичних материјала;
 - учионица постаје простор који је могуће прилагођавати потребама наставе из дана у дан;
 - рад на пројекту као задатку који остварује корелацију с другим предметима и подстиче ученике на студиозан и истраживачки рад;
 - за увођење новог лексичког материјала користе се познате граматичке структуре и обрнуто.

Технике (активности)

Током часа се препоручује динамично смењивање техника/активности које не би требало да трају дуже од 15 минута.

1. Слушање и реаговање на команде наставника или са траке (слушај, пиши, повежи, одреди, али и активности у вези с радом у учионици: цртај, сеци, боји, отвори/затвори свеску итд.);
2. Рад у паровима, малим и великим групама (мини-дијалози, игра по улогама, симулације итд.);
3. Мануалне активности (израда панона, презентација, зидних новина, постера за учионицу или родитеље и сл.);
4. Вежбе слушања (према упутствима наставника или са траке повезати појмове у вежбанци, додати делове слике, допунити информације, селектовати тачне и нетачне исказе, утврдити хронологију и сл.);
5. Игре примерене узрасту;
6. Певање у групи;
7. Класирање и упоређивање (по количини, облику, боји, годишњим добима, волим / не волим, компарације...);
8. Решавање "текућих проблема" у разреду, тј. договори и мини-пројекти;
9. Цртање по диктату, израда сликовног речника;
10. "Превођење" исказа у гест и геста у исказ;
11. Повезивање звучног материјала са илустрацијом и текстом, повезивање наслова с текстом или, пак, именовање наслова;
12. Заједничко прављење илустрованих и писаних материјала;
13. (извештај/дневник са путовања, рекламни плакат, програм приредбе или неке друге манифестације);
14. Разумевање писаног језика:
 - а) уочавање дистинктивних обележја која указују на граматичке специфичности (род, број, глаголско време, лице...)
 - б) препознавање везе између група слова и гласова
 - в) одговарање на једноставна питања у вези с текстом, тачно/нетачно, вишеструки избор
 - г) извршавање прочитаних упутстава и наредби
14. Увођење дејче књижевности и транспонување у друге медије: игру, песму, драмски израз, ликовни израз;
15. Писмено изражавање:
 - а) повезивање гласова и групе слова
 - б) замењивање речи цртежом или сликом
 - в) проналажење недостајуће речи (употпуњавање низа, проналажење "уљеза", осмосмерке, укрштене речи, и слично)
 - г) повезивање краћег текста и реченица са сликама/илустрацијама
 - д) попуњавање формулара (пријава за курс, претплату на дејчи часопис или сл., налепнице за коффер)
 - ђ) писање честитки и разгледница
 - е) писање краћих текстова.

Упутство за оцењивање

Елементи који се оцењују не треба да се разликују од уобичајених активности на часу. Исто тако, оцењивање треба схватити као саставни део процеса наставе и учења, а не као изоловану активност која подиже ниво стреса код ученика. Оцењивањем и евалуацијом треба да се обезбеди напредовање ученика у складу са оперативним задацима и квалитет и ефикасност наставе. Оцењивање се спроводи са акцентом на провери постигнућа и савладаности ради јачања мотивације, а не на учињеним грешкама.

Елементи за проверу и оцењивање:

- разумевање говора
- разумевање краћег писаног текста
- усмено изражавање
- писмено изражавање
- усвојеност лексичких садржаја
- усвојеност граматичких структура
- правопис
- залагање на часу
- израда домаћих задатака и пројеката (појединачних, у пару и групи).

Начини провере морају бити познати ученицима, односно у складу са техникама, типологијом вежби и врстама активности које се примењују на редовним часовима.

МАТЕМАТИКА

Циљ и задаци

Циљ наставе математике у основној школи јесте: да ученици усвоје елементарна математичка знања која су потребна за схватање појава и зависности у животу и друштву; да оспособи ученике за примену усвојених математичких знања у решавању разноврсних задатака из животне праксе, за успешно настављање математичког образовања и за самообразовање; као и да допринесе развијању менталних способности, формирању научног погледа на свет и свестраном развоју личности ученика.

Задаци наставе математике јесу:

- да ученици стичу знања неопходна за разумевање квантитативних и просторних односа и законитости у разним појавама у

природи, друштву и свакодневном животу;

- да ученици стичу основну matematiчку културу потребну за откривање улоге и примене математике у различитим подручјима човекове делатности (математичко моделовање), за успешно настављање образовања и укључивање у рад;
- да развија ученикову способност посматрања, опажања и логичког, критичког, стваралачког и апстрактног мишљења;
- да развија културне, радне, етичке и естетске навике ученика, као и математичку радозналост у посматрању и изучавању природних појава;
- да ученици стичу навику и обучавају се у коришћењу разноврсних извора знања;
- да ученицима омогући разумевање одговарајућих садржаја природних наука и допринесе радном и политехничком васпитању и образовању;
- да изграђује позитивне особине ученикове личности, као што су: истинољубивост, упорност, систематичност, уредност, тачност, одговорност, смисао за самосталан рад;
- да интерпретацијом математичких садржаја и упознавањем основних математичких метода допринесе формирању правилног погледа на свет и свестраном развоју личности ученика;
- да ученици стичу способност изражавања математичким језиком, јасноћу и прецизност изражавања у писменом и усменом облику;
- да ученици усвоје основне чињенице о скуповима, релацијама и пресликавањима;
- да ученици савладају основне операције с природним, целим, рационалним и реалним бројевима, као и основне законе тих операција;
- да ученици упознају најважније равне и просторне геометријске фигуре и њихове узајамне односе;
- да оспособи ученике за прецизност у мерењу, цртању и геометријским конструкцијама.

ЧЕТВРТИ РАЗРЕД

Оперативни задаци

Ученици треба да:

- успешно савладају читање и писање природних бројева у декадном бројевном систему;
- упознају скуп природних бројева;
- науче да природне бројеве приказују тачкама бројевне полуправе;
- умеју да читају и записују помоћу слова основна својства рачунских операција;
- упознају и уочавају зависност између резултата и компонената операције (на примерима);
- примењују упозната својства рачунских операција при трансформисању израза и у случају рачунских олакшица;
- знају да читају, састављају и израчунавају вредност израза са више операција;
- знају да решавају једноставније једначине и неједначине (упознатих облика) у скупу природних бројева;
- успешно решавају задатке дате у текстуалној форми;
- упознају разломке (наведене у програму), њихово читање, писање и значење, уз коришћење одговарајућих термина;
- знају да цртају мреже и праве моделе коцке и квадрата;
- упознају јединице за површину и примењују их при израчунавању површине квадрата, правоугаоника, квадрата и коцке.

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

Скуп природних бројева

Писање и читање природних бројева у декадном систему.

Бројевна полуправа.

$$\text{Разломци облика } \frac{a}{b} \text{ (} a < b \text{ и } b \leq 10 \text{)}.$$

Рачунске операције у скупу природних бројева и њихова основна својства (изражена формулом).

Зависност збира, разлике и производа од чланова.

Изрази са више операција.

Једначине и неједначине раније упознатих облика.

Решавање текстуалних задатака.

Мерење и мере

Мере за површину.

Површина

Површина правоугаоника и квадрата. Површина коцке и квадрата.

Напомена: Обавезна су четири једночасовна школска писмена задатка са једночасовним исправкама (8 часова).

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Због лакшег планирања наставе даје се оријентациони предлог часова за поједине теме по моделу (укупно часова за тему; часова за обраду, часова за понављање и увежбавање).

Скуп природних бројева (132; 50 + 82)

Мерење и мере (10; 4 + 6)

Површина (30; 12 + 18)

Главна одлика програма математике за млађе разреде јесте што су акценатовани опажајни појмови, који се стварају кроз добро планирану активност.

Скупови. - Издвајањем група објеката, који се посматрају као самосталне целине, плански се систематизује дидактички материјал. Да би именовање оваквих разноврсних целина и њихових објеката било једнообразније и да би се тиме подстицала апстракција, предвиђа се активна употреба речи скуп и елементат, без покушаја да се идеја скупа учини експлицитном. При издвајању скупова води се рачуна о томе да је, на неки детету доступан начин, јасан кључ по којем је извршено издвајање и тиме у његовој свести потпуно одређена реализација припадности.

Треба, такође, у разноврсним примерима и задацима користити симболе за скуп и припадност елемента скупу.

Графичко представљање разних стварних ситуација помоћу Венових дијаграма (и на друге прикладне начине) има изванредну сазнајну улогу: истицање битног и занемаривање небитног, развијање "дидактичке писмености" и оспособљавање детета за сврсисходно мишљење. Истовремено, тиме се остварују разне кореспонденције, што активно зачиње и подстиче развој идеје о функцији. Зато се често предвиђа коришћење дијаграмских слика и рад са њима - спајање, пресликавање елемената и сл.

На подесан визуелан начин или кроз пригодан језик треба истицати својства релације, захтевајући при томе да их ученици и сами уочавају, исправно представљају и у том смислу са њима активно раде. При томе је излишно прерано инсистирање на терминима

који изражавају својства релација, као и на одређивању појмова путем дефиниција.

Бројеви. - Програм математике предвиђа да ученици поступно упознају бројеве природног низа и број нулу, како би на крају IV разреда у потпуности савладали систем природних бројева и његова својства.

Операције с бројевима, у духу овог програма, треба схватити по следећем плану: издвајати погодне природне и дидактички припремљене ситуације које дају значење операцијама и бројевима уз истицање непроменљивости резултата.

Делјење једноцифреним бројем, са и без остатка, заокружује минимум садржаја обавезних за усмено рачунање и тако чине усмени фонд за алгоритме рачунања са бројевима у декадском запису.

Програм предвиђа прво упознавање својстава операција, а затим, на тој основи, објашњавање начина рачунања. Тиме се повећава ефикасност наставе и ученицима знатно олакшава усвајање таблица сабирања и множења, као и формирање других рачунских умења. Исто тако, благовремено изучавање својстава операција и веза између њих подиже теоријски ниво целог рада из математике и потпуније открива смисао операције. Усвајање сваког својства операције пролази кроз неколико етапа: припремна вежбања, одговарајуће операције на одабраним примерима, формулисање својства, примена својства у одређивању вредности израза и начину рачунања, запис својства помоћу слова. Посебно је важно да се утврди како промене компонената рачунских операција утичу на резултат, као и да се укаже на значај ових чињеница у практичном рачунању. Тако, на пример, није довољно да ученици само знају да производ двају бројева не мења вредност ако се један од њих помножи неким бројем, а други подели тим истим бројем, већ то треба да умеју и да примене на конкретним примерима.

Поред писменог рачунања и даље треба поклањати пажњу усменом рачунању, јер оно често брже и једноставније доводи до резултата и има предност у практичном животу кад се рачуна с малим бројевима. Тако, на пример, уместо да ученици писмено израчунавају 8×39 , много је брже и једноставније да усмено израчунавају 8×40 , па да од тог привременог резултата одузму 8. За овакав рад неопходно је да ученици добро схвате својства рачунских операција. Ово ће бити остварено тек када ученицима постане потпуно јасна зависност између компонената рачунских операција.

При изучавању операција треба предвидети довољан број вежбања чијим ће обављањем ученици изграђивати сигурност и спретност усменог и писменог рачунања. Сама та техника међутим, није довољна. Тек разумевањем шта која рачунска операција представља у конкретним задацима, односно свесно одлучивање, а не нагађање, када коју операцију треба применити, претвара ту технику у стварно а не формално знање.

Бројевне изразе треба обрађивати упоредо са увежбавањем рачунских операција. Треба инсистирати на томе да ученици текстуалне задатке приказују бројевним изразима да речима исказују бројевне изразе, односно да их читају. Оваквим начином обрађивања бројевних израза ученици се сигурно сналазе у редоследу рачунских операција и лако схватају значај заграда у задацима.

Почеци формирања математичког језика. - Математички језик чине основни симболи, изрази и формуле. То је језик тачан, јасан и истовремено прецизан.

Код ученика се поступно изграђује представа о променљивој, при чему слово наступа у својству симбола променљиве. Ученици најпре одређују вредности најпростијих израза за различите бројевне вредности слова која у њима фигуришу. Касније постепено упознају сложеније изразе.

Паралелно са случајевима једнакости двају израза, ученици познају и случајеве неједнакости, који дозвољавају не само увођење многих разноврсности у систем вежбања него и упознавање нових случајева када постоји само неки одређени број вредности слова које задовољавају постављени услов. Корисно је разматрати и такве случајеве када ниједна од могућих бројевних вредности дате области бројева не испуњава задате услове.

Програм предвиђа да се једначине и неједначине, као специјалне формуле, решавају паралелно са вршењем одговарајућих рачунских операција. Решавање једначина заснива се на познавању рачунских операција и њихове међусобне повезаности. При решавању једначина с непознатим елементом множења и делјења треба узимати само примере с целобројним решењима. Код решавања неједначина треба користити начин "погађања" на погодно одабраним примерима. Исто тако, уз дату неједначину, треба посматрати и одговарајућу једначину која се добија кад се у неједначини знак неједнакости замени знаком једнакости. Ако одредимо решење једначине, онда је лако одредити скуп решења дате неједначине.

Једначине и неједначине пружају велике могућности за још потпуније сагледавање својстава рачунских операција и функционалне зависности резултата операције од њених компонената.

Када одређени број задовољава (не задовољава) дату једначину или неједначину, онда то ученици треба да исказују и записују речима "тачно" ("нетачно") или на неки други, краћи начин.

Присутност алгебарске пропедевтике у програму омогућују да се дубље и на вишем нивоу изучавају предвиђени математички садржаји. Другим речима, користећи се елементима математичког језика, ученици усвајају знања с већим степеном уопштености.

Идеја функције. - Идеја функције прожима све програмске садржаје, почевши од формирања појма броја и операције. Највећи значај на овом плану придаје се откривању идеје пресликавања (нпр. свакој дужи, при одређеној јединици мерења, одговара један одређени број итд.). Израђивању појма пресликавања помаже увођење таблица и дијаграма.

Таблични начин изражавања пресликавања користи се за утврђивање промене резултата операција у зависности од промене једне од компонената, као и за установљивање пропорционалности промена појединих елемената операције.

У процесу систематског рада с таблицама ученици овладавају самим начином коришћења таблица за утврђивање одговарајућих зависности између података (величина) што је, само по себи, посебно важно.

Откривању идеје функције доприносе и разноврсна вежбања с бројевним низовима. На пример, може се дати задатак: "Продужити низ 10, 15, 20 ... Који ће број бити у низу на осмом (петнаестом) месту? Да ли је у датом низу број 45 (или 44)? На којем ће месту у датом низу бити број 55 (или 70)?"

Текстуални задаци. - Текстуални задаци користе се као садржаји разних вежбања, при чему ученици у разним животним ситуацијама учествују одговарајуће математичке релације, и обратно - математичке апстракције примењују у одговарајућим животним односима: они представљају средство повезивања наставе математике са животом. У процесу решавања задатака ученици изграђују практична умења и навике које су им неопходне у животу и упознају нашу друштвену стварност. Сам процес решавања текстуалних задатака на најбољи начин доприноси математичком и општем развоју ученика. Треба настојати да се у процесу решавања потпуно искористе све могућности које постоје у задацима.

Разматрају се једноставни задаци који се односе на откривање узајамних веза између директних и обратних операција (задаци за одређивање непознате компоненте). Сложене задатке треба решавати поступно, према њиховој компликованости: прво задатке с две, па затим с три и, на крају, са више операција.

Употреба израза предвиђа се и при решавању сложених задатака. При решавању задатака с претходним састављањем израза пажња се усредсређује на анализу услова задатака и састављање плана његовог решења. У структури израза приказује цео ток решења задатака: операције које треба обавити, бројеви над којима се обављају операције и редослед којим се извршавају те операције.

Састављање израза представља добру припрему за састављање најпростијих једначина према услову задатка. У свакој конкретнијој ситуацији задатке треба решавати најрационалнијим начином, уз употребу дијаграма, схема и других средстава приказивања. Неопходно је, такође, да ученик претходно процењује резултат и да проверава тачност самог резултата. Провери треба посвећивати велику пажњу; указати ученицима на њену неопходност, на разне начине проверавања и навикавати их да самостално врше проверу резултата. Ниједан задатак не треба сматрати завршеним док није извршена провера. При рачунању, које се мора обављати тачно, треба развијати брзину, с тим да она никада не иде на штету тачности која је ипак главна.

Геометријски садржаји. - Основна интенција програма у области геометрије састоји се у томе што се инсистира и на геометрији облика, као и на геометрији мерења (мерење површи). Изучавање геометријског градива повезује се с другим садржајима наставе

математике. Користе се геометријске фигуре у процесу формирања појма броја и операција с бројевима; и обратно, користе се бројеви за изучавање својства геометријских фигура.

Систематски рад на развијању елементарних просторних представа код ученика треба да створи добру основу за шире и дубље изучавање геометријских фигура и њихових својстава у старијим разредима основне школе.

Мерење и мере. - За упознавање метарског система мера треба користити очигледна средства и давати ученицима да мере предмете из околине (у учионици, школском дворишту, код куће итд.). Исто тако, неопходно је и да се ученици вежбају да процењују одока (нпр. раздаљину између два предмета, масу и сл.), па да по завршеном таквом мерењу утврђују израчунавањем колику су грешку учинили. Приликом обраде мера за површину треба користити моделе у величини квадратног метра, квадратног дециметра, квадратног центиметра.

Претварање јединица у мање и веће јединице треба показивати и увежбавати на примерима, али у задацима не треба претеривати с великим бројем разних јединица. Благовременим увођењем метарског система мера, отпада потреба да се вишеимени бројеви издвајају у посебан одељак, односно рачунске операције са вишеименим бројевима треба изводити упоредо са рачунањем с природним бројевима, на тај начин што ће се вишеимени бројеви претварати у једноимене бројеве најнижих јединица.

ОСНОВНИ ЗАХТЕВИ У ПОГЛЕДУ МАТЕМАТИЧКИХ ЗНАЊА И УМЕЊА УЧЕНИКА

Знати:

- низ природних бројева;
- својства рачунских операција;
- понашање нуле при сабирању и множењу и јединице при множењу;
- јединице за површину;
- формуле за површину квадрата, правоугаоника, коцке и квадра;

Умети:

- читати, записивати и упоређивати природне бројеве;
- придруживати природним бројевима тачке бројевне полуправе;
- читати и састављати изразе са више операција и израчунавати њихову вредност;
- вршити четири основне рачунске операције у скупу природних бројева;
- користити при обављању рачунских операција упозната својства тих операција ради лакшег и бржег рачунања;
- уочавати зависност између резултата и компонената рачунских операција;
- читати и писати разломке (наведене у програму);
- решавати једначине и неједначине упознатих облика;
- самостално проверити тачност извршене рачунске операције, као и решење једначине или решење неједначине;
- решавати текстуалне задатке (састављањем израза, односно помоћу једначине);
- израчунавати површину квадрата, правоугаоника, коцке и квадра;
- коректно записивати решење задатка (у свесци или на табли);
- користити уџбеник.

ПРВИ ДЕО

Следећи део